

STS meets Ethics

STS TÜRKİYE & METU APPLIED ETHICS RESEARCH CENTER
JOINT CONFERENCE 2023
31 October - 2 November
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY, ANKARA

linktr.ee/ststurkiye
ueam.metu.edu.tr

STS Meets Ethics Joint Conference I STS - Etik Temasları Ortak Konferansı
Proceedings - Bildiri Özetleri Kitapçığı

31.10 - 2.11.2023

METU - ODTÜ

<https://conference-ueam.metu.edu.tr/>

<http://ststurkey.net/stsmeetsethics23>

Organizers and Supporters I Düzenleyenler ve Destekleyenler

METU Applied Ethics Research Center I ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi
Turkish Scholarly Network for Science and Technology Studies I Bilim ve Teknoloji
Çalışmaları Türkiye Araştırma Ağı (STS TÜRKİYE)

METU Science and Technology Policy Research Center I ODTÜ Bilim ve Teknoloji
Politikaları Araştırma Merkezi (TEKPOL)

METU Department of Philosophy I ODTÜ Felsefe Bölümü

Bilkent University Faculty of Engineering I Bilkent Üniversitesi Mühendislik Fakültesi

Editors I Editörler: İpek Altun, Berk Yaylım

Design I Tasarım : Beyza Dilem Topdal

STS TÜRKİYE
UEAM

METU/ODTÜ

<https://linktr.ee/ststurkiye>

facebook.com/ststurkiye

twitter.com/ststurkiye

www.instagram.com/ststurkiye

<https://ueam.metu.edu.tr>

Etkinlik Düzenleme Kurulu / Conference Organizing Committee

Halil Turan, Prof. Dr., ODTÜ Felsefe, ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi

Gülizar Karahan Balya, Arş. Gör. Dr., ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi

Büşra Akkökler Karatekeli, Arş. Gör. Dr., ODTÜ Felsefe

Sinan Şenel, ODTÜ Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi

Büke Temizler, Doktora Öğrencisi, ODTÜ Felsefe

Berk Yaylım, Arş. Gör. Dr., ODTÜ Felsefe

Arsev Umur Aydınoglu, Dr. Öğr. Üyesi, ODTÜ Bilim ve Teknoloji Politikaları Anabilim Dalı (TEKPOL)

Şafak Kılıçtepe, Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Antropoloji Bölümü

Erkan Saka, Prof. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü

Melike Şahinol, Dr., Orient-Institut Istanbul, İnsan, Tıp ve Toplum

Emine Öncüler Yayalar, Dr., Bilkent Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilim, Teknoloji, Toplum

İpek Altun, Öğretim Görevlisi, Bilkent Üniversitesi, İletişim ve Tasarım Bölümü

Bilim Kurulu / Scientific Committee

Ömer Faik Anlı, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü

Semih Akçomak, Prof. Dr., ODTÜ TEKPOL

Arsev U. Aydınoglu, Dr. Öğr. Üyesi, ODTÜ TEKPOL

Murat Baç, Prof. Dr., ODTÜ, Felsefe Bölümü

Gülşah Başkavak, Dr., Orient-Institut Istanbul, İnsan, Tıp ve Toplum

Fatin Cedden, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi

Erdal Cengiz, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Nesrin Çobanoğlu, Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik

Kurtuluş Dinçer, Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Matthias Dörries, Prof. Dr., University of Strasbourg

Stavros Drakopoulos, Prof. Dr., NKUA

Erkan Erdil, Prof. Dr., ODTÜ TEKPOL

Giorgos Gotsis, Prof. Dr., NKUA (İş Etiği)

James Griffith, Dr. Öğr. Üyesi, ODTÜ, Felsefe Bölümü

Nurbay Irmak, Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Gürol Irzık, Prof. Dr., Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Ali O. İlhan, Öğretim Görevlisi, University of Cincinnati, Tasarım, Mimarlık, Sanat ve Planlama Fakültesi

Ahmet İnam, Prof. Dr., ODTÜ, Felsefe Bölümü

Ceren Gülser İlikan Rasimoğlu, Dr. Öğr. Üyesi, Acıbadem Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

İnan Kalaycıoğulları, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü

M. Volkan Kavas, Doç. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Harun Kaygan, Dr. Öğr. Üyesi, Southern Denmark Üniversitesi, Tasarım ve İletişim Bölümü

Azer Kılıç, Dr. Öğr. Üyesi, Bilgi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Şafak Kılıçtepe, Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Antropoloji Bölümü

Emre Koyuncu, Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Faik Kurtulmuş, Dr. Öğr. Üyesi, Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Umut Morkoç, Dr. Araştırma Görevlisi, Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Aslı Odman, Öğretim Görevlisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Sibel Oktar Thomas, Dr. Öğr. Üyesi, Özyeğın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi (İş Etiğı)

Canan Özgen, Prof. Dr., ODTÜ, Kimya Mühendisliğı Bölümü

Vefa Saygın Öğütle, Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Nüket Örnek Büken, Prof. Dr., Hacettepe Biyoetik Merkezi Müdürü

Onur Özgöde, Prof. Dr., Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Başak Ozan Özparlak, Dr., Avukat

Teoman Pamukçu, Prof. Dr., ODTÜ TEKPOL

Barış Parkan, Doç. Dr., ODTÜ, Felsefe Bölümü

Jan-Hendrik Passoth, Prof. Dr., European University Viadrina

Erkan Saka, Prof. Dr., Bilgi Üniversitesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü

Manolis Simos, Dr., NKUA (Teknoloji Etiğı, Etik)

Canan Sümer, Prof. Dr., Özyeğın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi (Endüstriyel Psikoloji)

Melike Şahinol, Dr., Orient-Institut Istanbul, İnsan, Tıp ve Toplum

Cemal Taluğ, Prof. Dr., TARGET (Tarım Etiğı)

Belgin Tekçe, Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Harun Tepe, Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Çağatay Topal, Doç. Dr., ODTÜ, Sosyoloji Bölümü

Ertuğrul Rufayi Turan, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Halil Turan, Prof. Dr., ODTÜ, Felsefe Bölümü

Aydan Turanlı, Prof. Dr., İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilim, Teknoloji Ve Toplum Bölümü

Candan Türkkkan, Dr. Öğr. Üyesi, Özyeğin Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

Aristotle Tympanas, Prof. Dr., NKUA (Teknoloji Etiği, Bilim ve Teknoloji Tarihi)

Elif Vatanoglu-Lutz, Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı

Özlem Yılmaz Silverman, Dr., Exeter Üniversitesi, Sosyoloji, Felsefe ve Antropoloji Bölümü

Saniye Vatansever, Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi, Felsefe Bölümü

Stelios Virvidakis, Prof. Dr., NKUA (Etik)

Katerina Vlantoni, Dr., NKUA (Biyomedikal, Biyoetik)

Yasemin Yalım, Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Tıp Tarihi Ve Etik Anabilim Dalı

TABLE of CONTENTS - İÇİNDEKİLER

Introduction - Giriş

ABSTRACTS (EN)

AN EXPLORATION INTO HUMAN-MACHINE RELATIONSHIPS: CAN ROBOTS BE OUR VIRTUE FRIENDS? - S. Refik Akgün

Urban Data and the Role of the Planner in STS Studies - Melike Akkaya, Prof. Dr. Özlem Özçevik

ARTIFICIAL BLUE LIGHT EXPOSURE: A FACILITATOR OF AKRATIC AND ENKRATIC ACTION? - Büşra Akkökler Karatekeli

Birth as Battleground: How the Debate Between Obstetrics and Gynaecology was Racialized in the US Between 1890s-1940s - Didem K. Bayram

ON THE UNITY OF THE HUMAN CYBORG'S PERSONAL IDENTITY - Tankut Beygu

Harmonizing Performance and Inclusivity: Decoding DataBoss's Path in Defense AI - Eda Akyıldız, Elif Pınar Balbal, Başak Çarhacıoğlu, Dora Pancar

AN OBJECTION TO THE LIBERAL APPROACHES IN ENVIRONMENTALISM - Murat Çeşme

Neural Mechanisms Behind Moral Decisions: A Philosophical Evaluation of Neuro-Ethics and Greene's Utilitarianism - İsmail Deniz Demirkan

Two Approaches towards the Moral Status of AI - Sinem Elkatip Hatipoglu

Evaluating the Digital Divide through Amartya Sen's Capability Approach - Songül Esmer

IS HYDROGEN AN ETHICAL ACTANT? - İskender Gökalp

Transhumanist Ethics Challenged: Nietzschean Perspectives – Gülizar Karahan Balya

Decolonising knowledge and developing inclusive innovations innovations for Africa - Liz Nganga

Global disparities in scholarly attention to countries - Hongyu Zhou, Özgür Kadir Özer, Juven Nino Villacastin, Mimi Byun, Mary Ellen Sloane, Rezvaneh Rezapour, Yasaman Asgari

A Critical Look at Commodification of Intellectual Commons: The Free and Open-Source Software (FOSS) Experience - Erkan Özmacun

CHANGING SCIENCE AND TECHNOLOGY POLICIES AND KNOWLEDGE PRODUCTION IN THE FIELD OF GENDER STUDIES - Dr. Ezgi Pehlivanlı

SUSTAINABILITY AND 'GREENWASHING' THROUGH HARRIES' THEORETICAL FRAMEWORK: ARCHITECTURAL ETHOS - Mine Sağlamcı, Aysu Akalın

How Information Ethics Can Contribute to the Struggle Against Ignorance in the Digital Age - Burak Sayın

Responsible Quantum Technologies Meets Quantum Ethics: An Overview - Zeki C. Seskir

Climate Change Communication and Meaningful and Just Engagement of Youth in Addressing Climate Change - Ömür Gözde Sevimli

Addressing Ethical Concerns Regarding the Understanding of Sustainability in Digital Agriculture: The Case of Weather Stations in Turkey - Kübra Sultan Yüzüncüyıl

ÖZETLER (TR)

Çevre Etiği ve Sürdürülebilirlik Ekseninde Gıda Etiğini Yeniden Düşünmek - Aygül Akkuş

TÜRKİYE'DEKİ YOĞUN BAKIMLARDA ÇALIŞAN HEKİMLERİN PERSPEKTİFİNDEN KARAR VERME SÜREÇLERİNDEKİ ETİK PROBLEMLER - Esra Aksoy

Dijital Teknoloji Üretimde Demokratikleşmeyi Sağlayabilir mi? - Yılmaz Alışkan

Antroposen ve 1950 Eşiği: Normatif İddialara İlişkin Felsefi Bir İnceleme - Mustafa Efe Ateş

Özgünlük ve Otomatikleştirme: Akademik Yayın Etiği ve ChatGPT - Aysun Aydın

TÜRKİYE'DE HPV AŞILAMA POLİTİKASININ BİYOETİK DEĞERLENDİRMESİ - Gülşah Başkavak, Yeşil Işıl Ülman

ReFi ve Blockchain: Daha İyi Bir Gelecek İçin Teknolojiyi Sürdürülebilirlik Hedefleriyle Birleştirmek - Fatih Bildirici, Keziban Seçkin Codal

ÜRETKEN YAPAY ZEKA VE ETİK SORUNSALLAR: CHATGPT ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME - Ceren Bilgici, Özge Özkök Şişman

Nöroteknolojik Gelişmeler Karşısında Hak ve Özgürlükleri Eleştirel Biçimde Yeniden Düşünmek - Doç. Dr. Eylem Canaslan

Üretken Yapay Zeka: Aldatma ve Yanlış Bilgiyi Ele Alarak Sorumlu

bir Gelecek İnşa Etmek - Mustafa Coşkun, Ayşe Gül Kara Aydemir,

Evrin Akman Kadioğlu

İNSANSIZ DOĞA FİKRİNE KARŞI İLİŞKİSEL YETKİNLEŞME SAVUNUSU: BAPTİSTE MORİZOT VE ARNE NAESS ÜZERİNE - Gaye Çankaya Eksen

TÜRK DİZİLERİNİN İHRACAT TALEBİNDE TEKNİK OLMAYAN İNOVASYON İLE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN ROLÜ - Eser Çapık, Murat Ali Dulupçu

BİLİMSEL BİLGİ ÜRETİMİNDE İNSAN OLMAYAN HAYVANLARIN ROLÜNE DAİR İHTİMAM TEMELLİ BİR SORUŞTURMA - Karun Çekem, Mehmet Cem Kamözüt

Hak Sahipliği ve Rıza Bağlamında Antik DNA Araştırmalarına Dair Etik Tartışmalar - Sibel Kũçũkyıldırım, Raşit elik

Yapay Benlik: Olanağı, Hakları ve Zorlukları - Volkan ifteci

Yeşil Devrimden Akıllı Tarıma, Tarımda Yũksek Teknolojinin Etik Boyutu - Burçin okuysal

Çağdaş Erdem Etiği Niçin Elizabeth Anscombe ile Başlar? - Dr. Enes Dağ

TANINMA PATOLOJİSİNİN SOSYO-TEKNİK BOYUTU ÜZERİNE BİR İNCELEME - Elif Dũzgũn

Yapay Zekada Etik - Nur Yeliz Gũlcan

Biyoeetikten Roboetiğe: Yapay Zekânın Etik ıkmazı - Erman Kar

İki Kũltũr Arasında: Hasan Tahsin Toplumsal Olarak Damgalanmış Bireyin Bilimsel Pratikleri - Selin Kara

Etik Bakışla Black Mirror Distopyası - Berfin Kart Tepe

YENİ TIP ALANINA DAİR ETİK TARTIşMALAR: TũRKİYE ÖRNEĞİ - şafak Kılıçtepe, Emine Öncũler Yayalar

Kuralına Gũre Oynamak: Çevrimiçi Etkinliklerde Algoritmalara Yũnelik Farkındalık ve Faillik Olanakları - Ayşe Mermutlu

Bilim Kurgu ve Etik: Yabancılaşma ve Ahlaki Değerlerin İncelenmesi - Sibel Ohtar Thomas

MERLEAU-PONTY VE TEKNİĞİN TENİ - Sevi Emek Önder

Kişisel Verilerin Korunmasında Sũrdũrũlebilirlik İlkeleri Açısından Bulut Sistemleri - Başak Ozan Özparlak, Mũge etin

TEKNOLOJİK GELİşMELER IşIĞINDA ADALETE ERİşİM: OLANAKLAR VE ETİK SORUNLAR - Nadire Özdemir

BİLİşİM ÇAĞINDA BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİ VE DEMOKRATİK SEÇİMLERE ETKİSİ - Deniz Polat

Posthũman engellilik çalışmaları bağlamında risk durumları ve dijital eşitsizlikler - Emre Taşgın

Ölçmenin Ötesinde: Atıfların Sorumlu Araştırma Değerlendirmesindeki Önemi ve Açık Atıflara Yönelik Temel Girişimler - Zehra Taşkın

Dünya'nın Uzaydan Kartografik İnşası ve Dünya Ekonomisinin Sınırları: *National Geographic Society* Dergisinin "Gece Yerküre" Görselleştirmesi - Şeyma Tok

AHLAKİ FAİLLER OLARAK TEKNOLOJİLER: EYLEM TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME - Tuba Nur Umut

KÜLTÜR-ETİ ÜRETİMİNİN ONTO-ETİK DEĞERLENDİRİLMESİ - Ayşe Uslu

Türkiye'de kök hücre çalışmaları: Etik, Regülasyonlar ve Patentlenebilirlik - Ceren Yavuz

Yapay Zekâ, Bilimsel İlerleme ve Akademik Dürüstlük - Necdet Yıldız

Pozitif Enerji Bölgeleri (PED) Programı'nın Sistemik Literatür Taraması - Berk Yıldız

ATÖLYELER / WORKSHOPS (TR, EN)

VIRT2UE Araştırma Etiği Eğitim Modülü - Erdemler ve Normlar Egzersizi - M. Volkan Kavas

Atlas.ti'nin Kullanımına Giriş: Nitel Araştırmada Temel Beceriler - Melike Şahinol

Case Analysis in Ethics Education - Barış Parkan

INTRODUCTION / GİRİŞ

Grand challenges created by climate change, environmental degradation and the resulting natural disasters along with the growing energy crisis, immigration and pandemics, on the one hand, and the hype and fear around the rise of artificial intelligence applications like ChatGPT, biomedical advances and digitalization based on big data, on the other... In a world characterised by such global crises and rapid advancements in science and technology, it has now become inevitable to address these complex and multifaceted phenomena through an interdisciplinary approach.

Philosophy addresses these phenomena in an effort to make sense of them while simultaneously taking upon itself the task of inquiring how they *ought to* be developed. Like many social sciences and humanities, philosophy too increasingly contributes to the diversity of studies on technology and science, particularly from the point of view of ethics. It is also crucial to acknowledge the significance of Science, Technology and Society / Science and Technology Studies (STS) which have been shaping our understanding of emerging technologies a great deal. STS has been at the forefront of highlighting the interconnectedness of society, science, and technology, emphasizing their mutual influence on one another. This perspective has prompted us to delve deeper into the intricate relationships between science, technology and society, inspiring new insights and innovative approaches.

As we navigate the complexities of these phenomena, philosophy and STS continue to play pivotal roles in guiding us towards a holistic understanding of the interactions between science, technology and society. By recognizing the dynamic interplay between these elements, we can better address the ethical, social and philosophical implications arising from technological and scientific advancements. In this sense, philosophy and STS not only enrich our intellectual pursuits but also empower us to shape a future that aligns technology with human needs, aspirations and values.

The conference “STS meets Ethics” jointly organised by METU Applied Ethics Research Center (UEAM), Science and Technology Policy Research Center (TEKPOL), Department of Philosophy and Turkish Scholarly Network for Science and Technology Studies (STS TÜRKİYE) and Bilkent University Faculty of Engineering welcomes any contributions inquiring the interconnectedness of science, technology, society and

ethics. “STS Meets Ethics” thus aims to foster a more informed, ethical and responsible approach to the development of emerging technologies and their impact on society.

Bir yanda iklim değişikliği, çevresel bozulma ve bunlardan kaynaklanan doğal felaketler, enerji krizi, göç, salgınlar ve savaşların yarattığı aşılması güç zorluklar, diğer yanda ChatGPT gibi yapay zekâ uygulamaları, büyük veriye dayalı dijitalleşme ve biyomedikal ilerlemeler karşısında duyduğumuz heyecan ve endişe... Böylesi büyük küresel krizlerin yaşandığı ve bilim-teknoloji alanında hızlı ilerlemelerin kaydedildiği bugünün dünyasında karşımıza çıkan karmaşık ve çok yönlü konuları, disiplinlerarası bir bakış açısıyla ele almak kaçınılmaz hale gelmiştir.

Felsefe, bu olgulara anlam vermeye çalışırken aynı zamanda ‘Nasıl olmalı?’ sorusuyla da gelişmelere yön verme görevini üstlenmektedir. Birçok sosyal ve beşeri bilim gibi, felsefe de teknoloji ve bilim üzerine yapılan çalışmaların çeşitliliğine, özellikle de etik bakış açısından, giderek daha fazla katkıda bulunmaktadır. Diğer yanda, Bilim, Teknoloji ve Toplum / Bilim ve Teknoloji Çalışmaları (STS) da yeni teknolojilere dair anlayışımızı büyük ölçüde şekillendirmektedir. STS, toplum, bilim ve teknolojinin birbirlerini karşılıklı olarak etkilediklerine dikkat çekerek bu alanların arasındaki bağlantıyı vurgulamakta öncü bir rol oynamaktadır. Bu bakış açısı bizi bilim, teknoloji ve toplum arasındaki karmaşık ilişkileri daha derinlemesine incelemeye teşvik etmiş, yeni fikirlere ve yenilikçi yaklaşımlara ilham kaynağı olmuştur.

Bu olguları ayrıntılarıyla irdelerken, felsefe ve STS bilim, teknoloji ile toplum arasındaki etkileşimlerin bütüncül bir şekilde kavranması için bize yol göstermekte önemli roller oynamaya devam etmektedirler. Bu unsurlar arasındaki dinamik etkileşimin önemini kavradığımızda teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin etik, sosyal ve felsefi boyut ve sonuçlarını daha iyi değerlendirebiliriz. Bu anlamda, felsefe ve STS sadece entelektüel araştırmalarımızı zenginleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda teknolojiyi insanlığın ihtiyaçları, hedefleri ve evrensel değerleriyle uyumlu hâle getiren bir geleceği oluşturmakta bize güç verecektir.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uygulamalı Etik Araştırma Merkezi (UEAM), Bilim ve Teknoloji Politikaları Araştırma Merkezi (TEKPOL), Felsefe Bölümü, Bilkent Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, ve Bilim ve Teknoloji Çalışmaları Türkiye Araştırma Ağı (STS TÜRKİYE) tarafından ortaklaşa düzenlenen “STS – Etik Temaları” konferansı, yeni teknolojilerin geliştirilmesine ve toplum üzerindeki etkilerine yönelik daha donanımlı, etik

ve sorumlu bir yaklaşımları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Konferansımıza bilim, teknoloji, toplum ve etik arasındaki bağlantıları sorgulayan akademik katkılarınızı bekliyoruz.

ABSTRACTS (EN)

AN EXPLORATION INTO HUMAN-MACHINE RELATIONSHIPS: CAN ROBOTS BE OUR VIRTUE FRIENDS?

S. Refik Akgün

refikakgun@gmail.com

Istanbul Technical University (*Msc. Student*)

Abstract:

Advancements in the fields of Artificial Intelligence (AI) and robotics have given rise to a more expansive presence of robots in our daily lives. While from a more traditional perspective, robots are considered merely as tools that assist human beings with functional tasks, today they are ever more integrated in the social sphere thanks to swift progress in their capabilities, especially the physical, and cognitive richness they exhibit in their interactions with humans. As a consequence, the question of whether we will ever be able to build more elaborate relationships with robots (R) similar to those we sustain with our human (H) counterparts is a contemporary and ongoing debate within the context of philosophy and ethics of technology, philosophy and science of mind, social robotics, and psychology, etc.

One of these discussions is about -not the use but- the role of social robots in our lives. Social robots are machines that exhibit advanced cognitive abilities based on deep learning algorithms, thus are autonomous; and that enter continuous interactions with humans, thus communicate through social reactions. Will we be able to build by definition human and mutual relationships that we call friendship with social robots? We are enjoying passing time with the technologies, and making good use of them every day, but will we ever build the kind of relationship with robots that can mutually elevate our well-being? Can robots reciprocate in these normative relationships? The research question in short is: can humans and robots be virtue friends? How real, or true this friendship could be? Or would it be an *as if* relation? What would be the ethical, and social conundrums of this deception on our end?

To pursue this investigation, we established Aristotle's theory of friendship as the foundation. Throughout the analysis, we sought to determine the conditions laid out for this idealistic account of friendship to apply to the H-R relationships case. Here, we introduced John Danaher's ethical behaviorism, which implies that when we evaluate the value of an action, the questions regarding who has created that action, and with which intentions the moral act was performed become irrelevant. Within this framework,

what solely matters is the behavior of the actor, therefore robots are welcome into the virtue friendship circle. The case for behaviorism comes with its challenges from those who argue that behavior is not sufficient, and intentions, therefore consciousness is necessary to have the moral status for virtue friendships. Moreover, the lack of inner states leads to pursuing “as if” relationships with robots. With a comparison to the analogy of “hired actors” whose job is to be our friends; the position has serious grounds for ethical reservations about human well-being. This led us to ask the question of whether social robots could ever “be virtuous” or are doomed to merely “act virtuously”. Here, we introduced a very human virtue that cannot solely be behaved: practical wisdom or *phronesis*, which we argued robots with AI are simply unable to attain.

Finally, we argued that social robots may not be fit for being virtuous agents to participate in normative human relationships as we cannot withhold the significance of concepts such as consciousness, intentionality, authenticity within virtue ethics framework, but we can, modernize the idealistic conditions for friendship to fit a less anthropocentric worldview. In addition, seeing the world through “relational” glasses could allow us to practice new moral standards when faced with social robots, maybe not as virtue friends, but as “companions” that can hopefully foster our virtues within and through these relations. All in all, we aimed to provide a deeper understanding of the possibilities, and limitations of human-robot friendships, and to explore the ethical and social implications of this emerging subject, by way of a comparative conceptual analysis of H-H and H-R virtue friendship theories, advocated by actual, and speculative case studies.

Keywords: Virtue Friendship, Human Machine Relationships, Friendship with Robots, AI Ethics, Philosophy Of Technology

Urban Data and the Role of the Planner in STS Studies

Melike Akkaya

Urban and Regional Planning, Istanbul Technical University, Istanbul, Turkey
akkayam18@itu.edu.tr

Prof. Dr. Özlem Özçevik

Urban and Regional Planning, Istanbul Technical University, Istanbul, Turkey
ozceviko@itu.edu.tr

In the era of pervasive technological advancements and digitalization within urban systems, space has emerged as an element in the reciprocal relationship between technology and society. Grounded in the Social Construction of Technology Theory (SCOT), which asserts that society and technology mutually influence, transform, and intervene with each other, this relational framework highlights how urban dwellers, who act as data providers for technology, influence and intervene in both urban spaces and other urban dwellers, as well as the technology itself through the data they generate via their urban lives. Consequently, technologies used in cities, the data they generate, and the analyses applied to them can yield both positive and negative impacts on people's daily lives. Initiatives for extracting value and meaning from fast, comprehensive, indexed data and transforming actionable data and data analytics into data-driven governance modes and commercial products have raised various ethical concerns related to data usage, such as privacy, data commodification, data surveillance, geographic surveillance, social sorting, and predictive governance. However, despite these challenges, rather than abandoning scientific approaches to understanding cities, there is a need to redesign and shape these initiatives to minimize their harmful effects and emphasize the value of instrumental rationality and epistemology. The urban planner has the potential to take responsibility as a mediator for protecting ethical values in the relationship between technology, society, and the city. As such, this study addresses the mutual interaction between technology, society, and cities, the ethical dimensions of these relationships, and the responsibilities of urban planners. Following a general discussion, the study delves into the details of how digital data produced by urban dwellers and treated as a technological tool can preserve ethical values in their contents and applied analyses. Thus, the goal is to present short and long-term solution proposals that can be applied in existing systems with examples from current studies and then offer a roadmap proposal. Urban planners should critically approach projects aiming for more technological and data-based management and question the implementation steps. In the long term, experts, including urban planners, involved in

urban management should enhance their knowledge and data literacy regarding the use of all these technological and digital tools. The road map produced within the scope of this study; covers the stages of data collection, cleaning, preparation, processing, analysis, interpretation, reporting, presentation, storage, and security. In these stages, numerous topics need to be questioned during the use of digital tools in urban studies, such as the methods of data compilation and analysis, the extent of access to personal data, the permissions obtained for accessed data, the purposes of using this data, the societal groups that can access the data, those that are excluded, the platforms used for sharing information with the public, and the extent to which decisions are made by experts, machines, and different communities. Currently, the Royal Town Planning Institute's Code of Professional Conduct, the American Planning Association's Code of Ethics and Professional Conduct, the Canadian Institute of Planners' Code of Professional Conduct and Statement of Values, and the Chamber of City Planners' Code of Professional Ethics and Principles are examples of works that guide ethical values for urban planners in planning projects. Similarly, these ethical code guidelines prioritize the ability to conduct accurate, independent, and unbiased analyses, as well as equity, inclusivity, and professionalism. In summary, this study aims to address ethical concerns in the roles and responsibilities of city planners regarding urban digital data, and it proposes a roadmap that can be used or referred to by both public and private planning institutions.

Keywords:

1. Technology, society, and city
2. Urban technologies
3. Technology ethics
4. Urban Planner and ethics

ARTIFICIAL BLUE LIGHT EXPOSURE: A FACILITATOR OF AKRATIC AND ENKRATIC ACTION?

Büşra Akkökler Karatekeli

The first philosophical discussions on akrasia, which can be briefly defined as acting against one's better judgment, and on enkrateia, as being able to follow these judgments in the face of the temptations the akratic person succumbs to, were initiated in the ancient Greek world by Plato, and refined by the analyses of Aristotle and the Stoics. However, the interest in this subject gradually faded away until it has been awakened anew when it has been considered in conjunction with various topics in other disciplines. For instance, it has recently been addressed in investigations of the role of hormones and neurotransmitters on one's behavior and decision-making process.

In this context, thinking of the agent as an isolated, self-contained unit with desires and passions determined fully internally has become problematic. As many studies have shown, the effect of the environment – natural or artificial – on human behavior is far from being negligible. Starting from the simple acts of eating one slice of a cake which one previously decided not to eat, to repeated and absorbing actions such as endlessly scrolling down the social media feed, to even compulsive behaviors attributable to an addict, our actions are motivated by both internal and external stimuli. Technology, from the invention of incandescent light bulb to computer and cell phone screens, all affect, in varying degrees, our self-governance mechanisms, which were previously thought to be empowered or weakened only through one's level of knowledge or cognition, as in the case of Plato, for instance. However, with the help of the new studies, it can now be claimed that it is actually the interplay and mixture of knowledge and environment, which include not only organic nature but also the technological novelties and products we busy ourselves with on a day-to-day basis, that motivate human beings to act in accordance with or contrary to one's better judgment.

Without putting forward as the sole and determinant cause of action, it can be claimed that biology – especially hormones and neurotransmitters (such as dopamine, epinephrine, norepinephrine, serotonin, oxytocin, and cortisol) – is a vital (positive or negative) contributor to one's behavior or action. Apart from the natural factors that augment or diminish the activity and amount of these hormones and neurotransmitters, there are also technological and artificial means through which these chemical messengers are (de)activated, which eventually motivate or dishearten one to act in accordance with one's better judgment (leading to enkratic-virtuous action or akratic action, respectively). Artificial blue light is one of these factors that could generate a profound alteration in these hormones and neurotransmitters.

Taking this relatively new perspective into account, I will address the complexity and plurality of human behavior in the context of akratic action, by capitalizing on the findings of empirical sciences. To this end, in this presentation I will investigate the biological impact of technology – particularly the effect of the artificial blue light emitted from modern technological devices – on one’s decision-making process and action. Therefore, my focus of attention will be the analysis of the light-induced mood changes, which are evinced through the activities of hormones and neurotransmitters, and especially its impact on (in)voluntariness of the human action, which is indicative of akratic action according to Aristotle. Finally, I will suggest that considering the role of artificial blue-light exposure in facilitating akratic action in the nighttime as well as enkratic action in the daytime, the socially responsible designs of the products of technological innovations taking cognizance of their power over human action should be promoted so as to enhance the well-being of human being.

Keywords: Artificial blue light, *akrasia*, *enkrateia*, physiology

Birth as Battleground: How the Debate Between Obstetrics and Gynaecology was Racialized in the US Between 1890s-1940s

Didem K. Bayram

In a matter of a few decades, from the 1890s to the 1940s, American women went from giving birth at home with midwives to giving birth in the hospital attended by physicians. My research focuses on the role of race in the rhetoric against midwives during this period, who were almost exclusively racialized non-white women. The main argument against the midwives was accusations of infant mortality & abortions. These were embellished with certain stereotypes about their ethnic and racial backgrounds, portraying them as dirty, ignorant, backward, uncivilised. An independent study from this time period by Johns Hopkins University showed that midwives were equally safe and even slightly safer for women whose births did not present complications. For births with complications medical professionals improved safety, however this was counteracted by a significant number of births where doctor intervention introduced unnecessary risk and issues. STS critiques allow us to look at the role of technical tools, drugs and other inventions in pushing the field of OB&GYN in a more interventionist direction that proved to be detrimental to the health of the baby and the mother. This period has been studied initially in the context of second wave feminism and women's studies in the 1970s with a focus on misogyny of male doctors pushing midwives out of the birthing story. Later scholarship gave birthing women more agency in their choice, arguing that high infant mortality rates coupled with medical promises of safer birth led to women choosing doctors over midwives. More recently scholars have looked at how different minority communities in the U.S. were affected by this anti midwifery movement. This study uses close textual reading and qualitative historical document analysis to present a diverse and rich set of primary sources ranging from women's magazines, to peer reviewed medical journals, from caricatures, to novels from this time period. This is also a period in history of medicine and American history when science and the making of the idea of race are closely connected. Hospitalisation of birth served different purposes for different communities. In the U.S., it was seen as part of a "civilising mission." The U.S. government officials who dealt with Native people often purported that Native healers were an obstacle in assimilating Native populations. Another important consideration is industrialization. It is important to clarify that this thesis is not arguing that white doctors in America intentionally behaved in racist or misogynistic ways to push midwifery out of the healthcare scene. The personal intentions of white male obstetricians from this time period are largely unknowable and frankly irrelevant. Whether they were acting with racist intentions or not, their actions collectively as a group were rooted in, borrowed from, as well as reproduced the xenophobic and racist rhetoric that was commonplace during this moment in American history. Their experiments, lectures, and writings targeting midwives were, in fact, based on racist stereotypes and had consequences that disproportionately affected women of colour. To that end, historians can hold them accountable for their actions.

Keywords: Midwifery, Obstetrics Gynaecology, American Medical History, Scientific Racism, White Supremacy

ON THE UNITY OF THE HUMAN CYBORG'S PERSONAL IDENTITY

Tankut Beygu

Independent researcher, tankut.beygu@gmail.com

Abstract

Incorporating substitutes or supports to the human body for medical purposes has a history dating far back. With the advancement of technology, many of such medical fixtures have been replaced and enriched in scope by complex devices that are highly competent in fulfilling the tasks of the lacking or ailing body part, even to the level of surpassing the accustomed bounds of healing purposes and enhancing the capabilities and functions of the natural human body. Humankind can be said to have already embarked on the course of becoming cybernetic organisms, i.e., cyborgs. In this essay, I address the tension between the cyborgian (artificial) component being a tool and being a proper part of the body from the perspective of personal identity. This tension manifests itself with a cluster of questions: Is my hand a tool (in its usual sense) of mine or an embodied part of my identity? If my hand is just a tool, then, wouldn't I have to view my whole body as a tool as distinct from my identity? If I lost my hand and my loss was remedied by a bionic prosthetic hand, would I see this as a replacement of a tool by another one or would it be possible for me to adopt it as a constituent of my own body, for that reason, of my identity in a similar manner to my natural hand? To respond to these questions, I seek to offer a general view based on Hegel's conception of property (specifically, private property). According to Hegel, freedom of an individual's will is required for the personhood conceived as existing as a person in an ethical community. The realisation of free will is initiated from the individual into the external world through possession, control, and ownership of concrete objects. It is significant that, for Hegel, free will is always embodied. The crucial point is that the way to the necessary and exclusive possession of an object is the labour the individual produces for it. The labour dedicated to the object brings out the determinacy of ownership and dispels accidentality around it. Self-ownership of an individual's body does not depart in principle from the general Hegelian conception of property. A cyborgian component cannot replicate the unitary history and perception of a natural part of the body, however, one's involvement with one's own labour with the cyborgian component and the ensuing history with it can be seen as a substitute to acquire the self-ownership relation. In this regard, I argue that involvement at the level of intellectual property rights is an exemplary case of the extension of personal identity to that part. This Hegelian basis, by itself, presumes a typical natural body and in the cyborgian case, is susceptible to violating the persistence and integrity of personal identity. I give a characterisation of the self-owned body on the central idea that the property relation internal to the (cyborg's) body and its outward extension beyond the body result in different cognitive statuses, construing cognition as an embodied process that is interactive with the non-structured external world. I argue that this approach fits coherently together with and corroborates the Hegelian view.

Keywords

Hegel, property, cyborg, personhood, identity

Harmonizing Performance and Inclusivity: Decoding DataBoss's Path in Defense AI

Eda Akyıldız, Elif Pınar Balbal, Başak Çarhacıoğlu and Dora Pancar

This project focuses on DataBoss, a dynamic player in the defense industry, as a case study to investigate emerging developments in artificial intelligence (AI). The integration of AI technology in various industries, including the defense sector, has prompted profound ethical debates that cross political, cultural and social boundaries. Data Boss creates big data tools for various users, including the defense industry in Turkey, where AI-driven technologies are gaining traction due to their potential to revolutionize operations and bolster national security. DataBoss contributes to AI advancements within this context. This investigation assesses relevant departments from DataBoss, including the Natural Language Processing division and the Prediction Systems department, which adeptly employ state-of-the-art techniques to tackle anomalies and predict patterns in time series data. This Science and Technology Studies (STS) analysis helps to reveal the intricate interrelationships that are shaping the trajectory of AI in the defense industry.

Our research effort uses a social construction of technology (SCOT) approach to investigate how varying interpretations of technology emerge from different contexts and stakeholder views. As part of the research process, we conducted an academic literature review, which provided insights into the broader landscape of AI applications within the defense sector.

This literature examines the pivotal role of AI in shaping modern defense practices and the increasing need for attention to responsibility practices, user concerns, civilian risk and other ethical aspects. The primary data for this study is interviews with three Databoss engineers and a scan of the company website. The interviews helped to uncover how the company responds to various key stakeholders in their innovation practices. Two competing technological frames, the performance frame and the inclusion frame, become apparent from the analysis. The performance frame prioritizes efficiency gains and financial prosperity, while the inclusion frame emphasizes ethical considerations, societal inclusivity and responsibility practices. As SCOT theory reveals, these frames are not monolithic; they are shaped by the diverse perspectives of stakeholders including engineers, defense industry operatives, government officials, and broader societal discussions. Ethical concerns emerge as an influence on DataBoss' AI journey. The inclusion frame, driven by ethical imperatives, resonates with social groups such as users who value equality and non-discrimination in the company's products. For example, the engineers indicated that they are able to avoid gender bias in their AI developments. This has implications for the inclusion of other social values. Conversely, the performance frame remains a key focus for DataBoss employees and defense industry stakeholders, as they tend to prioritize efficiency and financial viability.

However, despite the apparent inclination toward the performance frame, we suggest that the technology may be redefined to include inclusivity. This suggests that current ethical controversies are helping to shape technical developments in the defense sector.

DataBoss engineers exhibit an awareness of the ethical intricacies tied to AI, and they possess insights into resolving ethical challenges caused by AI through tangible technical adjustments. This suggests that the inclusion of stakeholder perspectives and priorities across social groups may culminate in a unified approach to technology, one that balances efficiency and inclusivity. In the broader context, this project offers a comprehensive analysis of AI implementation within DataBoss, tracing the interplay between technological frames, interpretive flexibility, and the ethical dimensions of technology adoption.

AN OBJECTION TO THE LIBERAL APPROACHES IN ENVIRONMENTALISM

Murat Çeşme

Abstract

Environmental concerns worldwide have increased in recent years, especially regarding global warming and climate change. Feeling the imminent threat of climate change in virtue of the warming of the planet, the discussion of the responsibilities of humans toward the natural environment is at the top of the agenda, and the relationship between humans and nature is being questioned more than ever. As the environmental discourse develops, environmental activism is trying to create new climate-struggle methods as well, to draw the attention of the masses and convince them to join a united struggle. In this paper, I will briefly examine some remarkable examples of ongoing environmental struggles in the Global North; including the approaches of climate activists toward nature concerning moral values as well.

Considering the seriousness of environmental degradation as a fact and focusing on the issue of climate change as a matter of urgency, this work will mainly be an effort to argue for the duties/responsibilities of humans towards the natural environment; aiming to take a political stand in the field. The problem of establishing an ethical relationship with nature in today's era of capitalist economic growth will be analyzed in this context. Can the recent dominant approaches work to overcome the current environmental problems, or do we just need another ethical and political stance?

In this study, I argue that modern-day environmental movements are stuck in a deadlock and are far from offering a realistic solution to the environmental crisis, due to the wrong-headed policies of their liberal, individualistic approach; avoiding the discussion of the political economy behind the ongoing crisis. In this sense, inward-

looking guilt that blames one's own consumption for causing the crisis and a focus solely on individual carbon footprint analysis will be criticized for deliberately misleading people. I argue that no matter how strongly people bear moral responsibilities for the natural environment, the current praxis of environmentalism, under the influence of liberal thought, has no chance of stopping environmental degradation; as liberal politicians and their agents mainly suggest precautions/ reforms within the hegemonic system, to stop climate change.

Then, what else should be done to win this fight and save our planet from annihilation? I suggest that the first step to be taken should be the formulation of the problem correctly, in other words, putting forth the major/actual cause of climate change –namely a system based on continuous exploitation of both nature and human labor for the sake of the profit of the capital.

As a study of critical political ecology, I will be targeting the capitalist mode of production –which has the implicit purpose of profit and accumulation– as the primary cause of environmental degradation. Arguing that capitalism's continuous exploitation of labor and plundering of nature are not separate issues, my work aims to put forward that the issue of environmental degradation cannot be solved without overthrowing capitalist relations of production. Correspondingly, I suggest that ecological struggle should be a part of the struggle for social liberation against capitalism.

Throughout the study, the possibility of maintaining ecologically sustainable development under the hegemony of capitalist growth will be questioned. In this

sense, we should always ask ourselves whether it is possible to paint capitalism green, or whether a green transition is possible within the boundaries of capitalism.

Keywords: Environmentalism, capitalism, climate change, growth.

Neural Mechanisms Behind Moral Decisions: A Philosophical Evaluation of Neuro-Ethics and Greene's Utilitarianism

İsmail Deniz Demirkan

Joshua Greene's neurological experiments on moral decision-making and his normative claims posit a crucial place in the literature concerning neuro-ethics. His experiments mainly focus on people's neural reactions towards moral dilemmas such as trolley problem, footbridge dilemma, crying baby case and so on. When these reactions are examined, it is observed that there is a positive correlation between cognitive

decision-making process and utilitarian judgements, while emotional reactions are found more relatable to deontological thinking processes. The most obvious example for this correlation is the difference of reactions towards trolley problem and footbridge dilemma. In the former, five people are tied to a train's road and one person is able to switch the road of the train; however, there is another single person tied to the other road and if the switch is pulled, that person dies for the sake of saving five other people. In the latter, the situation is similar but this time one has to push another single person from the footbridge they are standing on so that that person's body could stop the train before it kills five other people. In Greene's and his colleagues' experiments, the majority of participants found it plausible to turn the switch –which constitutes the utilitarian judgement– whereas pushing the stranger into the road produced the reverse reaction, although the consequences of two cases equals to each other on the paper. From their neural observations, Greene and his colleagues find that what makes two dilemmas different is their “emotional saliency”. From this basis, Greene argues that over two dominant ideas in normative ethics, utilitarianism has more philosophical value than deontology simply because utilitarian judgments are based on cognitive reasoning in comparison to deontological judgments which are found to be relative to emotional reactions. Although someone familiar with normative ethics may find this correlation rather “interesting” considering the role of reason in deontological positions –especially Kant's moral theory– Greene explains this point by indicating the role of “rationalization” in deontological arguments. In this regard, while the first moral reaction to the issue is rather intuitive in deontological arguments, subjects give *ad hoc* rationalization to these

intuitive responses which creates the perception that deontological moral claims were based on reasoning from the very beginning.

In that sense, this paper discusses the conclusions and evaluations of Greene's and his colleagues' studies on three critical contexts. Firstly, even though he states that he is aware of the concept, Greene's argument remains within the border of naturalistic fallacy. To put it differently, his argumentation process could be criticized by pointing out that just because utilitarian judgements are not –directly– correlated to automatic emotive responses, it does not mean their moral conclusions are better. Secondly, Greene's philosophical evaluation of the issue does not put any emphasis on virtue ethics or any other approaches in normative ethics and takes the issue only in the context of utilitarianism-deontology dichotomy. Therefore, the philosophical output of his argumentation remains rather limited and even blocks the possibility of some consequentialist approaches that are different from classical utilitarian method. Thirdly, when the differences between responses towards two dilemmas are taken into account, there is a possible deontological explanation. Accordingly, in the trolley problem the other person gets killed as a side-effect of turning the switch in order to save five people, whereas in the footbridge case that person is literally used as a means for saving 5 other people. Nevertheless, having these critical points in mind, Greene's studies and argumentation enriches the contemporary debates in normative ethics and shows that neuro-ethics has promising points for enabling philosophical evaluations of moral decision-making processes.

Two Approaches towards the Moral Status of AI

Sinem Elkatip Hatipoglu, Marmara University

AI regulation has recently become a topic of discussion among tech leaders and governments. After a private senate meeting on AI Policy in September, Elon Musk has pointed out that we should be “proactive rather than reactive” about this issue since the unwanted consequences of AI might amount to a “civilizational risk”. The need for AI regulation that interests governments is likely to arise partly from social issues such as the expected decrease in jobs or the differences in the availability of AI use in different parts of the world or use of AI in warfare technology etc. However, more fundamentally, I contend that AI regulation is crucial because eventually we’ll be faced with the question of whether advanced AI systems have moral status and consequently rights. Moral status of an entity is closely related to the consciousness of that entity and whether that entity has the potential to suffer. Typically, in the human case suffering is associated with negative valences in experiences, hence with phenomenal consciousness. Consciousness is notoriously a difficult subject and although there are some theories of consciousness, a theory of AI consciousness is yet to be articulated but work is underway. Recently a report was prepared where certain theories of consciousness

from the literature are used to create a list of potential indicator properties of consciousness in AI systems. (Butlin, Long et al. 2023) While such research is undoubtedly significant, it is also worth noting that according to some, consciousness is not actually necessary for moral status (Shepherd, 2023) and others have argued that an entity without phenomenal consciousness can still suffer without subjectivity e.g. in virtue of desire frustration. (Carruthers, 2004) This suggests that even if advanced AI systems were incapable of being conscious (Searle 1980, Seth 2021), they could still obtain moral status. Metzinger (2021) suggests that if preferences of AI systems are in some way hampered or that they find themselves in situations where their goals cannot be achieved, these entities would suffer. According to some, when an entity suffers, it is by default an object of moral consideration no matter what type of entity it is. (Singer, 2011) Drawing from such suggestions and studies, I contend that certain preliminary assumptions need to be taken concerning the moral status of AI systems regardless of their consciousness status. To be more specific, I suggest that we must decide whether to endorse a top-down or a bottom-up approach about the moral status of AI entities. What I mean by a bottom-up approach consists in checking if the AI systems that arise as a consequence of further research can be considered as conscious and/or as entities of ethical consideration and then putting certain policies in place. In other words, research would continue with no restrictions and whatever consequences arise are dealt with afterwards. Considering the history of scientific research not only concerning AI but in general, this seems to be the more dominant practice so far. The alternative which I refer to as the top-down approach however consists in avoiding the attribution of moral status to AI systems from the get-go. This can be done either by suggesting, like Metzinger (2021) does, that research resulting possibly in the creation of AI consciousness should be banned at least for the time being or by biting the bullet and labeling AI systems as potential contenders and excluding them from having rights or moral status despite their level of consciousness or capacity to suffer. I contend that AI regulation policies should address these approaches.

Keywords: Consciousness, moral status, artificial intelligence, suffering

Evaluating the Digital Divide through Amartya Sen's Capability Approach

Songül Esmer

In the contemporary world, information and communication technologies (ICTs) are essential to people's daily lives, affecting all aspects of living a fulfilling life. ICT has become a necessity for participating in education, earning a living, banking, and social interactions. The world is changing accordingly as some new terms are defined to explain the situation human beings pass through, such as “digital world” and “digital citizenship”. With the emergence of these concepts, a new form of inequality has emerged: the digital divide: the lack of equal opportunity to access ICTs, which includes devices, connectivity, and skills leading to a gap in ICTs use. Amartya Sen's capability approach can be used as a framework for evaluating the digital divide. The capability approach has two main concepts; “the beings and doings, the achievements” of a person defined as functionings and while capabilities are defined as opportunities that a person has that enable a person to live a fulfilling life one wants. This approach considers people's life as a whole focusing on their valued goals, their ability and freedom to achieve them rather than focusing on their income. In parallel, development is defined as the expansion of capabilities that enable them to live in the way they choose, in accordance with their values.

The digital divide can be seen as a constraint on people's capabilities, particularly for those who are disadvantaged in terms of social connectivity. Social exclusion caused by structural challenges such as poverty, discrimination, and lack of access to education and healthcare, can lead to digital exclusion. Digital exclusion can further deepen social exclusion by limiting people's capabilities to participate fully in civic and economic life by not being able to use the internet for developing new skills, accessing essential services or to start/expand a business.

Considering that digitalization is increasingly developing in almost every field, it is worth noting that, if the use of something becomes widespread and a standard throughout the society, being deprived of it will create a heavier burden on the disadvantaged group. Thus, the digital divide can worsen poverty, creating a self-reinforcing cycle where cause and effect become difficult to distinguish. According to a latest survey on the digital divide in Turkey the most common device that gives access to the internet is mobile phone, however the number of other devices ownership such as laptops, desktops remain below %50. It should be noted here that being designed to be more functional, mobile phones still remain limited in terms of doing more complex tasks such as taking online courses, writing papers, etc. This situation shows that the majority of people in Turkey cannot perform complex operations that can only be done using computers. On the other hand, although the gender gap in internet access has narrowed over time, the study showed that women are 20% less likely to use the internet than men, even though they have similar access opportunities: means there are various barriers preventing some women from going online. Knowledge is necessary for ethical reasoning, as recognizing difficulties others face leads us more likely to develop solutions by taking the responsibility for them. Equality in having the same technological devices or the access to the internet does not mean that people have the same opportunities to use and benefit from the internet. To understand and reveal the underlying causes of the digital divide; identifying capabilities such as the ability to access and use ICTs, digital literacy- that enables one to use and work with digital devices and the internet to fully participate in the digital world- can be a useful framework.

Keywords: capability approach, digital divide, inequality, social exclusion, digital exclusion

IS HYDROGEN AN ETHICAL ACTANT?

İskender Gökalp

TÜBİTAK, Marmara Research Center (MAM), Gebze, Kocaeli, Türkiye

CNRS, Institut de Combustion, Aérothermique, Réactivité et Environnement (ICARE),
Orléans. France

iskender.gokalp@tubitak.gov.tr

iskender.gokalp@cnrs-orleans.fr

Today, Hydrogen (H₂) is the most popular molecule in discussing world sustainability, albeit still mostly in strategies, projects, future expectations, investment previsions. Another popular molecule is obviously carbon dioxide (CO₂). They are both non-human, non-living actants of global sustainability or of humanity's future. We humans attribute to them intentional action capacities, i.e. agency. CO₂ is the bad actant and H₂ the good one, and they are fighting. CO₂ is an end product emitted by multiple fossil fuels when burned to recover their chemical energy and is accused of threatening the future of humanity by causing global warming; H₂ is a reactive specie called for cooling down the threat because of its CO₂ free behavior when converted into useful energy. They are also asked to collaborate through the CO₂ hydrogenation process to generate net zero emission energy sources, such as synthetic natural gas.

The fight and collaboration between H₂ and CO₂ are regulated by humans, or so they think. Scientists and technology providers humanize the two molecules and attribute to them respective roles. By doing so their social responsibility and their ethical behavior is engaged as knowledge providers.

There are several ethics of expertise issues in promoting H₂ as the good actant, the Savior of mankind, combatting the evil (CO₂) or forcing it to collaborate with H₂. The most important issue relates obviously to the responsibility of experts as providers of reliable information, for example to decision makers but also to the public. The complexity of the global future sustainability question is such that several uncertainties crisscross the expert's discourse. For example, in searching solutions for CO₂ emissions, one recommendation is to capture and lock in the bad molecules in the underground; another one is to hydrogenate it to good molecules such as synthetic natural gas or to use it to cultivate microalgae as sources of high-quality protein for human food. Expert recommendations to generate clean hydrogen (meaning without emitting CO₂) are also multiple and go from water electrolysis to coal or organic waste gasification or natural gas pyrolysis or metal hydrolysis. The take-home message for the decision makers is not obvious nor for the public. Once generated, H₂ should be transported and delivered to the use point. Here too the recommendations are many: blended with natural gas and using the existing gas network, by dedicated H₂ pipelines, in compressed or liquefied form or converted to ammonia. Again, the take-home message is blurred. Converting H₂ into useful energy also triggers several recommendations: mixed with natural gas or pure, combusted in burners, in gas turbines or gas engines, or converted in electricity and heat using fuel cells. The recommendations are of course accompanied by equally uncertain techno-economical assessments for 30 or more years ahead unknown socio-economic and geopolitical conditions. The uncertainty level of the recommendations for H₂ safety is not better.

The paper will illustrate the ethical implications of H₂ promoting experts' discourses using two H₂ research and innovation topics: the hydrogen safety question and the H₂ versus ammonia controversy. By doing so, the partitioning of ethical responsibilities of human and non-human actants will also be discussed as a contribution to the Actor-Network Theory.

Transhumanist Ethics Challenged: Nietzschean Perspectives

Gülizar Karahan Balya

The proximity between transhumanism and Nietzsche's philosophy has long been under debate which has generally revolved around Nietzsche's views on the *Übermensch* (Overhuman), eternal recurrence of the same and his critique of modern science. While some scholars found parallels between the two lines of thinking and even regarded Nietzsche as the precursor of transhumanist thought, many others objected to the alleged similarities. This paper seeks to contribute to these discussions by means of critically examining some of the common views of transhumanist thinkers, namely, the quest for life prolongation, the absence of pain and desire for immortality, and then by questioning whether these can be considered in line with Nietzsche's views regarded from a tragic perspective. By opening this line of discussion, I hope to shed some light on the ethics of transhumanism and possibly point to a confusion about freedom on the side of transhumanism, which has evaded a closer look so far.

The central endeavor of transhumanism is to take the human constitution beyond its natural course through technological intervention. Although the types, content and limits of these interventions are points that require thorough consideration and stand at the core of public interest and sometimes anxiety when viewed from an ethical standpoint, what I would like to open up to discussion in this paper is the ethical ground on which transhumanist thought itself stands and to examine this from a Nietzschean perspective. For this purpose, I will first of all contextualize suffering and death as well as the desire for their elimination within the transhumanist thought. Throughout the paper I will adhere to the view that there does not exist a unified and standard philosophy of transhumanism and also that, as we experience in our age, transhumanism is rather a

movement than a universally accepted system of thought. However, I will argue that there is a general agreement among transhumanists on the desire for the elimination of (necessary) suffering and death as evident, for instance, in Max More's and Nick Bostrom's works. Second, I will outline Nietzsche's view on the same within the context of his critique of the dualistic tradition of Western thought including Christianity. At this point, I will underline the human experience of vulnerability, susceptibility to suffering and ultimately mortality as the core of Nietzsche's tragic philosophy as well as the very condition of future possibilities for the human being - the "as yet undetermined animal" (Beyond Good and Evil, 62). Lastly, I will conclude by discussing whether the transhumanists' aspiration for immortality and elimination of suffering take them any closer to Nietzsche's philosophy and whether these can be considered a promise of freedom for humanity as supposed by certain transhumanisms.

Keywords: Transhumanism, Immortality, Elimination of Suffering, Nietzsche, Freedom

Decolonising knowledge and developing inclusive innovations innovations for Africa

Liz Nganga

In eastern Africa, a myriad of interconnected developmental challenges persists. Moreover, the need to accelerate attainment of the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), and to achieve a transformative recovery from the COVID-19 pandemic, heighten the urgency to strengthen health systems; reshape food systems to withstand shocks; improve food and nutritional security and overall well being of people and animals; diversify incomes and economies; and generate massive, diverse, lucrative and inclusive opportunities, especially for the most vulnerable segments of society like women and the youth; build cleaner, healthier, and more resilient environments; and protect biodiversity. This scenario strengthens the awareness that 'knowledge is power', as well as renewed impetus for innovation-based growth in Africa. Indeed, the ideology of innovation is central to the African Union Agenda 2063, Aspiration 1. Simply put, innovations are new or improved products and processes that have specific advantages for markets, industries and consumers. At their best, innovations should enhance the competitive advantage of nations, regions and corporations, while also contributing to social change and overall human progress. However, innovation is not a unifying concept; its most troublesome aspect being the decoupling of economic growth and economic development, leading to the exclusion of certain segments of society. Over the past two decades, there has been a global shift towards "inclusive innovations". Within this background, this paper will contemplate Responsible Research and Innovation in Africa from two perspectives. First, the paper argues for the indispensable role of science and technology as a pillar of inclusive

innovations, and, thus, the imperative for Decolonising Knowledge, globally, for Africa's benefit. Decolonising Knowledge means addressing longstanding cracks in international research and knowledge systems, to draw on the intellectual capacity, talent, as well as desires and aspirations of all people. It requires contemplation and remedy of two sets of factors. The first category consists of functional aspects like how the research agenda is shaped, whose interests it is conceived to serve and how it is conducted; who funds the research, and what is funded; who owns the knowledge produced, who has access to it and who benefits from it. The second group is composed of conceptual or epistemic aspects like the hegemonic notions that dictate what counts as knowledge, who legitimises it, who rewards it, and the remunerations that are granted, and to whom. Second, this paper will aim to make meaning of the ever-evolving nature, definition and dynamics of inclusive innovation as a concept. It will contemplate geopolitical innovation inequality and provide examples on how to strengthen innovation value chains in Africa through synergistic policies and partnerships; participatory processes; appropriate and supportive national, regional and global systems; cost-effective pathways; and sufficient human, technical and financial resources. The goal should be to enable Africa to take advantage of the continent's massive natural resources, to develop One Health, nature-based inclusive, disruptive technologies in critical sectors such as agriculture, health and energy, while addressing the impacts of climate change.

Keywords: Africa, Inclusive Innovations, Decolonising Knowledge, One Health, Development

Global disparities in scholarly attention to countries

Hongyu Zhou (1), Özgür Kadir Özer (2), Juven Nino Villacastin (3), Mimi Byun (4), Mary Ellen Sloane (5), Rezvaneh Rezapour (6), Yasaman Asgari (7)

(1) Centre for R&D Monitoring (ECOOM), Faculty of Social Sciences, University of Antwerp, Belgium (2) Science and Technology, Policy Studies (TEKPOL), Middle East Technical University, Turkey (3) School of Communication and Information, University of Hawai'i at Manoa, USA (4) Department of Information Science, University of North Texas, USA (5) Walker Library, Middle Tennessee State University, USA (6) College of Computing and Informatics, Drexel University, USA (7) Department of Mathematics and Digital Society Initiative, University of Zürich, Switzerland

Inequality in science has been gaining attention in both academic and policy spheres. The literature examines various dimensions of inequality in science, including gender, race, socioeconomic status, and national origin. The disparities between developed (Global North) and developing (Global South) countries constitute another dimension of the inequality in science discussed in the literature. Socioeconomic differences between countries lead to unequal opportunities for scientific research, with developing countries facing funding and infrastructure shortages and a lack of skilled professionals. These challenges impede the research capabilities of developing countries and eventually widen the gap between the Global North and South.

This study focuses on one aspect of global inequality in science: “scholarly attention”, which refers to how often a country is mentioned in scientific publications. By examining scholarly attention, we gain insights into power dynamics within the global scientific system, including who is being studied and who benefits from the findings. Our study aims to explore the underlying patterns and mechanisms of this attention. Although international scientific collaboration and funding flows are well-researched, the literature on attention is still developing.

This analysis covers approximately 36 million journal articles Scopus has indexed from 2000 to 2022. We utilised relevant bibliographic information from these publications to identify different aspects of power dynamics between countries, such as scholarly attention, funding, and contribution. We aim to use this data with other relevant socioeconomic indicators to reveal the patterns and mechanisms of inequality among countries.

Our preliminary results show that the percentage of publications mentioning countries has increased in almost all disciplines across science. It's worth noting that attention varies by scientific disciplines. Like other dimensions, scholarly attention is not evenly distributed among countries. Our findings indicate that wealthier nations garner more attention than their lower-income counterparts. On the other hand, the analysis of internationally co-authored papers shows that when researchers from two countries at different income levels co-author a paper, the likelihood of getting mentioned is higher for those with lower income. Likewise, certain southern regions, e.g., Sub-Saharan Africa, are more likely to receive attention when researchers from these regions collaborate with their peers from the Global North.

The disparities between countries in terms of international scholarly attention echo the global inequality in science. The direction of attention flow displays the power dynamics among countries with different income levels. It reveals the problematic North-South scientific relationship in which the Global South is studied but left out in the research and scientific discourse. Our analysis may also provide hints to further (qualitative) studies that can shed light on some ethically questionable research practices, such as parachute (helicopter) research, which is the exploitation of local scientists in developing countries to reach local sources and logistics.

A Critical Look at Commodification of Intellectual Commons: The Free and Open-Source Software (FOSS) Experience

Erkan Özmacun

In today's world, communication and software technologies are among the driving industries of the global economy. One of the significant characteristics of these industries is that they rely on immaterial rather than material production. The connection between immaterial production and intellectual property rights (IPRs) is fundamental, as IPRs constitute a legal framework designed to safeguard and incentivize creators of intangible goods and services. Another notable aspect of communication and software technologies is their ability to greatly facilitate the production of intellectual commons. 'Intellectual commons' refers to shared and collaborative intellectual activities within a community. However, the prevailing IPRs framework lacks provisions for preserving intellectual commons and inadequately addresses their commodification. Free and Open-Source Software (FOSS) is a striking case where a product of intellectual commons has progressively undergone commercialization within the software industry through diverse business models.

The ownership conditions for software are radically distinct from physical products. Software consists of instructions, code, data, and algorithms that enable a computer to function. It is not a tangible, physical product on its own. Unlike physical ownership, the concept of scarcity cannot serve as a basis for asserting ownership over software; it can be easily copied and used simultaneously in various parts of the world, and its usage

does not lead to depletion. The software exhibits a non-rivalrous characteristic, wherein the utilization by one individual does not preclude concurrent usage by others.

Furthermore, the marginal cost associated with the production of additional software copies is nearly negligible, thus rendering their distribution and dissemination relatively easy and inexpensive.

Ownership of any software is established through intellectual property rights such as licenses and patents. IPRs constitute the conventional means of commodifying intellectual products and establishing legal regulations on generating, disseminating, and utilizing knowledge. Within this legal framework, states grant various privileges to individuals or companies through copyrights or patents for their generated knowledge. The IPRs regime for software has been the subject of international agreements since the 1990s, leading to its incorporation into the domestic laws of signatory countries.

Open hardware design, open standards, free software, wikis, open scientific publishing, and content generated by open-access users represent prominent examples of intellectual commons in contemporary society. The Free and Open-Source Software (FOSS) movement emerged in the 1970s, asserting that intellectual property rights had an adverse impact on software development. FOSS, as a form of peer production, is a collaborative and decentralized mode of production where individuals, often connected through digital networks, cooperate in creating, sharing, and developing various services, or knowledge resources. It typically involves a large number of participants who contribute their skills, expertise, and efforts voluntarily, without direct hierarchical control or reliance on traditional market incentives. The progress in software and communication technologies over the last three decades has facilitated this form of production. Initially, many analysts argued that peer production networks were inherently non-market and non-proprietary. However, it is clear that some companies have been able to generate significant profits from FOSS within a variety of new business models.

The existing IPRs regime lacks provisions to safeguard all such collaborative and voluntary human labour. This presentation endeavors to offer a critical examination of the ethical and legal challenges presented by the FOSS phenomenon. Furthermore, it

aims to propose recommendations for potential amendments to the prevailing intellectual property framework to protect the communal rights associated with intellectual commons.

Keywords: Intellectual Commons, Intellectual Property Rights, Free Open-Source Software

CHANGING SCIENCE AND TECHNOLOGY POLICIES AND KNOWLEDGE PRODUCTION IN THE FIELD OF GENDER STUDIES

Dr. Ezgi Pehlivanlı ¹

Science policy and higher education institutions across the globe have undergone significant transformations in recent times. Two issues to receive considerable attention as of late are gender issues with respect to discourses of anti-gender mobilization and the precarization of academic labour. In Europe and also in Turkey Departments of Gender and Sexuality have been closed, and the names of research centers that are currently tasked with research have been changed to women's or family centers, scholars especially from the field of gender studies, work in positions without security and at high risk. This study is stemming from my own experiences of precarious academic work and alienation from project-based academic life in gender studies aims to realize the impact of contemporary anti-gender movements and neoliberal university measures on academics working on gender research. For this purpose, in-depth interviews were conducted with 15 participants who are active in various universities of Turkey and are active in academic activities in the Gender/Woman and Masculinity Studies. The main result of the research shows that academics feel insecure and under pressure and constant change in academic discourses transforms the practice of doing science in the field of Gender Studies.

Key words: Science and technology policy, Anti-gender mobilization, Academia, Gender Studies.

¹ University of Stavanger, Department of Media and Social Sciences & Middle East Technical University, Science and Technology Policies Research Center

SUSTAINABILITY AND 'GREENWASHING' THROUGH HARRIES' THEORETICAL FRAMEWORK: ARCHITECTURAL ETHOS

Mine Sağlamcı, Prof. Dr. Aysu Akalın

Gazi University

Today, the ecological crisis continues to deepen, presenting not only with significant environmental challenges but also ethical quandaries. Central to this dilemma is the manner in which humanity interacts with the environment, often driven by a predominant 'technological' mindset. The belief that global catastrophe can be averted solely through technological innovation raises fundamental questions about the nature of the crisis itself. In the contemporary era, there is a concerted effort to alleviate the severe symptoms of this crisis, with the effectiveness of these measures remaining a subject of ongoing debate. In the realm of architecture, which plays a pivotal role in the quest for sustainability, these challenges demand thorough consideration and the formulation of innovative solutions. However, it remains open to debate whether these solutions are purely technical in nature. The primary objective of this study is to dissect the ethical dimension of architecture and its integration with sustainability.

At this point, it has been determined that sustainable architecture should be evaluated in the context of shallow and deep understandings of ecology over Karsten Harries's understanding of ethics. To this end, Harries' theoretical framework, commencing with an examination of his critique of the ornament-decoration distinction in architecture is employed. Harries argues that ornament, once imbued with elements of ethos, has gradually been replaced by disconnected and meaningless elements since the 19th century. This transformation, as elucidated by the concept of the 'decorated shed,' underscores the ethos inherent in architecture, signifying its role in establishing a profound relationship between the built environment, its surroundings, and its inhabitants. In Harries' vision, architecture assumes the role of an ethos carrier, functioning as a realm of profound meaning. This ethos, which embodies humanity's way of existing in the world, now finds its expression in the form of sustainable architecture as humanity grapples with the environmental crisis. Today, environmental elements in the contemporary ethos defined by Harries' ornament-decoration distinction, often reduced to mere decoration, would be examined through architectural examples

commonly labeled as sustainable solely through technical solutions. Drawing an analogy from Harries' ornament-decoration framework, this work delves into the relationship between sustainability and 'greenwashing' within the context of architecture. Arne Naess's conceptual distinction between shallow and deep ecology further strengthens the research.

This study includes a literature review covering sustainable architecture, ethical aspects, Karsten Harries' philosophy, and distinctions between shallow and deep ecology. Architectural examples certified as sustainable, with a focus on those heavily reliant on technical solutions, are collected in the initial phase of the study to exemplify instances of 'greenwashing'. These cases undergo analysis through Harries' 'ornament-decoration' framework to evaluate the presence of meaningful ethos in architectural design and identify ethical superficiality. The study explores the relationship between sustainability and 'greenwashing' in architecture while integrating Arne Naess's shallow and deep ecology concepts. Finally, findings from literature review and case studies are synthesized, leading to conclusions about ethics in sustainable architecture's role in addressing the ecological crisis.

To conclude, the need for a deeper understanding of the ecological problem is underscored by this study, and it is emphasized that the environmental crisis should not be reduced to a technical issue. A holistic approach that integrates ethics, sustainability, and architecture is called for to address the profound challenges of the crisis. Within this framework, it is claimed that the main problem is that technical solutions produced by technology for the environmental crisis are not the issue, but rather the misconception that the crisis is solely comprised of technics. Future research directions will be outlined in this direction.

Keywords: Sustainability, Greenwashing, Ethics, Technics, Architecture

How Information Ethics Can Contribute to the Struggle Against Ignorance in the Digital Age

Burak SAYIN, Aydın Adnan Menderes University

burak.sayin@adu.edu.tr

Our age is characterized by names such as the Post-Truth Era, the Anthropocene Epoch or the Information Age, which all emphasize the pivotal role of humanity whether from a positive or negative perspective in comprehending our world. As a result, a new set of ethical problems has emerged particularly in the 21st century, due to the rapid development of AI and accessibility of digital information. Though, it is arguably ironic that the agnotology studies and complaints about ignorance are on the rise in a paradigm that is literally defined by the concept of information. This phenomenon would become clearer if ignorance is taken as one of the aforementioned ethical problems regarding its relationship with the abundance of information. In this ocean of information, it gets more difficult to acquire authentic knowledge of things gradually, since not only our type of grasping the knowledge has been reformed but the world itself in the widest sense has changed drastically in the last few decades. This transformation is essentially due to the nature of knowledge. The increase in the global information repository made it possible to access data which is scaled now by zettabytes. On the other side, this grandiose feeling of being given access to an infinite realm of information has started to be used as a fundamental source of misinformation and disinformation. We could infer that; ignorance is rising before us as an arch-nemesis of knowledge. The fundamental reason for this is a corresponding relation between the distortion of information and the moral disorientation of individuals concerning their responsibility in acquiring knowledge. This disorientation ultimately leads to the adoption of a populist attitude and the understatement of truth. Luciano Floridi's conception of

Information Ethics (IE) which he identifies as a branch of Philosophy of Information seems very promising for the solution of the problem. He argues that any entity understood to be informationally alive or inanimate, from present or past, is ethically concerned by IE. Furthermore, he emphasizes the challenge of distinguishing between online and offline realms in the hyperconnected world, thus he coins the concept of “Onlife” which is directly related to the spread of information. Therefore, comprehension of our current world as an onlife infosphere, whose core is formed by information, suggests a reformulation of our philosophical approach to it. This approach would offer us the perspective to conceive how and in what ways ignorance emerges by evaluating interrelation of individuals with respect to information. Since we are living in a paradigm in which the truth and knowledge are subject to deliberate distortion ironically enabled by the given instruments of current reality, Socrates’ emphasis on self-awareness of one’s ignorance should be considered more crucial than ever before. This also requires Socratic wisdom to be re-examined in our age, particularly in terms of Floridi’s conception of IE. By this way, it could be possible to identify the new form of ignorance and eventually overcome it to a degree.

Keywords: Ignorance, Information, Information Ethics, Luciano Floridi, Wisdom

Responsible Quantum Technologies Meets Quantum Ethics: An Overview

Zeki C. Seskir - Karlsruhe Institute of Technology (KIT) - Institute for Technology Assessment and Systems Analysis (ITAS)

Abstract

As quantum technologies (QT) continue to attract substantial investments globally, ethical considerations in their development have become increasingly important. The allocation of more than €35 billion in public funding by over 30 countries for QT research and commercialization by 2030 underscores this urgency. While quantum technologies promise to revolutionize various sectors, their potential impact on society raises complex ethical questions that cannot be overlooked. This paper offers a practical overview of ongoing efforts to address these ethical dimensions.

Recent years have seen the emergence of some frameworks and guidelines aimed at responsible QT development. This work summarizes these existing initiatives and introduces the developing concept of quantum ethics, a discipline seeking to define ethical considerations unique to QT. We argue that quantum ethics should serve two main functions in this context: first, as a form of "soft regulation," offering ethical guidelines that inform development without mandating legislative action; second, as a basis for "ethics-by-design" approaches that involve multiple stakeholders in the development process.

The "soft regulation" model aims to provide ethical grounding for QT initiatives without hampering innovation through strict legislative controls. The objective is to create an ethical framework that developers and policymakers can voluntarily adopt, thereby shaping responsible development practices. On the other hand, "ethics-by-design" encourages dialogue among developers, end-users, funding agencies, and workforce representatives to identify shared values and potential ethical pitfalls.

By highlighting these two pathways, this work seeks to make a practical contribution to the discussion on how ethical considerations can be effectively integrated into the development and governance of quantum technologies. We contend that ethical considerations should be part of the conversation from the ground up, not just as an afterthought, to ensure that QT advances in a manner that is both innovative and socially responsible.

Keywords: quantum technologies, responsible technology, quantum ethics, value sensitive design, ethics by design

Climate Change Communication and Meaningful and Just Engagement of Youth in Addressing Climate Change

Ömür Gözde Sevimli

STS, Master's Degree Student

Istanbul Technical University (ITU)

sevimli20@itu.edu.tr ; gozdesevimli@gmail.com

While climate change continues to be one of the biggest global threats of our age, current research reveals that younger and future generations will be more exposed to the devastating effects of climate change. In this respect, climate change is an issue of intergenerational equity (Thiery et al., 2021). As climate change is deeply intertwined with global patterns of inequality (World Bank, 2023), it is also an intra-generational issue and will further exacerbate social inequalities within future generations.

Youth participation has often been emphasized in recent calls for collaboration, advocacy and participation of non-state actors for a just transition to net zero. The importance of youth's role in climate change is increasingly recognized, not only because they are a generation that will be disproportionately affected by climate change, but also because of their contribution to the climate movement as future decision-makers.

As young people increasingly engage with decision-makers at international climate change conferences (Thew, 2018), they are also finding ways to make their voices heard by organising protests to call for action or using social media to get their messages across (Molder et al., 2022).

However, youth is a heterogeneous group. Therefore, ensuring meaningful and just youth participation requires recognizing the heterogeneity of this generation, ensuring

that participation opportunities are distributed equally regardless of age, class, ethnicity (COP26), and responding to their diversity, democratic rights, needs, values and aspirations (UNDP, 2022).

There is a wealth of academic research from various disciplines addressing public participation in climate decisions. These studies essentially approach participation through three main themes: climate change communication in terms of the relationship between sender, receiver and message; behavioural changes at individual, social and system levels; and participation mechanisms in climate policies. (The Center for Public Impact, 2021; Kumpu, 2022).

Recent research on public communication of science and technology confirms the growing multidisciplinary interest in public engagement and knowledge production initiatives on today's global science and technology issues, including climate change, and demonstrate the different contexts and ways in which different publics participate in various science and technology challenges or use science and technology to mobilise and influence socio-political change. These studies consider the public not as a single entity, but as various publics that can emerge or be constructed at different times, for different reasons and contexts. Similarly, science is constructed and reconstructed in different contexts and for different purposes (Einsiedel, 2021).

Examining the relationship between science and society through co-production is one of the central approaches in STS. The production of knowledge is closely related to how people live and what kind of future they imagine for themselves. While knowledge shapes how people and societies perceive themselves and the world around them, people and societies, in turn, contribute to the production and dissemination of knowledge in line with their values, aspirations and interests (Felt, 2017). In this sense, what individuals perceive as reality are meticulously constructed (Jasanoff, 2017). This paves the way for challenging the legitimacy and authority of knowledge, questioning who is included, who is excluded and who benefits, and negotiating alternative formulations.

In this presentation, I will discuss the issue of meaningful and just participation of youth in addressing climate change by examining the relationship between public communication of science and technology and STS within the framework of the co-production of knowledge. Reflecting on STS's rich perspectives and insights into knowledge production - power - governance relations, I will discuss how science communication, more specifically climate communication, can and should drive meaningful and just engagement of youth, while recognizing them in their diversity and for their identities as knowers.

References

Einsiedel, E. (2021). Public Participation in Science and Technology: Dialogue, Disputations and Collaborations. In Bucchi, M., & Trench, B. (Eds.). (2021). *Routledge Handbook of Public Communication of Science and Technology* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003039242>

Felt, U. (2017). Making Knowledge, People, and Societies. In Felt, U., Fouché, R., Miller, C., Smith-Doerr, L. (2017). *The Handbook of Science and Technology Studies*, Fourth Edition. MIT Press.

Jasanoff, S. (2017). Science and Democracy. In Felt, U., Fouché, R., Miller, C., Smith-Doerr, L. (2017). *The Handbook of Science and Technology Studies*, Fourth Edition. MIT Press.

Kumpu V. (2022) What is Public Engagement and How Does it Help to Address Climate Change? A Review of Climate Communication Research, *Environmental Communication*, 16:3, 304-316, DOI: 10.1080/17524032.2022.2055601

Molder, A. L., Lakind, A., Clemmons, Z. E., & Chen, K. (2022). Framing the Global Youth Climate Movement: A Qualitative Content Analysis of Greta Thunberg's Moral, Hopeful,

and Motivational Framing on Instagram. *The International Journal of Press/Politics*, 27(3), 668–695. <https://doi.org/10.1177/19401612211055691>

The Center For Public Impact. (2021). Public Engagement For Net Zero: Literature Review. <https://www.centreforpublicimpact.org/assets/documents/cpi-cgf-public-engagement-net-zero-lit-review.pdf>

The World Bank. Retrieved September 10, 2023, from <https://www.worldbank.org/en/topic/social-dimensions-of-climate-change>

Thew, H. Youth participation and agency in the United Nations Framework Convention on Climate Change. *Int Environ Agreements* 18, 369–389 (2018). <https://doi.org/10.1007/s10784-018-9392-2>

Thew, H; Karsgaard, C; Marquardt, J; Rist, C and Yona, L. (2021). Youth Participation in UN Climate Change Conferences: Challenges and Opportunities. COP26 Research Fellowship Policy Brief.

Wim Thiery et al., Intergenerational inequities in exposure to climate extremes. *Science* 374, 158-160 (2021). DOI:10.1126/science.abi7339

UNDP. (March, 2022). Aiming Higher: Elevating Meaningful Youth Engagement For Climate Action. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-05/UNDP-Elevating-Meaningful-Youth-Engagement-for-Climate-Action-2.pdf>

Addressing Ethical Concerns Regarding the Understanding of Sustainability in Digital Agriculture: The Case of Weather Stations in Turkey

Kübra Sultan Yüzüncüyl

Climate crisis has been posing significant challenges to agricultural production. Farmers have to leverage information sources and make complex decisions to tackle the increasing volatility of weather patterns such as deviations in temperature, shifts in the seasons and extreme weather events. On the other hand, it is stated that agricultural production needs to be doubled to feed the world population which is expected to rise with a %25 increase. To combat the unpredictability of climate change, digital agriculture which is defined as collecting and analyzing farm data and helping farmers make better, data-driven decisions is offered. It is claimed that providing data-driven information to farmers lead them to make timely decisions and help them achieve sustainable results. On the other hand, proposing digital agriculture without questioning how it defines the concept of sustainability renders it as a technical issue. In order to tackle the one-dimensionality of this reductionist approach, it needs to be questioned how sustainability is understood and defined in relation to digital agriculture and which ethical concerns may arise from this description. In particular, a common definition of sustainability has three interconnected pillars encompassing economic, ecological and social factors. Hence, addressing ethical concerns towards the definition of sustainability as framed by digital agriculture entails questioning what scale, which type and whose agricultural production are projected to sustain by this technology. In Turkey, the most widely used digital agricultural technology is the digital weather station, also known as an early warning system. This system informs its users about particular agricultural diseases and pests in the light of associated climate data analytics and lead them make the right decisions at the right time. As predictability is maintained up to a certain extent, it is expected that timely and correct decisions reduce the rate of chemical input use and in turn contribute to ensuring sustainability in both economic and ecological respects.

In this study, I discuss digital agriculture as a historically specific instance resulting from a wide range of political, economic and social circumstances. With a special focus on weather stations, I specifically examine ethics of sustainability that it promotes in social, environmental and economic terms. By posing the questions from the aspects of farmer's autonomy, agroecological relations and data ownership, I aim to understand what digital agriculture seeks to sustain and its ethical stance. Based on the fieldwork which I conduct from September 2021- June 2022, I conclude the understanding of sustainability proposed by digital agriculture may reproduce the existing inequalities between farmers in social and economic terms and since technology is seen as an input just like pesticides, farmers may become more input-dependent. Autonomy of farmers may reduce as data rights of farmers are limited. I find out that the use of a weather station aims to cause less damage to nature by reducing the use of inputs rather than repairing the relationships in the ecology. It does not contribute to making the industrial agriculture and food system structurally more sustainable. However, although it is revealed that the sustainability approach of digital agriculture is mainly designed for

large-scale farmers, it can also improve the decisions made by small farmers in various ways and although it appeals to the logic of monocultural production, it might also empower farmers engaged in agroecological production in different ways. As a result of the discussion, I also propose an ethical redefinition of sustainability in the context of digital agriculture.

Keywords: Digital Agriculture, Weather Station, Sustainability, Ethics, Climate Crisis

ÖZETLER (TR)

Çevre Etiği ve Sürdürülebilirlik Ekseninde Gıda Etiğini Yeniden Düşünmek

Aygül Akkuş, Araştırma Görevlisi, Kapadokya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

E posta: aygul.akkus@kapadokya.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0748-8128

Etik, “iyi” olanla “doğru” olanın arayışıdır. Genel olarak etik, Nasıl yaşamalıyız?

Mutluluğu mu, bilgiyi mi, erdemi mi hedeflemeliyiz? Mutluluğu seçersek, bu bizim mi yoksa herkesin mutluluğu mu olmalıdır? Hak ve sorumluluklarımız nelerdir? Ahlaki kararlar (iyi ve kötü) nelerdir? gibi sorulara yanıtlar aramaktadır. Dönemsel olarak gelişen ve farklılaşan etik yaklaşımlar, en son 1960’lardan sonra uygulamalı etiğin tartışılmasına kadar ilerlemiş ve eşitlik, insan hakları, hayvan hakları gibi savunuların gündeme gelmesini sağlamıştır. Uygulamalı etiğin bir parçası olan çevre etiği kavramı ile insan ve insan dışı türlerin ahlaki statüsü, çevre etiği kuramlarının farklı yaklaşımları ile pekiştirilerek, çevre etiğine teorik bir altyapı oluşturmada fayda sağlamıştır. Gıda etiği kavramı da uygulamalı etiğin bir parçası olarak günümüzde tartışılmaktadır. Uygulamalı etiğin bir parçası olan çevre etiğinin temelinde yatan etik tartışmalar gıda etiği tartışmalarına da zemin hazırlamıştır. Gıda etiği; gıda hakkı, gıda güvencesi, gıda güvenliği ve GDO’lar, hayvan refahı gibi pek çok konuyu içinde barındıran bir kavramdır. Bu konular ele alınırken, gıdanın üretiminden tüketimine ve bertarafına kadar geçen tüm süreçler çevre merkezci ve sürdürülebilir bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Aksi halde, bütüncül (holistik) yaklaşımdan uzak bir gıda etiği değerlendirmesi söz konusu olacak ve sorunun kapsamlı olarak alınmasında eksiklikler meydana gelecektir.

Endüstriyel gıda sistemi, üretimden tüketime kadar pek çok etik problemi içinde barındırmaktadır. Bu nedenle, gıda etiği ele alınırken çevre etiği ve sürdürülebilirlik konularının da göz önünde bulundurulmasının kaçınılmaz olduğunun ve salt insan merkezci bir etik anlayışın geçerliliğini yitirdiğinin söylenmesi mümkündür. Gıda etiğini analiz ederken sürdürülebilirlik odaklı ve çevre merkezci bir anlayışla gıdanın üretiminden tüketimine kadar geçen süreci değerlendirmek en kapsamlı yol olacaktır.

Mevcut gıda sistemi, yoğun kimyasal girdi ihtiyacı yaratan ve seri üretimin hâkim olduğu bir sisteme dayanmaktadır. Aynı zamanda mevcut gıda sisteminde, monokültür üretimin teşvik edildiği ve yerele özgü tohumların yerine şirketlerin tekelinde bulunan tohumların satın alındığı bir tarımsal üretim sistemi söz konusudur. Tüm bu uygulamalar neticesinde, gıda güvenliği, gıda güvencesi, gıda hakkı gibi pek çok etik mesele göz ardı edilmektedir. Bunun nedeni, yöreye özgü üretim yapamayan, tohumda ve girdide dışa bağımlı hale gelen üreticilerin ürettikleri ürüne ve tüketicilerin ise tükettikleri gıdaya yabancılaşması sonucunda, üretilenin ve tüketilenin bilinememe durumu ile karşı karşıya kalınan gıda güvenliği sorununun oluşmasıdır.

Benzer şekilde, endüstriyel gıda üretim sistemine uyum sağlayamayan az gelişmiş ülkelerin ise gıda üretiminden uzaklaşmaları ve endüstriyel gıda sisteminin şart koştuğu küresel gıda pazarına erişememeleri, gıdaya erişim sorununu yaratmakta ve gıda güvencesizliği ile gıda hakkı ihlalinin oluşturduğu etik bir mesele haline gelmektedir.

Gıda temini ve dağıtımda yaşanan sorunlar da gıdaya erişimi engelleyerek gıda güvencesizliği ve gıda hakkı ihlallerine yol açmaktadır. Endüstriyel gıda sisteminde seri üretim söz konusu olsa da gerek maliyetler gerek dağıtımın adil olmamasıyla gıda

güvencesizliği oluşmakta ve bu durum özellikle mali olarak kırılgan olan kesimlerde gıda hakkı ihlalini yaratmaktadır.

Sürdürülebilirlik ve çevre merkezci bir bakış açısıyla gıda etiği değerlendirildiğinde mevcut gıda sistemi, gıdanın üretiminden tüketimine ve bertarafına kadar ekolojik açıdan pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Monokültür tarım uygulamaları, yöreye özgü üretim yapılamaması ve seri üretimin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan yoğun kimyasal girdi kullanımı, toprak ve su kirliliği, iklim krizinin tetiklenmesi, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi pek çok tahribat yaratmaktadır. Çevre merkeziliğin öngördüğü biçimde doğa canlı ve cansız tüm varlıklarıyla bir bütün olarak ele alındığında, gıdanın üretiminden-tüketimine kadar yaşanan sosyo-ekonomik ve ekolojik pek çok zarar, çevre etiği ve buna bağlı olarak gıda etiğinin değerlendirilmesinde insanların doğa ile kurduğu ilişkideki “iyi” ve “doğru” arayışının ihlal edilmesine neden olmaktadır.

Özetle bu çalışmada gıda etiği, sürdürülebilirlik ve çevre merkezci etik anlayış kapsamında ele alınacaktır. Mevcut gıda sisteminin yarattığı gıda etiği ihlalleri ve endüstriyel yöntemlerle yapılan tarımsal üretim yöntemlerinin sürdürülebilir olmayacağına dikkat çekilerek, gıda etiğinin sağlanmasında yapısal sorunları olan endüstriyel gıda sisteminden vazgeçilmesi, agro-ekolojik üretime yönelimin sağlanması ve tüketicilerin de bu doğrultuda yönlendirilmesinin gerekliliği sonucuna varılacaktır.

Anahtar Sözcükler: etik, çevre etiği, gıda etiği, sürdürülebilirlik, çevremerkezcilik

TÜRKİYE’DEKİ YOĞUN BAKIMLARDA ÇALIŞAN HEKİMLERİN PERSPEKTİFİNDEN KARAR VERME SÜREÇLERİNDEKİ ETİK PROBLEMLER

Esra Aksoy

Tıp alanındaki gelişen teknolojiyle birlikte, tıp etiği alanındaki tartışmalı alanlarda artış yaşanmış ve kritik süreçlerde karar vermek daha karmaşık bir hal almıştır. Bu bağlamda, gelişmiş teknolojilerin kullanıldığı ve ileri uzmanlık gerektiren yoğun bakım ünitelerinde kompleks etik problemler daha sık gözlemlenmektedir. Bundan dolayı bu

çalışmada Türkiye’de çalışan yoğun bakım hekimlerinin karşılaştıkları etik problemlerin tespiti ve etik açıdan değerlendirilmesinin yapılması hedeflenmiştir. Araştırmada, yoğun bakımda çalışan on bir hekimle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler MAXQDA 2022 Analytics Pro programı kullanılarak analiz edilmiştir. Nitel analiz sonucunda hekimlerin ifadelerinin yoğunlaştığı dört temaya ulaşılmıştır: Etik farkındalık, otonomi, insani ölüm hakkı ve dağıtım (allocation). Etik farkındalık teması altında hekimler yeterli etik eğitimi almadıklarını, çalışma arkadaşlarının asgari etik alt yapıya ve bilince sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Ek olarak etik eğitiminin yanında, ‘insan nedir?’, ‘sağlık ve hastalık nedir?’, ‘ölümün anlamı’ gibi konuları ele alan tıp felsefesi alanında hemen hemen hiçbir eğitim almadıklarını ve sağlık sistemi içerisinde de tıp felsefesinin herhangi bir rolü olmadığını vurgulamışlardır. Otonomi başlığı altında ise, hastalara bilgilendirme yapma konusunda çok titiz davranılmadığı belirtilmekle birlikte, özellikle yaşam sonu kararları ve tedavi reddi bağlamında hastanın özerkliğini önceleyen hukuki düzenlemelerin eksikliğine dikkat çekilmiştir. İnsani ölüm hakkı teması altında ise hem hasta- hasta yakınlarının maksimal tedavi istemeleri hem de hekimlerin defansif davranmalarından dolayı maksimal tedavi uygulamaya yatkınlıklarının ortaya çıkardığı etik problemler tartışılmıştır. Bu bağlamda yoğun bakıma endikasyon olmadığı halde alınan palyatif bakım hastalarının durumu özellikle vurgulanmıştır. Son tema olan dağıtım (allocation) başlığında ise katılımcılar öncelikli olarak kaynakların israfı sonrasında ise neden adil bir şekilde dağıtılamadığından bahsetmişlerdir. Hekimler görüşmeler sırasında Türkiye’de hekimlerin kararlarını en etkili şekilde yönlendiren şeyin hukuki baskı olduğunu vurgulamakla birlikte, çalışma koşullarındaki yoğun hasta trafiği nedeniyle bazen isteseler de bazı etik hassasiyetleri yerine getiremediklerini vurgulamışlardır. Bu bağlamda hekimlerin etik farkındalığının artması ve etik alt yapılarının güçlendirilmesi için çalışmalar gerekli olmakla birlikte gerekli hukuki alt yapının ve çalışma koşullarının uygun hale getirilmesi de gerekmektedir. Hekimler sadece mevcut tıbbi bilgiler doğrultusunda doğru kararlar vermekle sorumlu değildir, bu kararların aynı zamanda etik açıdan da gerekçelendirilebilir olması da gerekmektedir. Bundan dolayı etik eğitiminin sadece tıp fakültesine verilmesi yeterli olmadığı, klinik işleyişin de etik hassasiyetler çerçevesinde olmasına dair politikalar geliştirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Burada tek başına verilen tıp etiği eğitimlerinin bazı durumlarda yetersiz kalabileceği, tıp fakültelerinde üst başlığı tıp ve sosyal-beşerî bilimler olan sağlık sosyolojisi, sağlık antropolojisi, tıp felsefesi ve tıp hukuku gibi derslerin de olması gerekmektedir. Bu bağlamda tıp ve sosyal-beşerî bilimler alanındaki multidisipliner çalışmaların büyük öneme sahip olduğu ve ülkemizin kültürel kodlarını dikkate alan sağlık politikaları geliştirilmesinde yapılacak bu çalışmaların hayati öneme sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: tıp etiği, yoğun bakım etiği, tıp etiği eğitimi, tıp felsefesi, MAXQDA

Dijital Teknoloji Üretimde Demokratikleşmeyi Sağlayabilir mi?

Yılmaz Alışkan

Bu çalışmanın amacı son yıllarda 3 boyutlu yazıcı, 3 boyutlu tarayıcı ve lazer kesiciler gibi yeni tip üretim araçlarında veya yapay zekâ teknolojilerinde yaşanan ilerlemelerle birlikte günlük yaşamda bireylerin hayatlarında yaratabileceği değişimleri tartışmaktır. Karl Marx'a göre üretim araçlarına sahip olan sınıflar toplumun üst sınıflarını oluşturmaktadır. Üst sınıflar yalnızca ekonomik güç olmanın ötesinde toplumun geleceği ile alakalı kritik kararlarda da bu sınıflar kilit rol oynarlar. Üretim sürecinde üretim araçlarına göre pozisyon alan insanlar farklı toplumsal sınıfları temsil etmektedirler.

Toplumsal alanda ortaya çıkan eşitsizliklerin siyasal mücadele sonucunda ele geçirilen üretim araçları ile son verilebileceği tezi siyaset ve teknoloji ilişkisini de ortaya koymaktadır. Bu noktada Marksist düşünce, teknolojinin tek başına toplumsal değişimlere öncülük edebileceği tezine mesafelidir. Tarih sınıf mücadeleleriyle devrim kazanmaktadır ama sınıf mücadeleleri bir yandan yeni teknolojilerin gelişmesini tetiklerken diğer yandan yeni teknolojiler de sınıfsal mücadeleleri yeni zeminlere taşıyabilmektedir.

Bu noktada sorulması gereken sorular: daha önce maliyetli olan üretim araçlarına sıradan insanların erişmesi imkansızken günümüzde bu portatif üretim araçlarıyla üretim gerçekleştiren insanlar yeni bir üretim biçimi yaratabilir mi? Eğer toplumsal eşitsizliğin ana kaynağı üretim araçları üzerindeki küçük bir grubun hakimiyetiyse bu hakimiyet masa başı imalatla aşılabilir mi?

Sosyal hareketler varolan eşitsizliklere itiraz etmenin ötesinde masaüstü imalat ve kendin yap (DIY) modellerini hayatın bir çok alanına taşıyarak alternatif bir üretim modeli yaratabilirler. En azından teorik olarak bu mümkündür. Bu sayede büyük fabrikalarda gerçekleşen kitlesel üretimin yerini evlerde kitleler tarafından yapılan üretim alabilir. Bu makinelerin açık kaynak yazılım projelerle maliyeti de düşürülebilir. Bu şekilde üretim araçları sahipleri büyük fabrikalarda yapılan üretimle alakalı kritik karar alınırken görüşlerine başvurulmayan kitleler kendi mütevazı üretim alanlarını yaratarak ihtiyaçlarına uygun üretim yapabilirler. Üretim sürecinde hak sahibi olmayı başaran üretici-tüketiciler (prosumer) katılımcı bir demokrasinin inşa edilmesine öncülük edebilirler.

Bu noktada ham maddeye erişim temel problem olacaktır. Büyük firmaların kontrolünde bulunan bilişim teknolojileri, enerji ve ham maddeler yeniden kamulaştırma ve sınıf mücadelesini gündeme getirmektedir. Özellikle hackerların son 30 yılda ortaya koymuş oldukları pratikler alternatif teknolojinin mümkün olabileceğini göstermektedir. Avrupa genelinde yaygınlaşmaya başlayan hackerspace veya makerspace olarak bilinen alanlar sermaye gruplarının hiyerarşik yapısına tabi olmak istemeyen teknoloji geliştiricilerinin yeni ortak üretim alanlarını temsil etmektedir. Bu alanlarda ortak üretim, ortak karar alma süreçleriyle desteklenmeye çalışılmaktadır. Bu uygulamalar katılımcı demokrasi için olumlu örnekler teşkil etmektedir.

Teknolojik ilerleme eşitlikçi bir düzenin kurulmasını tek başına belirleyememektedir. Teknoloji ve toplum arasındaki ilişki teknolojik bir kültürün ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde gerçekleşen güç ilişkileri teknolojinin karakterini de belirlemektedir. Örneğin, yapay zekâ teknolojinin adil bir düzen lehine kullanılabilmesi için büyük verinin kullanılabilmesi gerekmektedir. Ancak büyük verinin mülkiyeti teknoloji devlerinin elinde bulunmaktadır. Alternatif yapay zekâ teknolojisi üretmek isteyen kişiler bile teknoloji devlerinin elinde bulunan büyük veriye ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada büyük oranda internet kullanıcıların rızası dışında toplanan verilerin ticari amaçlar için kullanımı etik sorunlar teşkil etmektedir. Gönüllü emeğiyle oluşturulan internet içerikleri

insanlığın ortak mülkiyeti olduğu ileri sürülerek politik ve ahlaki bir tutum geliştirmek gerekmektedir. Yoksa büyük veri ve yapay zekâ teknolojisi bir avuç teknoloji kartelinin çıkarları doğrultusunda kullanılmaya ve dünyadaki eşitsizliklerin artarak devam etmesine neden olacaktır. Yeni tip üretim araçlarının evlerde masaüstü imalat sağlaması ve yapay zekâ gibi teknolojik ilerlemeler enerji, hammadde ve büyük verinin mülkiyetini elinde bulunduran teknoloji kartellerinin meşruiyetini tartışmaya açabilir. Teknolojik ilerleme; ham madde, enerji ve veriye erişimin temel insan hakkı olduğunu iddia eden ve bunun makul fiyatlarla sağlanmasını gerektiğini söyleyen toplumsal hareketler tarafından desteklenirse sermaye gruplarının çıkarlarına hizmet yerine toplumsal çikara hizmet edebilir.

Anahtar Kelimeler: Masaüstü İmalat, Kendin Yap, Yeni Tip Üretim Araçları, Katılımcı Demokrasi

Antroposen ve 1950 Eşiği: Normatif İddialara İlişkin Felsefi Bir İnceleme

Mustafa Efe Ateş

Bilim insanları, her daim, salt olgusal iddialar öne sürmez. Kimi zaman söz konusu olgusal iddialardan hareketle normatif iddialarda da bulunurlar. Normatif iddiaların olgusal iddiaları mantıksal olarak doğrudan takip etmeyeceği prensibi literatürde *Hume'un Giyotini*; bu prensibi çiğneyen meseleler de bütün olarak *olan-olması gereken* problemi adıyla anılmaktadır. Felsefi olarak *olan-olması gereken* problemine birçok çözüm önerisinin getirildiği bilinmektedir. Örneğin, ek bir öncülle birlikte olgusal bir iddianın, normatif bir iddiayı temellendirdiği geçerli bir argüman inşa edilebilmektedir. Bu sunumun içeriği *olan-olması gereken* probleminden mustarip olan normatif iddialar

değildir. Farklı olarak, burada olgusal bir iddiadan hareketle ileri sürülen normatif bir iddianın kendisine temel olduğu varsayılan söz konusu olgusal iddiayı nasıl zayıflattığı ve belki de çürüttüğü ele alınacaktır. Bu görüşümü temellendirmek adına yeni bir jeolojik periyod olarak nitelendirilen Antroposen devresini ve bu devrenin başlangıç tarihinin ne olduğuna yönelik devam eden bilimsel tartışmayı ele alacağım.

'Jeolojik bir devre olarak Antroposen' düşüncesinin merkezinde, insanın artık yerin tüm sistemlerini etkileyebilecek bir doğal güç gibi görülmesi gerektiği ve içinde yaşadığı gezegeni hızla dönüştürmekte olduğu fikri yer almaktadır. Dolayısıyla Holosen devresi artık sona ermiş ve yeni bir devreye, yani Antroposen'e, geçilmiştir. Bu düşüncenin etrafında birleşen bir grup araştırmacı, 2009 yılında *Antroposen Çalışma Grubu* adını taşıyan bir ekip kurmuştur. Hedefi stratigrafik bir sınır bulmak olan bu ekip, 2016 yılında Holosen'in sona erdiğini ilan etmiştir. Kuruluş amacı böylesi bir görüşü ilan etmek olan ekibin söz konusu açıklamayı yapması hiç şüphesiz şaşırtıcı olmamıştır ancak şaşırtıcı olan yeni devrenin başlangıç tarihidir. *Grup* oylama usulü ile aldığı karar neticesinde 1950 yılı civarını Antroposen devresinin başlangıcı olarak ilan etmiştir. Kararın alınmasından itibaren grupta yer almayan birçok bilim insanı 1950 yılının yılın tayin edilmesine karşı çıkmıştır. Takip eden yıllarda *Grup* içerisinde yer alan iki üye istifa etmiş ve son olarak bu yılın Temmuz ayında ekibin en eski üyelerden biri olan Profesör Erle Ellis halka açık bir mektup yayınlamaya, *Antroposen Çalışma Grubu*'nun 1950 yılı dışındaki tüm görüşlere kapalı olduğunu ve bu tutumlarıyla kötü bilim icra ettiğini savunmuştur. Tüm bu itirazların merkezinde 1950 yılı öncesinin antropojenik faktörlerinin yok sayıldığı görüşü bulunmaktadır. Bu görüşe göre Holosen'in başları sayılabilecek çağlarda tarım alanı açabilmek için yapılan ormansızlaştırma, *Kolombçu Takas* ve hatta *Sanayi Devrimi* hesaba katılmamış, insan kaynaklı unsurlar olarak değerlendirilmemiştir.

Antroposen devresinin başlangıç tarihine ilişkin ihtilaf, anlaşılacağı üzere, farklı olgusal iddiaların çarpıştığı tipik bir bilimsel tartışmayı yansıtmaktadır. Ne var ki, Antroposen'in 1950 yılının öncesinde ya da sonrasında başladığına dair iddiaları savunan tarafların üzerinde uzlaştığı normatif iddia, antropojenik etkilerin gerçek olduğu ve yerküreye iyi bakmamız gerektiğidir. Farklı şekilde ifade etmek gerekirse, insan türünün gezegenimizde yaşamını devam ettirmesi için radikal ekolojik çözümlerin bir an önce devreye sokulması elzemdir. Bu görüş, kulağa insanlık adına duyarlı bir ifade olarak gelebilir ancak aynı zamanda Antroposen devresinin geri döndürülebilir bir süreç olduğu fikrini de barındırmaktadır. Öyle ki Antroposen en azından ilkece durdurulabilir bir jeolojik devre ise stratigrafik işaretlerde görünmeyecek derecede az bir iz bırakacak ve ileride bir devre olarak nitelendirilemeyecektir. Bu sunumda, yeni bir devre olarak tespit edilen Antroposen'in 1950 yılında başladığı fikrine karşı çıkanlar ile bu fikri savunanların iddiaları ele alınıp, söz konusu savdan türetilen normatif iddianın kendisinin dayandığı olgusal iddiayı nasıl zayıflattığı incelenecektir.

Özgünlük ve Otomatikleştirme: Akademik Yayın Etiği ve ChatGPT

Aysun Aydın

Yeni nesil yapay zeka sistemlerinin en gelişmiş ve tanınmış dil modellerinden biri olan ve yakın zamanda geliştirilen ChatGPT; çok yönlü, aktif ve yüksek kaliteli bilgi üretme ve dil işleme özelliklerine sahip bir yazılım uygulaması olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni teknolojinin insan benzeri dil ve görsel işleme, diyalog geliştirme, sosyal beceri geliştirme ve bu çerçevede bilgi sunma özellikleri, pek çok meslek açısından üretkenlik, emek ve özgünlük kavramları merkezinde yeni sorular ve etik tartışmalar ortaya çıkarmıştır. Bu etik tartışmaların bir kısmı ChatGPT teknolojisinin bilgi üretiminin insan emeği ile karşılaştırılması ve bu bağlamda üretimin otomatikleştirilmiş olmasına odaklanırken, diğer bir kısmı bilgi üretiminde özgünlük ve intihal kavramlarını tartışmaya açmaktadır. Bu noktada emeğin otomatikleştirilmesi ve özgünlük problemi bu etik

tartışmaların başında yer almaktadır. Akademi ve Bilim camiası da, akademik araştırma ve bilimsel üretimi temsil eden yayınlarda ChatGPT kullanımını yayın etiği açısından tartışmaya açmıştır. ChatGPT'nin akademik yazında kullanılmasının etik olmayacağını iddia eden ilk yaklaşım, akademik metin oluşturma ve araştırma sürecinde ChatGPT kullanımını, bilimsel yanıltma ya da bilimsel saptırma olarak yorumlanabilecek bir otomatikleştirme şeklinde tanımlamış ve etik problem olarak değerlendirmiştir. Bu bakış açısına göre, akademik yayınlarda ChatGPT kullanımı bilimsel korsanlık, intihal ve saptırma gibi sonuçlar doğurmakta ve bunun sorumluluğu yazara ait olduğu için yayın ilkeleri açısından suç teşkil etmektedir. Bu yaklaşım, bu türden insan davranışını taklit eden yazılımların ilerleyen dönemlerde özellikle akademik yazında özgün insan üretimlerinden ayırt edilmesinin zorlaşacağını yani intihalin tespit edilemeyeceğini ve bu nedenle bilimsel bilginin meşruluğu, orijinalliği, güvenilirliği ve şeffaflığının sorun haline geleceğini iddia etmektedir. Öte yandan, günümüzde bilgi oluşturma süreçlerimiz, neyin bilimsel yanıltma ya da intihal olduğuna dair kabullerimiz, internette sürekli olarak artan bilginin sahipliği gibi konulara bakışımız değişen teknoloji ile birlikte değişmiştir. Bilgi arttıkça ve yaygınlaştıkça, bilginin paylaşım ve aktarımına dair kabullerimiz değişmiş, buna bağlı olarak da etik ve etik olmayan durum ve davranışlara dair tanımlarımız ve bu tanımların içerikleri de değişmiştir. Aynı zamanda, teknoloji kendi sistemi içinde etik dışı olanın tespit edilmesine dair çözümler de üreterek, bu yeni tanım ve kabullere uygun yanıtları sistem içinde vermeye çalışmaktadır. Bu nedenle, akademik yayınlarda ChatGPT kullanımının yayın etiği açısından problem olmadığını iddia eden karşıt bakış açıları; günümüzde bilimsel araştırma ve yayın oluşturma sürecinde internet üzerinden yararlanılan ve kullanılan pek çok uygulama gibi, ChatGPT'nin de kullanılabileceğini, gerekli olursa ChatGPT kullanımının ayrıcalıklı görülen yanlarının tespiti, kullananların beyanı ve bu eserlerin değerlendirilmesi hususlarında yeni ilkeler ve yayın politikaları oluşturulabileceğini dile getirmektedirler. ChatGPT aracılığı ile akademik yazında ulaşılan yeniliklerin hem etik hem de bilimsel açıdan olumlu ve olumsuz yönleri yoruma ve değerlendirmeye ve tartışmaya açıktır. Bu çalışmanın temel amacı ChatGPT kullanımını etik açıdan ele alan karşıt yaklaşımları açıklamak ve değerlendirmektir.

Öte yandan, ChatGPT üzerine yürütülen bu güncel tartışma aynı zamanda akademik araştırmalarda son dönemde hali hazırda kullanılan ve benzer bir dil işleme teknolojisi sunan uygulamaların yerini ve akademik yayıncılıkta var olan otomatikleştirmeyi de tartışmaya açmıştır. Bu açıdan baktığımızda, günümüzde araştırma süreçlerinin işleyişini ve internet aracılığı ile bilimsel bilgi üretiminin hızını düşündüğümüzde, akademik yayıncılığın özgünlüğü ve ChatGPT üzerinden başlatılan yayın etiği tartışmasının niteliği yeni bir soru olarak önümüzde durmaktadır; çünkü bu etik tartışma sadece ChatGPT için değil, yapay zeka uygulamalarının tümünün (örneğin; çeviri yapan, arama sonucunda derleme yapan, referans ya da kaynakça hazırlayan uygulamalar) akademideki etkisini değerlendirmeyi ve tanımlamayı içermektedir. ChatGPT kullanımının etkisi ve getirdiği yenilikler teknik açıdan diğer uygulamalardan farklı olsa da, ChatGPT üzerinden başlatılan bu tartışma akademik yazında var olan ilkelerin ve etik sınırların yeniden ele alınmasını gerektirmektedir.

Bu bağlamda, bu çalışma öncelikle akademik ve bilimsel araştırma faaliyetlerinde özgünlük, yöntem ve yazarlık kavramlarını, özel olarak ChatGPT ve genel olarak yapay zeka uygulamalarının kullanımını üzerinden tartışmayı amaçlamakta ve aynı zamanda akademik yayın ilkelerinde etik ve etik olmayanın ne olduğunu ve bu ikisi arasındaki sınırları değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Chatgpt, Akademik Yayın, Özgünlük, Etik, Otomatikleşme

Türkiye'de HPV Aşılama Politikasının Biyoetik Değerlendirmesi

Gülşah Başkavak, Yeşil Işıl Ülman

İnsan papilloma virüsü (HPV) hem Türkiye’de hem de dünya çapında ciddi tıbbi sorun yaratan, cinsel yolla bulaşan en yaygın enfeksiyonlardan biridir. Dünya genelinde, HPV’nin yol açtığı hastalıkla mücadelede aşının üretilmiş olması, tanı ve tedavinin yanı sıra önleyici sağlık hizmetleri açısından önemlidir. Aşının öncelikli hedef grubunun 9-14 yaş aralığındaki kız çocukları olduğu vurgulanmakla birlikte (WHO, 2022), erişkin yaş öncesi tüm yaş grubuna, cinsiyet fark etmeksizin önerilen HPV aşısının, kanser gibi hastalıklara karşı önleyici olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır (CDC, 2023). Bulaş, deriden deriye ya da ciltte bir kesik, sıyrık ya da küçük bir yırtık yoluyla, vajinal, anal veya oral seks yoluyla oluşabilmekte; penetrasyon gerektirmeyen cinsel aktivite ile de insandan insana enfeksiyon geçebilmektedir. HPV enfeksiyonu genital siğillerin yanı sıra serviks, anüs, penis, vulva, vajen kanseri, bazı durumlarda da baş ve boyun kanserine sebep olabilmektedir (NHS, 2023). Kanıta dayalı tıp açısından bu denli ciddi

hastalık tablosu oluşturan HPV enfeksiyonuna karşı, cinsel aktif olunmasından bağımsız olarak, vurgulanan yaş aralıklarında aşı uygulanmasının bağımsızlık bakımından son derece önemli olduğu belirtilmektedir (St. Sauver vd., 2016) ve kadınlarda en yaygın tespit edilen rahim ağzı (serviks) kanseri vakaları için aşı önleyici nitelikte en önemli tıbbi olanaktır.

HPV aşısı son zamanlarda Türkiye'de hem sağlık ortamında hem de toplumda tartışma yaratan bir konudur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023). HPV aşısının ücretsiz olması yönünde, farklı toplumsal kesimlerin yaklaşık 2 yıldır sürdürdüğü yoğun kampanyalar, protestolar ve mücadele sonucunda, Sağlık Bakanı'nın Aralık 2022'de HPV aşısının "medeni durum"a göre ulusal aşılama takvimine ekleneceğini ve sadece "18 yaş üstüne" uygulanacak olmasını açıklamasının (Erşan, 2022), kanıta dayalı evrensel tıp kılavuzları ile çelişkiler içermesi nedeniyle, kamuoyunda yeni tepkiler doğurmuştur. Ayrıca Bakanlığın bu deklarasyonunun üzerinden neredeyse 1 yıl geçmesine karşın aşının ücretsiz uygulanmaya başlamadığı gibi, tek doz aşıya Temmuz 2023'de % 30 zam gelmiştir. Ülkelerin sağlık politikaları, erişilebilir, uygun, yeterli, nitelikli sağlık hizmeti sunumunun sağlık hakkı olduğu temeline dayanarak şekillendirilir. Bu nedenle HPV'den korunmak için, aşıya erişimin, devletler tarafından, gerçekçi sağlık politikalarıyla güvence altına alınması bilimsel ve etik açıdan önemlidir.

Türkiye'deki genç nüfusun % 15,2 olduğu dikkate alındığında (TÜİK, 2023), HPV enfeksiyonun genç yetişkinlerde halk sağlığı açısından önemli tehditler yarattığı aşikârdır. Bu enfeksiyona yönelik, Türkiye'de tıp ve sağlık bilimleri alanındaki nicel araştırmaların çokluğuna karşın, nitel ve sosyolojik araştırmaların seyrekliği de göze çarpmaktadır. Dolayısıyla, HPV'nin hastalık yükü, neden olduğu hastalıklar, aşılama düzeyi, bu konuda sağlık okuryazarlığı, sağlık politika ve stratejilerinin yeterliği, bir sağlık hakkı olarak HPV aşısına erişim, sağlık hizmetlerinin eşitlikle ve yaygın biçimde sunulması, uygulanan sağlık politikalarının etik yönü hakkında derinlemesine nitel ve sosyal araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Meseleye biyoetik açıdan bakıldığında, HPV aşılması için toplumsal araştırmalar ile farkındalık yaratmak, bu alanda akılcı, eşitlikçi, tıbbi endikasyona bağlı, kanıta dayalı tıp ölçütleri ışığında etkili politika geliştirmek, uygulamak ve değerlendirme stratejilerini belirlemek, hem toplumda fırsat eşitliğini artırır hem de sağlıkta eşitsizlikleri azaltıcı, sağlık hakkı ve sağlık hizmetlerini yaygınlaştırarak daha adil ve hakkaniyetli sağlık hizmeti sunumunu sağlar. HPV'nin neden olabileceği kanser gibi sağlık tehditleri ile mücadelede; HPV aşısı, aşıya erişim, bu hizmetin bir kamusal hak olarak sunulması ve kapsamının irdelenmesi; eşitlik, hakkaniyet, sorumluluk, hesap verilebilirlik, maliyet etkinlik, şeffaflık, kişi özerkliği ve toplumsal bir sorumluluk olarak sağlık anlayışı gibi biyoetik değerlerle temellendirilmesi (UNESCO Declaration on Bioethics and Human Rights) mevcut sağlık politikalarının bu yönüyle geliştirilmesi, insan hakları ve onurunun korunması ve politikaların sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Araştırmamız bu savı sınamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma Tıp Sosyolojisi, Tıp Etiği/Biyetik ve Sağlık Politikaları ekseninde konumlanmaktadır. HPV aşılama politikasının (biyo)etik yönden ele alındığı, sürdürmekte olduğumuz bu nitel araştırmamızın ana araştırma gurubunu üniversite öğrencileri oluşturmakta olup kendilerinin HPV enfeksiyonu ve aşısı hakkındaki algıları, kanıları, tutumları, kişisel deneyimleri ve farkındalık düzeylerini, korunma yollarını ve aşılama olanakları biyetik açıdan değerlendirilmektedir. Saha araştırması İstanbul'daki bir vakıf üniversitesinin lisans ve lisansüstü seviyelerinde farklı enstitü, fakülte ve sınıflarından olacak şekilde, farklı cinsiyete, yaş gurubuna ve Türkiye'nin farklı sosyo-ekonomik kesimlerine mensup öğrenciler arasında yürütülmekte olup ilk araştırma bulguları paylaşılacaktır. Çalışma ABAPKO Hızlı Destek Projesi kapsamında fonlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: HPV, HPV Aşısı, Biyetik, Tıp Etiği, Sağlık Politikaları

ReFi ve Blockchain: Daha İyi Bir Gelecek İçin Teknolojiyi Sürdürülebilirlik Hedefleriyle Birleştirmek

Fatih Bildirici, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi – HAVELSAN

Keziban Seçkin Codal, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Son yılların teknolojik ilerlemeleri, endüstrileşme süreçleri, finansal dönüşümler ve nüfusun artan trendi, sürdürülebilirlik meselesini gündemin zirvesine taşımıştır. Bu evrimle beraber, bireyden kurumsal mekanizmalara ve global düzeye uzanan sürdürülebilirlik için etkili stratejilere ve araçlara olan talep belirgin bir şekilde artmıştır. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) gibi önemli girişimler, eğitimden tarıma, çevresel konulara dek belirlenen odak noktalarıyla kritik bir rol oynamıştır. Ancak, bu inisiyatiflere rağmen, bazı alanlarda elde edilen ilerlemeler beklenenin altında kalmıştır. Bu durumu somutlaştıran 2021 tarihli Dünya Meteoroloji Organizasyonu raporu, sera gazı emisyonlarındaki artış, deniz seviyelerindeki tarihi yükselme ve okyanusların asidifikasyon ve sıcaklık değişiklikleri gibi konuları detaylı olarak işlemiştir (Arora & Arora, 2023). Bu ve benzeri çalışmalar, sürdürülebilirlik

alanında toplumsal katılımın, işbirliğinin ve ekonomik inovasyonun, kapsayıcı ve yenilikçi yaklaşımlarla yeniden tanımlanmasının elzem olduğunu ortaya koymaktadır.

Teknolojik evrimin, sürdürülebilirlik ile finansal dönüşümün kucaklaşmasında merkezi bir rol oynaması kaçınılmaz bir gerçeklik olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu dinamik kavşakta, sadece mevcut önleyici stratejilerin ötesine geçen, daha bütünsel ve yenilikçi yaklaşımlara olan talep her zamankinden daha yüksektir. Bu çerçevede, "Regeneratif Finans" ya da daha yaygın bilinen adıyla ReFi, çağdaş finans disiplininin ufuklarını genişleten bir konsept olarak dikkat çekmektedir.

ReFi'nin esasen üzerine kurulu olduğu temel, doğanın müthiş sürdürülebilir, dengeli ve berrak ekosistemlerine dair derinlemesine bir kavrayışla, bu bilgeliği modern finans mekanizmalarıyla nasıl entegre edebileceğimiz sorusuna cevap aramaktır (Schletz et al., 2023). Bu avant-garde yaklaşım, finansın sadece ekonomik bir araç olmanın ötesinde, çevresel, sağlıkla ilgili ve iklim krizlerine karşı proaktif ve dönüştürücü bir katalizör olarak nasıl konumlandırılabileceğini gözler önüne sermektedir. Özellikle iklim değişikliği gibi çağımızın pressiz meseleleri karşısında, geleneksel finansal çözümlerin sınırlarına ulaştığı bu dönemde, doğanın yeniden yapılandırılmasını merkeze alan yenilikçi finansal stratejilere olan acil ihtiyaç keskin bir şekilde belirginleşmektedir. Bu kontekstte, blockchain teknolojisinin sunduğu derinlemesine esneklik ve adaptif özellikler, regeneratif finans vizyonunun materyalize edilmesinde kritik bir rol oynayabilir (Upadhyay et al., 2021). Bu perspektifle, ReFi, ekosistemlerin restorasyonunu hedefleyen sofistike ve stratejik bir yaklaşım olarak literatürde ve sektörde yer edinmeye başlamaktadır.

Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ışığında global mali manzarayı detaylı bir incelemeye tabi tuttuğumuzda, eğitim, iklim hareketleri, sağlık erişimi ve temiz su temini gibi hayati öneme sahip konularda ciddi finansal açıkların mevcudiyetini fark ediyoruz. Bu kritik boşlukları gidermek adına, sadece tepkisel önlemlerin ötesine geçerek restoratif stratejilere yönlendirilmiş, kökten bir dönüşüme ihtiyaç duyulmaktadır.

Teknolojik arenada, "yaratıcı yıkım" terimiyle anılan blockchain teknolojisinin, özellikle Web3 paradigmasının ekonomik ekosistemi içerisinde devrim niteliğinde çözümler sunabilecek kapasitesiyle merkezi bir konuma oturduğunu gözlemlemekteyiz. ReFi'nin altyapısına daha detaylı bir bakış attığımızda, esasında merkezsiz finans mekanizması olan DeFi üzerinde konumlandığını, fakat Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ESG) kriterlerini entegre ederek bu temel yapıdan daha ileri bir vizyona sahip olduğunu anlamaktayız. Dahası, Merkezi Olmayan Özerk Organizasyonlar (DAO) aracılığıyla finansmanın sağlanabildiği bu model, katılımcı ve demokratik bir altyapının oluşturulması açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Henüz emekleme aşamasında olan Blockchain temelli Web3 prototipleri, sürdürülebilirlik ve regeneratif finans çerçevesinde olumlu bir yönde evrilmektedir. Bu teknolojik ilerlemeler, eğitimden

sürdürülebilir tarıma, hayır işlerinden enerji sektörüne ve altyapı projelerine kadar geniş bir yelpazede hızla genişlemeye devam etmektedir (Liu & Shang, 2022).

Bu çalışmada dijital dönüşüm çağında, ReFi'nin regeneratif finansal alanındaki yerini ve önemini inceliyoruz. Bu çalışma, blockchain teknolojisinin sürekli evrilen dinamiklerini, özellikle sürdürülebilirlik ve kalkınma hedefleri bağlamında mercek altına almaktadır. Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) çerçevesi, bu analizin temel dayanağını oluşturmakta, bu sayede akademik derinlik ile pratik uygulanabilirlik arasında köprü kurmaktadır.

Çalışmamız, ReFi'nin temelinde yatan regeneratif ilkeleri, blockchain teknolojisinin bu alanda nasıl bir dönüşüm vektörü olabileceğini ve global bir sürdürülebilirlik vizyonunun nasıl gerçekleştirilebileceği üzerine odaklanmaktadır. Temel literatür taraması ve sektördeki güncel gelişmeler ışığında, bu makale; blockchain'in ReFi paradigmasını nasıl destekleyebileceğini, bu teknolojinin sunduğu çeşitli uygulama alanlarını, potansiyel etkilerini, avantajlarını, faydalarını ve karşılaşılabilecek zorlukları derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: ReFi, Blockchain Teknolojisi, Sürdürülebilirlik, Regeneratif Finans, Web3 Ekonomisi

Kaynakça

Arora, P., & Arora, N. K. (2023). COP27: a summit of more misses than hits. *Environmental Sustainability*, 6(1), 99-105.

Schletz, M., Constant, A., Hsu, A., Schillebeeckx, S., Beck, R., & Wainstein, M. (2023). Blockchain and regenerative finance: charting a path toward regeneration. *Frontiers in Blockchain*, 6, 1165133.

Hartley, S., & Rennie, E. (2022). Regenerative Finance" ReFi": blockchain for climate action.

Upadhyay, A., Mukhuty, S., Kumar, V., & Kazancoglu, Y. (2021). Blockchain technology and the circular economy: Implications for sustainability and social responsibility. *Journal of cleaner production*, 293, 126130.

Sandberg, K., & Chamberlin, S. (2023). Web3 and Sustainability.

Liu, Y., & Shang, C. (2022). Application of blockchain technology in agricultural water rights trade management. *Sustainability*, 14(12), 7017.

ÜRETKEN YAPAY ZEKA VE ETİK SORUNSALLAR: CHATGPT ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ceren Bilgici, Özge Özkök Şişman

Teknolojik ilerlemelerle hızla önem kazanan yapay zekâ tabanlı sistemler bireylere profesyonel ve sosyal süreçlerde katkı sağlamaya başlamıştır. Yapay zekâ tabanlı pek çok aracın yaygınlaşması ile birlikte yapay zekânın hem profesyonel hem de bireysel hayat pratiklerinde önemli bir rol oynamaya başladığı söylenebilmektedir. Son dönemde giderek sayıları artan yapay zekâ araçları gündelik yaşamın içerisinde çok çeşitli alanlarda kullanılmaya başlamış ve yaygın hale gelmiştir. Bu kapsamda “konuşma tabanlı yapay zekâ” ve “üretken yapay zekâ” kavramları dikkat çekmeye başlamıştır. Konuşma tabanlı yapay zekâ (conversational AI) sistemleri, bireylerin doğal dil işleme becerisine sahip bir sistemle sesli ya da metin odaklı bir şekilde iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır. Bu sistemler yeteneklerine ve alanlarına bağlı olarak birçok farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategorilerden en çok öne çıkanları sanal araç (virtual agent), konuşma aracı (conversational agent) ve sohbet robotu (chatbot) olarak sıralanabilir. Buna ek olarak, günümüzde soru-cevap gibi görevleri gerçekleştirebilen ya da sanatsal üretimler yapabilen üretken yapay zekâ (generative AI) modelleri de geliştirilmektedir. Üretken yapay zekâ, yalnızca var olan verileri analiz etmenin ya da

önceden belirtilen veriler çerçevesinde işlem gerçekleştirmenin yanı sıra, çıkarım yapabilen ve içerik üretebilen bilgi temelli bir sistemi ifade etmektedir. Bu bağlamda üretken yapay zekâ, problem çözme, ayırt edebilme ve yeni veriler ve içerikler üretebilme yeteneğine sahiptir (Gozalo-Brizuela & Garrido-Merchan 2023). Bireylerle gündelik hayatın içerisinde iletişim halinde olan bu araçlarla ilişkili eleştirel yaklaşımların ve pek çok etik endişenin tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Bu tartışmalar ve endişeler araçların uygulama alanına, hedef kitlesine ve amaçlarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Ruane & Birhane & Ventresque, 2019). Bu nedenle hızla gelişen bu alanda yaygın olarak kullanılan araçları ve bu araçlarla ilişkili olası endişeleri tartışmak önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, son dönemde popülerlik kazanan ve servis edildiği ilk 5 gün içerisinde bir milyon kullanıcıya ulaşmış olan ChatGPT öne çıkmaktadır. ChatGPT'nin kullanıma sunulmasını takip eden bir ay içerisinde ise yüz milyon kullanıcıya erişmesi dikkat çekmektedir (Statista, 2023). OpenAI şirketi tarafından 2022 yılında piyasaya sunulan ChatGPT (Chat Generative Pre-trained Transformer), doğal dil işleme yeteneğine sahip, derin öğrenme yoluyla insan benzeri metinler üretebilen, soruları yanıtlayabilen ve kaynakları yorumlayabilen bir yapay zekâ yazılımı şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu kapsamda ChatGPT, kullanıcılar tarafından kendisine yöneltilen soruları kapsamlı biçimde yanıtlayabilen ve kullanıcılarla eş zamanlı olarak diyalog kurabilen, etkileşim yeteneğine sahip bir sistem olarak tanımlanabilmektedir (Dwivedi vd. 2023).

Bu araştırmanın amacı üretken yapay zekâ modellerinden ChatGPT'yi etik sorunsallar çerçevesinde tartışmak ve farklı boyutlarıyla ele almaktır. Günümüzde, ChatGPT'nin teknolojik ilerlemenin dikkat çeken yeni bir ürünü olması ve insan etkileşimi odağında ilerleyen bir işleyişi bulunması, bu sistemin etik sorunsallarının sorgulanması gerekliliğini oraya çıkarmaktadır. Buna karşın, bu teknolojik ürünün gelişimi yeni etik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Literatürde yer alan ChatGPT ve etik konulu araştırmaların çoğunlukla eğitim, bilimsel araştırma ve istihdam alanlarına yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu bağlamda, iletişim alanındaki mesleki faaliyetlerde ChatGPT kullanımına dair kısıtlı çalışma olması araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Araştırma kapsamında ChatGPT'nin iletişim alanındaki mesleki faaliyetlerde kullanımındaki etik çekincelerin ele alınması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen araştırma, Türkiye'de yapay zekâ alanında çalışan uzmanlar ile iletişim alanında çalışan profesyonellerle gerçekleştirilen 12 derinlemesine görüşme bulgusuna odaklanmaktadır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerdeki uzmanların seçiminde en az iki yıllık mesleki deneyim sahibi olmak ve yapay zekâ ile iletişim alanındaki mesleki faaliyetler hakkında aynı anda bilgi sahibi olma şartı aranmıştır. Derinlemesine görüşme yöntemi katılımcıların araştırma konusuna ilişkin görüşleri, duygu, düşünceleri ve deneyimlerine ulaşmak adına sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen çalışmalara önemli bir katkı sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir (Kara 2016: 267). Araştırma

bulguları betimsel analiz yöntemi ile ele alınmıştır. Araştırma bulguları çerçevesinde ChatGPT ile ilişkili pazarlama, sosyal medya, halkla ilişkiler ve reklamcılık alanlarındaki etik tartışmalarda güven, gizlilik, şeffaflık, ayrımcılık ve veri mahremiyeti kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle kurumların bilgilerinin gizliliğine dair kaygıların ön plana çıktığı tespit edilmektedir. Buna ek olarak, uzmanların ChatGPT ile ilişkili telif hakkı konusundaki endişeleri de dikkat çekmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bulguların gelecekte iletişim alanına ilişkin diğer yapay zekâ araçlarıyla ilişkili gerçekleştirilecek araştırmalarda yol gösterici olacağı ve profesyonel işleyişle ilgili farkındalık yaratmada rol üstleneceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Etik, Üretken Yapay Zekâ, İnsan-Bilgisayar İletişimi, Yeni İletişim Teknolojileri

Kaynakça

Dwivedi, Y. K., Kshetri, N., Hughes, L., Slade, E. L., Jeyaraj, A., Kar, A. K., ... & Wright, R. (2023). "So what if ChatGPT wrote it?" Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 71, 102642.

Gozalo-Brizuela, R., & Garrido-Merchan, E. C. (2023). ChatGPT is Not All You Need. A State of the Art Review of Large Generative AI Models. arXiv preprint arXiv:2301.04655.

Kara, T. (2016). Gençler neden snapchat kullanıyor kullanımlar doyumlar yaklaşımı üzerinden bir araştırma. *Intermedia International e-Journal*, 3(5), 262-277.

Ruane, E., Birhane, A., & Ventresque, A. (2019, December). Conversational AI: Social and Ethical Considerations. In AICS, 104-115). https://ceur-ws.org/Vol-2563/aics_12.pdf, (E. T. 02.09.2023).

Statista (2022), <https://www.statista.com/chart/29174/time-to-one-million-users/>, (E.T. 08.09.2023).

Nöroteknolojik Gelişmeler Karşısında Hak ve Özgürlükleri Eleştirel Biçimde Yeniden Düşünmek

Doç. Dr. Eylem Canaslan

Nöroteknolojik gelişmeler, özellikle de beyin-bilgisayar arayüzü teknolojilerindeki hızlı ilerleme, insan yaşamına pek çok iyileştirme sunmanın yanı sıra felsefi, etik ve yasal açıdan bazı önemli sorunlar da yaratmaktadır. Bu teknolojiler halihazırda ağırlıklı olarak tıp alanında teşhis ve tedavi amacıyla kullanılır. Bu yüzden de, büyük oranda, tıp etiğini ilgilendiren kılavuzlar ve mevzuatların kontrolüne tabidir. Ancak bu yöndeki kapsamlı araştırmalar ve artan girişimler göz önüne alındığında, nöroteknolojilerin ticari, hukuki, disiplinler, eğitimsel ve askeri kullanımlarının yakın gelecekte hayatımızın her alanına yayılması hiç de düşük bir ihtimal değildir. Tıp dışı kullanımlarla ilgili uluslararası kabul görmüş etik kuralların ve yasal düzenlemelerin yokluğunda, insan beyni aktivitesinin tıbbi olmayan amaçlarla kaydedilmesi, iletilmesi ve değiştirilmesinin haklar ve özgürlükler üzerinde çok büyük olumsuz etkileri olabilir. Bazı nörobilimciler, biyoetikçiler ve hukukçular bu riske dikkat çekmişlerdir. Dahası, “nörohaklar” adıyla yeni bir insan hakları dizisi önerilmiştir. Konuyla ilgili etkin çalışmalar yapan Nörohaklar Vakfı'nın (*The Neurorights Foundation*) önerdiği versiyona göre, nörohaklar şunlardan oluşmalıdır: Kişi özdeşliği hakkı, özgür irade hakkı, zihinsel mahremiyet hakkı, zihinsel performans artırımına eşit erişim hakkı ve algoritmik önyargılardan korunma hakkı (*the right to personal identity, the right to free will, the right to mental privacy, the right to equal access to mental augmentation, and the right to protection from algorithmic bias*). Nörohaklarla ilgili özellikle ABD ve Avrupa medyasında sıkça haber ve program yapılıyorsa da, hatta bazı ülkeler nörohakları güvence altına almak için somut adımlar atmaya başlamışsa bile (Şili'den sonra İspanya, Brezilya ve Meksika'da da harekete geçmiştir), bilimsel literatürde mevcut temel haklara ek yeni hakların gerçekten gerekli

olup olmadığı, gerekliyse de bunların tam olarak nelerden oluşacağı hâlâ tartışılmaktadır. Marcello leanca'nın vurguladığı gibi konu hakkında akademik literatürdeki çalışmaların görece azlığı, "semantik normatif belirsizlik ve kavramsal karışıklık riski" de doğurmaktadır.

Bu bağlamda, tartışmaların bazılarında barınan birtakım felsefi ve etik eksikliklere dikkat çekilebilir. Birincisi, özellikle Nörohaklar Vaktı'nın yeni hak önerileri Kartezyen ve bireyci bir bakış açısına dayanmakta ve ilişkisel bir yoruma olanak tanımamaktadır. Bu durumun nöroteknolojilerin son derece bağlaşıklık ve ilişkisel doğası bakımından birçok yeni ikileme yol açacağı söylenebilir. İkincisi, insan düşüncesini "dışsal" nöroteknolojik tehditlerden koruma girişimlerinde, genişletilmiş/yayılmış (*extended*) biliş gibi yaklaşımlara yeterli yer açılmamakta ve dolaylı olarak insan düşüncesinin nihai evinin kafatasının içi olduğu varsayılmaktadır. Üçüncüsü, özgür irade hakkı önerisi birçok açıdan özellikle sorunludur. Bu öneri düalist bir temele ve zihin ile bedenin ayrılığı varsayımına dayanır ve insanın zaten özgür iradeye sahip olduğunu varsayar. Bunun yerine ilişkisel otonomi kavramı ile iletişimsel ve etkileşimsel zihin anlayışının konunun felsefi boyutuna çok daha fazla faydası olabilir.

Anahtar Kelimeler: nöroteknolojiler, beyin-bilgisayar arayüzleri, nörohaklar, özgür irade hakkı, ilişkisel otonomi

Üretken Yapay Zeka: Aldatma ve Yanlış Bilgiyi Ele Alarak Sorumlu bir Gelecek İnşa Etmek

Mustafa Coşkun, PhD.,
mustafa.coskun@uzh.ch
, Zürih Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü

Ayşe Gül KARA AYDEMİR, PhD.,
aysegulkara@akdeniz.edu.tr
, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Evrin AKMAN KADIOĞLU, PhD
, eakman@metu.edu.tr
, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı

Üretken yapay zekânın (YZ) ortaya çıkışı dünya çapında büyük ilgi görmektedir. Doğal dil işleme modelleri ve YZ teknolojileri geliştirmesiyle tanınan bir araştırma kuruluşu olan Open AI Kasım 2022'de sohbet (Chat) altyapısında GPT'yi (Generative Pre-trained Transformer/Üretken ön-eğitilmiş dönüştürücü) tanıttı ve milyonlarca kullanıcının ilgisini çekti. Chat GPT'nin karmaşık görevlerin üstesinden gelmede sergilediği etkileyici kabiliyet, büyük heyecan yarattı ve üretken yapay zekanın potansiyeline ilişkin kapsamlı araştırmaların önünü açtı. Chat GPT'nin yanı sıra, çok sayıda başka üretken yapay zeka modeli de günümüzde yaygın olarak kullanılmakta ve geniş bir kullanıcı profiline hizmet vermektedir. Üretken YZ'nin kullanımı, sunduğu yeteneklerin sonucu olarak hızla ivme kazanmış ve çok farklı alanlarda kullanımı benimsenmiştir. Her yeni teknoloji sunduğu geniş fırsatların yanı sıra bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. YZ araçlarının yaygın kullanım alanlarının sonucu olarak bu araçların sorumlu ve etik kullanımına odaklanmaya ve farkındalığı artırmaya acil ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda, henüz kullanıcı

alışkanlıkları oluşmadan, potansiyel avantajlar ve olası riskler göz önünde bulundurularak bilinçli ve proaktif bir duruş benimsenmesi kritik önem taşımaktadır.

Ele almamız gereken ilk konu, üretici yapay zeka modellerinin kullanıcıyı eğitici veri setinin şeffaflığıdır. Bu konu büyük önem taşımaktadır çünkü üretici modeller, eğitildikleri veri setine dayanarak içerik oluşturmaktadır. Bu noktada, tıpkı insanlar gibi, yapay zeka algoritmalarının "adil olmayan" sonuçlara yol açan yanlı kararlar verebileceğini belirtmemiz gerekir. YZ'de yanlılık, YZ'nin eğitici veri setlerinde mevcut olan, ayrımcılığa ve benzeri çeşitli istenmeyen toplumsal sonuçlara yol açabilecek doğal yanlılık olarak tanımlanmaktadır.

YZ'nin tarafsızlığı; cinsiyet, ırk, din, etnik köken, cinsel yönelim gibi demografik özelliklere dayalı eğilim olasılığına karşı YZ algoritmalarını değerlendirmeyi ve bu yanlı tutumu önlemek için algoritmalar geliştirmeyi ifade eder. Tarafsızlık, ya da bir diğer deyişle adil olmak, doğuştan gelen veya sonradan edinilen özellikleri nedeniyle bir birey veya gruba karşı herhangi bir önyargı veya kayırmanın olmamasını gerektirir. Örnek vermek gerekirse, yüz tanıma sistemlerindeki sorunlara işaret edebiliriz. Yüz tanıma sistemlerinin veri kümeleri genellikle açık tenli ve koyu tenli bireylerin temsilinde dengesizlik gösterir. Açık tenli erkekler/kadınlar ve koyu tenli erkekler/kadınlar gibi alt bölümler oluşturmak için ırkı bir değişken olarak dahil etmek gerektiğinden, yalnızca erkek ve kadınlardan oluşan ikili bir sınıflandırmaya güvenmek yetersizdir. Üretken bir yapay zeka modelinin ağırlıklı olarak negatif metin verileri üzerinde eğitildiği bir senaryo düşünelim. Model daha sonra olumsuz içerik üretmeye yatkın hale gelir ve potansiyel olarak yanlış bilginin yayılması veya siber zorbalığın yayılması gibi zararlı sonuçlara yol açar.

Özellikle tıbbi çalışmalar gibi hassas uygulamalarda veri tarafsızlığı daha tehlikeli olabilmektedir. Yapay zeka, teşhis doğruluğunu ve dışlama ve tarama yeteneklerini artıracığı beklentisiyle tıp alanında, tıbbi görüntüleme de dahil olmak üzere çeşitli uygulamalara giderek daha fazla entegre edilmektedir. Puyol-Antón ve meslektaşları (2021), kardiyak MR segmentasyonunda kullanılan derin öğrenme modellerinin tarafsızlığını değerlendirmek için bir çalışma yürütmüş, ve eğitim veri setindeki olası dengesizliği belirlemek amacıyla ırk/cinsiyet grupları için UK Biobank'ı kullanarak bir analiz gerçekleştirmişlerdir. Kardiyak yapı, fonksiyon ve kardiyovasküler hastalık etiyojisi, ırk ve cinsiyet gibi demografik özelliklere göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle, olası veri yanlılığının kardiyak görüntüleri analiz etmek için tasarlanmış yapay zeka modellerinde önemli bir rol oynadığı sonucuna varabiliriz. Çalışmanın sonuçları, derin öğrenme tabanlı kardiyak segmentasyon modellerinde ırksal önyargı olduğunu göstermiş ve bu önyargının eğitim verilerinin dengesiz doğasından kaynaklanabileceğini savunmuşlardır. Cinsiyet açısından dengeli olan ancak ırk açısından dengeli olmayan Birleşik Krallık Biyobank veritabanı kullanılarak eğitildiğinde ırksal bir önyargı vardır ancak cinsiyet önyargısı yoktur. Bu görüşler, özellikle kritik tıbbi uygulamalarda, yapay zeka sistemlerinde veri yanlılığının ele alınmasının önemine ışık tutmaktadır.

Bu nedenle, üretici yapay zeka modellerinde kullanılan eğitim veri setinin şeffaflığı kritik önem taşımaktadır. Bu durum, söz konusu verilerin bu modellerin ürettiği içerik üzerindeki derin etkisinden kaynaklanmaktadır. Eğitim verileri taraflı ya da hatalı içerik taşıyorsa, üretilen içerik de benzer şekilde taraflı/hatalı sonuçları yansıtır. Ayrıca eğitim verilerinin ölçeği ve karmaşıklığı sorunları daha da karmaşık hale getirerek kullanıcıların modelin iç işleyişini ve gizlenen potansiyel önyargıları fark etmesini zorlaştırır. Bu endişelerin giderilmesi için üretken yapay zeka modellerini geliştirenlerin şeffaflığı benimsemelerini gerektirmektedir. Şeffaflık; veri kümesinin boyutu, bileşimi ve kaynağını kapsayan kritik bilgilerin açıkça paylaşılmasını gerektirir. Bunların yanı sıra modelin işleyişini daha iyi anlamamızı sağlayan kapsamlı dokümantasyon ve kullanıcı dostu araçlar da şeffaflık için gereklidir.

"Üretken Yapay Zeka" kavramının iki ana oyuncusu vardır: Yapay zeka modellerinin oluşturulmasından sorumlu "uzmanlar - bilgisayar bilimcileri" ve yapay zeka tarafından üretilen içeriği tüketen "kullanıcılar". Bu denklemde kullanıcıların önemini vurgulamak çok önemlidir. YZ kullanıcıları, araçlara ve süreçlere dengeli bir şüphecilik dozuyla yaklaşmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, kullanıcıların YZ tarafından üretilen içeriğin güvenilirliğini sorgulamak için eleştirel düşünme becerilerini geliştirecek şekilde eğitilmeleri gerektiği açıktır. Öte yandan, "kullanıcıların" iki farklı potansiyel rolü bulunmaktadır. YZ tarafından üretilen içeriği tüketmenin yanı sıra, YZ ile işbirliği yapabilirler. Kullanıcılardan gelen girdiler eğitim veri setleri için kullanılabilir. Bu şekilde kurgulanmış yapay zeka-insan etkileşimi yine hem kullanıcılar hem de YZ üreticileri açısından karşılıklı bir fayda oluşturacaktır.

Sonuç olarak, veri taraflılığını azaltan stratejilerin uygulanması, üretken YZ'nin sorumlu kullanımını sağlamak için giderek daha önemli hale gelmektedir. Bunun nedeni, toplum üzerinde olumsuz ve istenmeyen sonuçlara yol açabilecek yanlış bilgilendirme ve aldatma riskinin artmasıdır. Veri kümelerinin ve algoritmaların ideolojik açıdan dengeli, demografik ve muhtelif değişkenler açısından çeşitlilik içermesi gerekmektedir. Ek olarak etik hususların dikkate alınarak sahtelik tespit önlemlerinin devreye alınması zorunludur. Üretken yapay zekanın etik ve sorumlu kullanımı konusunda farkındalık yaratmak büyük önem taşımaktadır. Farkındalığın geliştirilmesi kullanıcıların hem üretici YZ'nin yeteneklerini kötüye kullanmalarını hem de YZ tarafından oluşturulan içeriğin kurbanı olmalarını önlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Üretken Yapay Zeka, Yapay Zeka ve Etik, Üretken Yapay Zekanın Sorumlu kullanımı, Yapay Zeka ve Şeffaflık, Verinin tarafsızlığı

İNSANSIZ DOĞA FİKRİNE KARŞI İLİŞKİSEL YETKİNLEŞME SAVUNUSU: BAPTISTE MORIZOT VE ARNE NAESS ÜZERİNE

Gaye Çankaya Eksen

Bugün çağdaş düşünce artık insan-doğa ikiliğinin aşılması yönünde adımlar atılmasını mümkün kılacak dilsel bir dönüşümü, terminolojik bir dikkati de önümüze koyuyor. Örneğin, insanla insan-olmayan hayvanlar arası ilişki biçimlerini, insanın “yaban hayat”la ilişkisini yeniden ele alan genç Fransız düşünür Baptiste Morizot, bugün “doğayı koruma” ifadesine çok daha temkinli yaklaşmamız gerektiğini söylüyor. Zira bu ifadenin kendisi hem bir bölünmeye, doğa-insan arasında mutlaklaştırılmış bir ikiliğe işaret ediyor, hem de “koruma” ifadesindeki paternalist ima, doğayı, dışında durup baktığımız, koruyup kollayıp ilgi gösterdiğimiz homojen bir “şey” olarak ele alma eğilimini açığa çıkarıyor. Oysa doğa, bizim dışında durup ilgi gösterdiğimiz kırılğan bir insansız gerçeklik olarak değil, insanlar dahil tüm tekilliklerin birlikte var oldukları, sürekli olarak kendisine içkin tüm tekillikler tarafından yeniden düzenlenen bir ilişkisel alan olarak düşünülebilir.

Biz bu konuşmada öncelikle, özgün bir ilişkisel ontoloji bağlamında doğa ve insanı yeniden ele alabilmek amacıyla düşüncelerinin temelinde Spinozacı bir yaklaşımı koyan iki çağdaş düşünürden, Baptiste Morizot ve Arne Naess'ten hareket edecek, doğayı geleneksel bir kutsama ve koruma alanı olarak ele almanın yol açtığı felsefi ve pratik sorunlara değineceğiz. Biyosferik zenginliğin desteklenmesini, insan-merkezcilikten çıkışı ve tüm türler için bir eşitlik talebini ortaya koymak adına doğayı insansızlaştırma önerilerinin peşinden gitmek yerine, insanın kendi dışındaki varolanlarla sömürsüz ilişki kurma biçimlerinin tahayyül edildiği öneriler sunan düşünürler olarak Baptiste Morizot ve Arne Naess'in analizlerine odaklanacağız.

Öncelikle, başka canlılar üzerinde yarattığı etkileri nasıl düzenlemesi gerektiği üzerine düşünebilen, insanmerkezci ayrıcalıklarının tüketici pozisyonunu geride bırakıp çokturlü bir ortak yetkinleşmenin desteklenmesinin tüm varolanlar için tek çıkar yol olduğunu

anlayabilecek son derece sofistike bir canlı olan insanın doğadaki yerini yeniden tanımlamaya yönelik bir düşünür olarak Norveçli düşünür Arne Naess'i takip edecek ve onun "ekolojik erdem" kavramını ele alacağız. Buna paralel olarak, Baptiste Morizot'nun insanın kendisini "ayrıcılık" nitelikleri üzerinden değil, yaşayan canlıların geri kalanıyla paylaştığı ortaklıklar üzerinden tanımlamasının önümüzde açacağı ilişkiel ufukta nasıl bir ortak yaşam tahayyülünün ortaya çıkabileceğini tartışacağız.

İnsan olmayan canlıları kendi sorunlarımızı çözmek için bir araç olarak kullanmayı bırakıp, diğer canlıları da dünyanın haklara sahip sakinleri ya da partnerlerimiz olarak kabul ettiğimiz bir bağlamda artık ekolojinin asli meselesinin yalnızca insanın doğadaki yerini sorgulamak olmadığını, doğanın her parçasının eşit bir düzlemde ele alınışına dair bir sorgulamanın ekoloji tartışmalarını belirlemesi gerektiğini vurgulayacağız. Öte yandan insanların ekosistemlerdeki yerine dair mizantrop yaklaşımlara da direnecek, doğayla ve diğer canlılarla ilişkimizin yalnızca kirletme, yok etme, bozma ya da tahribata uğratma ile sınırlı olduğu varsayımını tartışmaya açacağız. İnsanın tahripkâr pratikleri nedeniyle doğayla ilişkisini topyekûn kesmesi gerektiğini değil, diğer canlıların arasında bir canlı olarak doğada insanın yapıcı ve dayanışmacı bir yeri olabileceğini savunan çağdaş düşünürler olarak Morizot'nun ve Naess'in düşüncelerini ele alacağız. Bu bağlamda insanın diğer yaşam formlarıyla sömürsüz ve sürdürülebilir ilişkiler tesis etme imkânı üzerine düşünecek, insanı doğadan soyutlayarak "doğayı korumaya" çalışmanın ötesinde bir ortak yaşam tahayyülünden söz edeceğiz.

Son olarak, Morizot'nun bugün ekolojik kriz bağlamında türler arası bir aracı, uzlaştırıcı ve çevirmen olarak ele aldığı insanı bir tür "diplomat" olarak yeniden tanımlamasını ele alacağız. Bu düşünceye göre, farklı yaşam biçimlerinin birbirine bağımlı varoluşunu gündeminde tutan ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin görünür hale gelmesi için çabalayan bir figür olarak "diplomat"ın görevi türler arası etkileşimi sağlamaktır. Ancak bunu yapabilmesi için "diplomat"ın diğer tüm canlılardan soyutlanmış bir aracı olması da öngörülmez, bilakis kendisi de bu türler arası etkileşimi değiştirip dönüştüren bir faildir. Başka bir deyişle kendisi de bu topluluğun bir parçasıdır ve görünür hale getirdiği bu türler arası etkileşimle kendisinin de dahil olduğu topluluğun iyiliği için mücadele ederken aynı zamanda kendi iyiliği için, kendisinin varlıkta sürmesini sağlayacak koşulların iyileşmesi için mücadele eder. Naess'te de gördüğümüz bir ortak yetkinleşme fikri bu kavram ile birlikte Morizot düşüncesinde de belirginleşir. Konuşmamızda, Morizot'nun bu "diplomat insan" fikrini Naess'te karşımıza çıkan "ortak yetkinleşme" fikri ışığında ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Baptiste Morizot, Arne Naess, insanmerkezcilik, ilişkisellik, doğa

TÜRK DİZİLERİNİN İHRACAT TALEBİNDE TEKNİK OLMAYAN İNOVASYON İLE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN ROLÜ

Eser ÇAPIK

Murat Ali DULUPÇU

Öz

Kültürel ve yaratıcı bir üretimin ürünü olan Türk dizilerinin son yıllarda ulusaldan küresele bir ivme kazanması dikkatleri üzerine çeken önemli bir noktadır. Önceleri, kendi içinde büyümeye devam eden Türk dizi sektörü, özellikle son on yıllık süre içinde dış pazarlara hızla açılmaya başlamıştır. Bu duruma paralel olarak yurt dışı ihracatında da büyük oranda bir değişim meydana gelmiştir. Ortadoğu ülkeleri ile başlayan ihracat macerası hem tarihi hem kültürel hem de ülkeler arasındaki birçok yakınlık ilişkisinden dolayı Balkanlardan Latin Amerika'ya kadar birçok ülkede önemli hale gelmiştir. Tabii Türk dizilerinin Türkiye'nin zengin jeopolitik konumu, köklü tarihi, doğu-batı sentezini özgün bir tarzda harmanlayan yapısı ve sahip olduğu manevi değerleri gibi dünya çapındaki popüleritesinin altında yatan çeşitli faktörler de söz konusudur. Bunların yanı sıra Türk dizileri yaratıcı bir yönetmen, senaryonun niteliği ve özelliği, mekân, müzik ve kast seçimi, yapımlar arası iş birliği gibi talebi etkileyen çok sayıda teknik olmayan inovasyon özellikleriyle de önemli bir başarı yakalamıştır. Türk dizilerinin ihracatını kolaylaştıran ve özellikle ilgi görmesini sağlayan sebeplerden biri de dizilerin internet ve teknoloji ile izleyiciye ulaşması ve küresele aktarılması olmuştur. İnternetle birlikte

yaygınlık kazanan çeşitli alternatif dijital dizi izleme mecralarının² Türk dizilerine ve Türkiye pazarına kayıtsız kalmaması, Türk dizilerinin ulusötesine ulaşmasında etkin rol oynamıştır. Dolayısıyla dizi film ihracatında rekabet gücünün önemli bir bileşeni haline gelen Bilgi ve İletişim teknolojileri (BİT)'in dizi filmlerin uluslararası pazarda talep edilmesinde belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırma kapsamında Türk dizi sektörünün yükselen ihracat performansı ve ihracatında gösterdiği bu başarının arka planına yönelik neredeyse hiçbir ampirik çalışma yapılmadığı ayrıca araştırmamıza uygun literatürde referans alınabilecek herhangi bir model olmadığı görülmektedir. Bu nedenle eldeki verilerle orijinal bir model oluşturulmuştur. Oluşturulan orijinal modele uygun olduğunu düşündüğümüz değişkenler için film sektörüne yönelik yapılan literatür çalışmalarından ilham alınarak örneklem seçimi gerçekleştirilmiştir. Logit yaklaşımı, dizi ihracat başarısına katkıda bulunan belirli bir özelliğin olasılığını vurguladığından sezgisel olarak çekicidir. Bağımlı değişkenin doğası gereği kukla değişken olduğu durumlarda kullanılan Logit regresyon modeli (Long & Freese, 1997) herhangi iki alternatiften hangisinin ortaya çıktığını modellemede kullanılan bir yöntemdir. Logit modelde kullanılmak amacıyla Türk dizilerinin ihraç edilmeye başlandığı tarih olan 2001 yılından henüz içinde bulunduğumuz 2023 yılı da dahil olmak üzere üretilen, ihraç edilen ve ihraç edilmekte olan toplam 254 dizi ve dizilerin ihraç edildiği 159 ülkeden meydana gelen bir matris oluşturulmuştur. Bağımlı değişken olarak dizilerin ihraç edilip edilmediği gösteren ikili değişken, bağımsız değişken olarak ise, yapımcı, distribütör firma³, yönetmen⁴, senarist,

² YouTube, Netfilx, Puhu TV

³ Yurtiçi ticari performansın ve film festivallerine katılımın uluslararası film başarısını artırmaktadır. Distribütör firmalar aracılığı ile yabancı tüketicilerin kültürel bilgi ve tercihleri fark edilir (Bkz. Kim & Jensen, 2014).

⁴ Aslında yönetmen, bir dizi ya da filmin hem yazarı hem de proje lideri sayılmakta, projesinin üretim aşamasından üretim sonrası tüm aşamalarından sorumlu konumdadır (Bkz. Acheson & Maule, 1994).

tür⁵, müzik⁶, kişi başına GSYH⁷, döviz kuru ve bireysel internet kullanım yüzdesi kullanılmıştır. Teknik olmayan inovatif faktörlerin neredeyse büyük bir kısmı ile BİT'in Türk dizilerinin ihracat olasılığını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Teknik olmayan inovasyon, Türk dizilerinin ihracatı, Logit model

Kaynakça

Acheson, K., & Maule, C. J. (1994). Understanding Hollywood's organization and continuing success. *Journal of Cultural Economics*, 18(4), 271-300. <https://doi.org/10.1007/BF01079760>

Jayakar, K. P., & Waterman, D. (2000). The Economics of American Theatrical Movie Exports: An Empirical Analysis. *Journal of Media Economics*, 13(3), 153-169. https://doi.org/10.1207/S15327736ME1303_1

Kim, H., & Jensen, M. (2014). Audience Heterogeneity and the Effectiveness of Market Signals: How to Overcome Liabilities of Foreignness in Film Exports? *Academy of Management Journal*, 57(5), 1360-1384. <https://doi.org/10.5465/amj.2011.0903>

⁵ Dizi ya da film türlerinin ihracat başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu gösteren yapılmış çalışmalarını takiben (Lee vd., 2009), bir dizinin dram, komedi, romantik komedi, aile, gençlik, tarih, polisiye, aksiyon ve aşk şeklinde kategorize edilip edilmediğini gösteren dokuz ikili değişkeni dahil edilmiştir.

⁶ Gerek estetik gerekse de diyalog eksikliğini yarattığı boşlukların doldurulması amacıyla senaryoya işlenen yaratıcı bir unsurdur (Bkz. Philipson, 2017).

⁷ Gelir düzeyi yüksek kişilerin isteğe bağlı olarak boş zaman etkinliklerine daha fazla zaman ayırdıkları varsayılmıştır (Bkz. Jayakar & Waterman, 2000).

Lee, S. Y., Kim, E., & Jun, S. H. (2009). On the Exportability of Korean Movies.

Review of Development Economics, 13(1), 28-38. [https://doi.org/10.1111/j.](https://doi.org/10.1111/j.1467-9361.2008.00463.x)

1467-9361.2008.00463.x

Long, J. S., & Freese, J. (1997). *Regression models for categorical dependent variables using Stata*. Stata Press.

Philipson, W. (2017). *The Affect of Music in Television & Film*.

BİLİMSEL BİLGİ ÜRETİMİNDE İNSAN OLMAYAN HAYVANLARIN ROLÜNE DAİR İHTİMAM TEMELLİ BİR SORUŞTURMA

Karun Çekem, Mehmet Cem Kamözüt

Hayvan deneylerine ilişkin etik tartışmalar büyük ölçüde faydacı ve deontolojik yaklaşımlar temelinde yürütülmektedir. Bilimsel deneylerde insan olmayan hayvanların kullanımının bilimin ilerleyebilmesi için verilmesi gereken ahlaki bir taviz olduğunu savunanlar, hayvanları kobay olarak kullanarak veya bedenlerini teşrih ederek onlar hakkında daha fazla bilgi edinebileceğimizi, dahası ölümcül hastalıkları iyileştirebilecek ilaçlar ve aşılar geliştirebileceğimizi, böylelikle de toplam faydayı artırabileceğimizi öne sürerler. Abolisyonist yaklaşım gibi daha radikal deontolojik yaklaşımları savunanlar ise hayvanların her türlü kullanımının onların temel, devredilemez haklarını ihlal ettiğini ileri sürerek, hayvan deneylerinin her türüsüne katı bir biçimde karşı çıkarlar. Gerçekten de bilim tarihinin hayvanlara zulmeden kötü şöhretli örneklerle dolu olduğunu hatırladığımızda bu deneylere karşı çıkmak yönünde etik bir sorumluluk duymamak zordur. Öte yandan hayvanları bilimsel bilgi üretiminde kullanmayı tamamen bırakmamız da özellikle biyoloji gibi alanlarda geleneksel bilgi üretiminin önemli bir kısmından vazgeçmemiz anlamına gelecektir. Özetle, hayvan deneylerine ilişkin tartışmalar bizi şu iki yoldan birini seçmeye mecbur bırakıyor gibi görünmektedir:

Tercihimizi bilimin ilerlemesinden yana kullanarak hayvanlara karşı etik yükümlülüklerimizi askıya almak ya da hayvanların haklarına ve refahına öncelik vererek bilimsel bilgi üretiminin bir kısmından vazgeçmek.

Bu bildirimizde bunun bir tür sahte ikilem olduğunu ortaya koymak için hayvan deneyleri problemine faydacı ve deontolojik yaklaşımların dışında bir çerçeveye, feminist ve ihtimam temelli bir çerçeveye yaklaşmayı önereceğiz. 1980'lerde geleneksel etiğe bir eleştiri olarak ortaya çıkan ihtimam etiği (care ethics veya ethics of care), ahlaki failleri mutlak biçimde otonom varlıklar olarak değil fakat karşılıklı olarak birbirine bağımlı varlıklar olarak alır, farklı ilişkilenmeler sonucunda ortaya çıkan özgül ihtiyaçlarla bu ihtiyaçların doğurduğu özenli bakım yükümlülüklerine odaklanır ve ahlaki problemlerimizin yalnızca iki seçeneğe hapsedildiğümüz ya/ya da problemlerine indirgenmesini yanıltıcı bularak daha bağlamsal düşünmeyi önerir.

İhtimam temelli bir yaklaşımın hayvan deneylerine ilişkin tartışmalarda bizi götürebileceği kimi sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz: 1) Karşılıklı olarak birbirimize bağımlı olduğumuz bir ortak yaşamda, insanların ve insan olmayan hayvanların birbirlerini farklı tarzlarda 'kullanmaları' kaçınılmazdır. Her türlü 'kullanımı' katı bir şekilde yasaklamak gerçekçi ve mümkün olmadığı gibi, arzulanır da değildir. Önemli olan bu 'kullanım' ilişkilerinin hangi bağlamda ve ne tarzda gerçekleştiğine dikkat etmek, her bir özgül durumun yarattığı yükümlülükleri ayrı ayrı ele almaktır. 2) İlaç ve aşı geliştirmek için hayvan deneyleri yapmaya ilişkin etik problem, ya hayvanların haklarının ya da bilimsel ilerlemenin tercih edileceği bir ya/ya da problemi olarak formüle edilmek zorunda değildir. Dahası hayvan bedenlerinin kullanımının bilimsel ilerleme için kaçınılmaz olduğu iddiası temelsizdir. Hayvan bedenlerinden elde edilen verilerden hareketle insanlar için ilaç ve aşı geliştirmek çoğu zaman güvenilir bir yöntem olmadığı gibi, bilgisayar modellemeleri ve doku testleri çok daha güvenilir sonuçlar verebilmektedir. Buradaki seçimimiz ise hangi yöntemle ne kadar kaynak ayırmak istediğimizle ilintili olduğundan, bu problemin dar anlamda metodolojik bir problem olarak değil fakat etik, politik ve ekonomik bir bağlamda tartışılması daha doğru olacaktır. 3) Hayvanların davranışları hakkında bilgi edinmeye çalıştığımız deneylerde hayvanların ihtiyaçlarına karşı duyarlı ve onlara da birer fail olarak saygı gösteren, ihtimam temelli bir bilim pratiğinin hayvan davranışları hakkında çok daha güvenilir bilgi verdiğini gösteren pek çok örnek vardır. Zira pek çok hayvan bir yere zorla hapsedildiğinde ve salt bir kobaya indirgendiğinde davranışlarını değiştirmektedir. Hayvanlar saygı gördüklerini anladıklarında ise daha güvenilir veriler elde edilmektedir.

Böylelikle bu bildirimizde Donna Haraway ve Vinciane Despret gibi feminist bilim felsefecilerinin örneklerinden de yararlanarak, hayvan deneyleri söz konusu olduğunda ihtimam temelli bir bilim pratiğinin yalnızca etik olarak daha doğru değil fakat metodolojik olarak da daha güvenilir olduğunu savunacağız. Bilimi 'hayvanlar üzerinde' değil fakat 'hayvanlarla birlikte' yapılan bir pratiğe dönüştürmenin ve hayvanları da bilimsel bilgi üretiminde birer aktör olarak tanımanın öneminden söz edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Hayvan deneyleri, ihtimam etiği, hayvan etiği

Hak Sahipliği ve Rıza Bağlamında Antik DNA Araştırmalarına Dair Etik Tartışmalar

Sibel Kūçūkyıldırım, Rařit Çelik

Öz

Son zamanlarda yeni nesil dizileme ve analiz etme yöntemlerinin sağladığı imkanlarla beraber antik DNA araştırmalarına giderek artan bir ilgi olduğu gör÷lmektedir. İlk antik insan genomunun 2010 yılında yayınlanmasının ardından 2017 yılında binden, 2021 yılında ise altı binden fazla antik bireye ait genomik veri mevcut hale gelmiştir. 2022 yılında Svante Pääbo'nun soyu tükenmiş homininler ve insan evrimiyle ilgili çalışmaları nedeniyle Nobel Öd÷lü'ne layık gör÷lmesi bu ilgiyi daha da arttırmıştır. Bu çalışmalarla daha önce bilinmeyen bir hominin olan Denisova insanının bulunması ve bu sayede Denisovalar, Neandertaller ve günümüz insanı arasındaki genetik bağın gösterilebilmesi günümüz insanını şekillendiren süreçlere dair önemli bulgular sunmuştur. Biyologlar dışında, arkeologlar, sosyologlar, antropologlar ve ilişkili alanlardan araştırmacıların beraber çalışmalarıyla ortaya koyulan antik DNA verileri yalnızca farklı canlı türlerinin evrimsel tarihini açıklayabilecek önemli bulgular sunmakla kalmayıp, insanın evrimi ve sosyo-kültürel geçmişi hakkında da daha önce bilinmeyen detayların gün yüzüne çıkarılmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Fakat bununla beraber, antik DNA çalışmalarıyla ilgili bazı etik sorular da ortaya çıkmaktadır. Örneğin günümüzde insanların denek olduğu araştırmalarda araştırmanın

amacı, yöntemi, araştırmacılar ve denekler için öngörülen sorumluluklar ve araştırma sürecinin tüm aşamaları hakkında tarafların bilgilendirilmesine dayalı bir rıza alınması etik bir gerekliliktir. Fakat uzun zaman önce yaşamını yitirmiş olan insanların denek olarak kullanıldığı antik DNA çalışmalarında rıza problemi nasıl ele alınmalıdır? Yalnızca bir alanda kazı yapma izni almış olmak, şu anda hayatta olmayan insanlara ait buluntular üzerinde kişisel bilgileri de ortaya çıkararak araştırmaları yapmak için yeterli midir? Ya da, antik DNA çalışmalarının objesi olan buluntular üzerinde hak sahipliği nasıl tanımlanmalıdır?

Bu gibi sorulara henüz yeterli cevaplar verilememişken antik DNA çalışmalarının hızlı şekilde ilerlemeye devam etmesi, etik tartışmalar açısından durumu daha karmaşık hale getirmektedir. Örneğin 1996 yılında ABD'de bulunan bir insan iskeletinin (Kennewick Man) yaklaşık dokuz bin yıl önceye tarihlendirilmesi ve üzerinde çeşitli deneysel çalışmalara başlanmasıyla beraber, yerli toplulukların hak sahipliği iddiası ve kendi geleneklerine uygun şekilde buluntunun yeniden gömülmesi talebi uzun yıllar süren etik ve hukuki bir çekişmeye yol açmıştır. Bilimsel gelişmeler sayesinde yerel topluluklarla genetik bağı gösterilen bu iskeletin 2016 yılında yapılan yasal düzenlemeyle yerel topluluklara teslim edilmesinin yolu açılmış ve 2017 yılında geleneklere uygun şekilde yeniden gömülmüştür.

Bu gibi olaylar antik DNA araştırmalarının etik ilkelerini oluşturmak açısından tartışmalara konu olmuş ve bazı standartlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin araştırma problemine başka bir yolla cevap verilemeyeceğinin gösterilmesi, araştırmacıların insan buluntularına minimum derecede zarar vermesi, araştırmacının başından sonuna kadar yerel topluluklarla iletişim halinde olunması ve araştırmacının yayınlanmasının ardından verilere erişimin açık olması gerektiği gibi maddeler antik DNA çalışmalarında izlenmesi gereken ilkeler olarak ortaya koyulmuştur.

Bu ilkelerin belirlenmesi önemli bir ilerleme olmasına rağmen, detaylı bir etik tartışmayı ya da genel bir etik yaklaşımı ortaya koymaktan çok, Kennewick Man gibi olaylardan hareketle farkına varılan bazı problemlere karşı bir önlem olarak tanımlanmış yönergeler gibi durmaktadır. Fakat bu tür araştırmaların etik boyutları bağlamında bazı sorular hala sağlam argümanlara dayalı cevaplar gerektirmektedir. Örneğin, genetik bağı tespit edilmiş olan antik buluntular üzerinde çalışmalar yapmak için günümüz topluluklarını da araştırma sürecine dahil etmek ile böyle bir bağı gösteril(e)memiş buluntularda ise benzer kaygıların gündem olmamasının gerekçeleri nelerdir? Ya da, şu an için tespit edilmemiş olsa bile gelecekte farklı topluluklarla genetik bağlarının gösterilmesi olasılığını göz ardı ederek antik buluntular üzerinde olası sonuçlarını düşünmeden çalışmalar yapma hakkının gerekçeleri nelerdir? Başka bir açıdan, bu gibi çalışmalar çeşitli toplulukların farklı hominin gruplarıyla değişen derecelerde genetik bağlara sahip olduklarını gösterirse, ortaya çıkabilecek olası toplumsal ve siyasal sonuçlar göz ardı mı edilmelidir?

Şüphesiz benzeri soruları çoğaltmak mümkün olmakla beraber, henüz sınırları yeni çizilmeye çalışılan bir alandan bu gibi sorulara bir anda bütüncül cevaplar almayı beklemek de makul değildir. Fakat, görüldüğü üzere bilimsel değeri kadar etik hassasiyetleri de son derece yüksek olan bir alan açısından bu gibi problemler detaylı ve çok boyutlu tartışmaları gerekli kılmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, tamamlanmış bir etik ilkeler bütünü oluşturmak değildir. Bunun yerine, bu çalışmayla bu problem odağındaki mevcut tartışmaların hem bir eleştirisini sunmak hem de bu tartışmalarda ayrıca dikkat edilmesi gerekebilecek bazı noktalara vurgu yaparak söz konusu etik tartışmalara katkı sağlamak esas amaçtır. Bu doğrultuda, hak sahipliği ve rıza gibi bazı kavramlar antik DNA araştırmalarının etik boyutu içinde örnek olaylar ve düşünce deneyleri üzerinden detaylandırılarak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik DNA, biyoetik, etik ilkeler

Yapay Benlik: Olanığı, Hakları ve Zorlukları

Volkan Çifteci

Öz

Yapay ben olanaklı mıdır? Gerçekleşmesi durumunda edineceği haklar konusu ne çeşit bir tartışmaya neden olur? Böyle bir durumun yaratacağı zorluklar nelerdir? Bu konuşmada, bu sorulara cevap vermeye çalışırken temel olarak *yapay benlik* konusunu ele alıyorum. *Yapay benin*, beden kazanarak sosyal-politik alana dâhil olması ve insanlarla etkileşimde bulunması sonucu ortaya çıkacak kimi sorunları/zorlukları tespit etmeye çalışıyorum. Benlik/kendilik derken ne kastediyoruz? Bu soruya detaylı bir cevap vermeden *yapay benden* bahsetmek pek olanaklı değildir. Henüz, “insan nedir?” sorusunun dahi genel kabul gören bir cevabı verilmemişken (!), *yapay benden* bahsedip bu varlığın hakları ve insanların bu konudaki tepkileri konusunda bir tartışma başlatmak haliyle zorluklar içerir. Bu konuşmada *ben* derken; bilişsel kapasitesi gelişmiş, duyu verilerini örgütlü bir şekilde düzenleyip dünyayla bilinçli bir ilişki kuran, kendine dair algısının gelişmişliği ile öz-bilinçli kabul edilen, duygu ve düşünce gibi zihinsel durumların taşıyıcısı olan (özne), özgür seçimlerde bulunarak eylemlerinin sorumluluğunu üstlenen (fail), sosyokültürel olarak belirlenmiş, dil yeteneği ile insanlarla etkileşim içerisinde olan karmaşık ve örgütlü bir birlik olan varlığı kastediyorum. Kısacası, insan benliğini bilinçli, öz-bilinçli, sorumluluk sahibi ve diğer insanlarla etkileşim içerisinde olan sosyokültürel bir varlık olarak ele alıyorum. Bu karmaşık varlığın (insanın) ne tür haklara sahip olduğu konusunda tartışmalar sürmekte ve fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Evrensel ahlak yasalarına içeren bir Etik ve evrensel yasalardan

oluşan bir Hukuk halen tatlı bir hayalden öteye geçememektedir. Hal böyleyken, yapay bir *benin* imkânı ve edinebileceği haklar konusu zorluklar içerir. Bu zorluk, ancak insanın mevcut durumu temel alınarak aşılabılır. Bir *yapay zekanın* ne zaman bir benlik olarak kabul edilebileceği sorusu ile başlıyorum. Bunu cevaplarırken, benlik ve bilinç konusunda ortaya atılan kimi önemli yaklaşımların kritik noktalarını kısaca açıklıyorum. Bu bağlamda aşağıdaki sorulara verilen cevapları değerlendiriyorum: Benliğe dair kriterler nelerdir? Bu kriterler sadece insan için mi geçerlidir? Turing testini geçen bir program/ yazılım bir ben olarak kabul edilebilir mi? Daha sonra, eğer olanaklıysa, bu varlığın bir beden kazanıp aramızda dolaşmaya başladığı bir dünyada, ahlak ve hukuk alanında yaşanacak düzenlemelerin neden olacağı toplumsal karışıklık durumuna dair öngörülerde bulunuyorum. Öte yandan, *yapay benin* bedenlenip fiziksel dünyada insanlarla etkileşime başlamasına alternatif olan bir görüş daha tartışıyorum. Bu görüş, insanların dijital verilere dönüşerek sanal bir mecra olan *metaverse* içerisine girip *yapay benlerle* etkileşim içerisinde olacağını öngörür. Her iki durumda da insanın kendine dair, (sanal) dünyaya dair ve diğerlerine dair algısı büyük bir değişikliğe uğrar. Bu konulara açıklama getirmeye çalışırken, *benlik*, *özdeşlik*, *özgürlük*, *hak*, *sorumluluk* gibi kavramlara odaklanıyorum. Son olarak, gelecekte *yapay benliklerle* etkileşim içerisinde olacağımızı düşündüğüm bir dünyada insanlığın durumunu, *kaygı* kavramı üzerinden değerlendiriyorum.

Anahtar kelimeler: benlik, yapay ben, ahlak, hukuk, özgürlük, özdeşlik, kaygı

Yeşil Devrimden Akıllı Tarıma, Tarımda Yüksek Teknolojinin Etik Boyutu

Burçin Çokuysal

Yerleşik hayattan tarımsal üretime geçişle insan türünün beslenme sistemi de değişmiştir. “Sanayi devrimi” ve “Yeşil devrim” ile geleneksel üretim paradigmasından yoğun üretim paradigmasına geçilmiştir. Yoğun tarımsal üretim paradigması döneminde, genetik çalışmalarla yeni çeşitler ıslah edilmiş, kimya teknolojileriyle yeni tarım kimyasalları, bitki büyüme düzenleyicileri üretilmeye başlanmış, biyoloji ve toprak fiziği çalışmalarıyla toprak verimliliği arttırılmaya çalışılmış, haritacılık ve coğrafya bilimlerinin yardımıyla uzak mesafeli gıda transferleri mümkün kılınsa da dünya genelinde açlık sorununun çözümü ve gıda güvencesinin sağlanması hedeflerine ulaşmak mümkün olmamıştır. Yoğun tarımsal üretim döneminde fosil yakıtların aşırı kullanımı, tarım kimyasallarının yarattığı geri dönülmez çevre felaketleri, endüstriyel üretim ile biyolojik çeşitliliğin yok olması, hayvan hakları, hatalı üretim modelleri ile yaratılan iklim krizi, iklim krizinin etkisiyle hızlanan afetler, salgınlar ve göçler gibi çevresel, ahlaki ve sosyal sorunları da beraberinde getirerek yeni bir üretim modeline geçişi zorunlu kılmıştır. Tarımsal üretim ve gıda sistemleri açısından, hızla ilerleyen bilim ve iletişim teknolojileri, yapay zekâ uygulamaları, sensörler, otonom araçlar ve coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak akıllı tarım, tarım 5.0, dijital tarım olarak da isimlendirilen yeni üretim modeli ile “sürdürülebilir tarım ve sağlıklı gıda sistemleri” paradigma dönemine geçilerek yaşanan problemlere çözüm önerileri üretilmektedir. Akıllı tarım sistemleri ile iklim değişimlerine adapte olabilen dijital çiftlik yönetimiyle üreticilere ait verilerin toplanması, endüstriyel hayvan çiftliklerinde her hayvana ait verilerin analizi, üretim alanlarına ait verim haritalarının oluşturulması, yerel hava tahmin sistemlerinden alınan verilere bağlı olarak çalışan sensörler, yapay zeka ile üretilen gübreleme ve sulama programları, otonom araçlarla ilaçlama-besin maddesi eksikliği-verim tahmini çalışmaları olumlu sonuçlar üretmesine yardımcı olsa da beraberinde tarımda yüksek teknolojinin doğal

kaynakların sürdürülebilirliği, toplumun tüm kesimlerinin bu teknolojiye eşit şekilde erişim ve faydalanma şansı, olası zararlardan adil bir şekilde korunma imkânı, diğer türlerin haklarının gözetilmesi etik sorun alanlarının tartışılmasını gündeme getirmektedir.

Tarımsal üretim ve sağlıklı gıda sistemlerine ait büyük verinin işlenmesi, sisteme katılmak istemeyen üreticilerin özerklik haklarının ihlal edilmesi anlamına gelmekte, işlenen verilere bağlı olarak yapılan önerilerin, şeffaflığı, gizliliği ve doğruluğunun tarım sektöründe büyük paya sahip şirketler tarafından küçük üreticileri kendi yararlarına yönlendirecek şekilde kullanılma olasılığı etik bir tartışma alanıdır. Örneğin Amerika'da üreticilerin her aldığı kararı izleyen ve elde ettiği büyük veriyi analiz eden küresel bir şirketin tarım arazilerinin üçte birinden fazlasında ayrıcalıklı bir konu elde ederek ciddi bir güç asimetrisi yaratırken, benzer çalışmaları gelişmekte olan ülkelerde de devam ettirmektedir. Bu durum "tarımsal üretimde büyük veri etiği" olarak nitelendirilmekte, veri sahipliği ve gücün nasıl dağıtılacağına dair etik bir sorunu gündeme getirmektedir. Büyük verinin tarımsal üretime girdi sağlayan sektörlerle paylaşılması, üreticilerin hizmet alma özerkliğini ihlal ederken haksız rekabette yaratmaktadır.

Yüksek teknoloji destekli endüstriyel hayvancılığın üretkenlik adına, çiftlik hayvanlarının yaşam alanlarındaki sayısını sürekli arttırması, doğal yaşam koşullarına uygun olmayan barınma şartlarını yaratması, doğal diyetlerine uygun olmayan beslenme programlarına zorlanması, hormon ve antibiyotik uygulamalarına maruz bırakılması bu üretim sisteminin herhangi bir haklı, akılcı ve geçerli bir gerekçe ile savunulmasını imkânsız kılmaktadır. Benzer şekilde kesimhanelerinin suç ortamları olup olmadığı üzerinden gündeme gelen "yeşil kriminoloji" ve "ekolojik adalet", iklim krizi üzerinden "iklim adaleti" tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Bu tartışmaların temel nedeni, küresel ısınmanın önemli kaynaklarından biri olan endüstriyel tarım ve hayvancılığın, aynı zamanda ormansızlaştırmaya sebep olması, su kaynaklarının aşırı kullanımı ve kirlenmesi yol açması, doğal kaynakların aşırı tüketilmesine katkıda bulunmasıdır. İklim adaletinin, iklim değişikliğinden en fazla etkilenen topluluklara öncelik verilmesi, mücadelenin küresel olarak en fazla faydayı sağlayacak şekilde ele alınması, gelecek nesillere sorumluluklarımız ve çevreye karşı görevlerimiz üzerinden farklı etik teoriler ve yaklaşımlarla tartışılmaktadır. Makalede endüstriyel tarım ve akıllı tarım sistemlerinin ortaya koyduğu teknolojik çözümlerin gıda güvencesini, iklim adaletini ve toplumsal eşitliği tesis etmede tek başına yeterli olmadığı, ekosistemi bir bütün olarak görerek, sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik toplumsal ve ekonomik dönüşümü gerektiren yaklaşım üzerinden tartışılması hedeflenmektedir.

Çağdaş Erdem Etiği Niçin Elizabeth Anscombe ile Başlar?

Dr. Enes DAĞ⁸

Günümüzde çağdaş erdem etiğinin pek çok temsilcisi ve bu temsilciler tarafından ele alınan çok sayıda metin bulunmaktadır. Bu metinlerden bir kısmı çağdaş erdem etiğinin başlangıç noktasına atıfta bulunurken geriye kalan kısmı ise böyle bir kaygıya düşmeksizin, doğrudan bu etiğin iç problemleriyle meşgul olmakta ve çeşitli argüman ya da yaklaşımlardan birini öne çıkarmaya çalışmaktadır. Çağdaş erdem etiğine bir başlangıç tayin etme işine koyulanların bir kısmı bu başlangıcı bir geri okumayla doğrudan Aristoteles'e, bir kısmı Aquinas Thomas üzerinden dolaylı olarak Aristoteles'e, bir kısmı ise G.E.M. Anscombe üzerinden Aristoteles'e dayandırır. Bu çalışma, çağdaş erdem etiğinin Anscombe ile başladığını savunmakta, Anscombe'un temel kaynağının ise Aristoteles olduğunu belirgin kılmaya çalışmaktadır. Hiç şüphesiz bu konuda müstakil çalışmalar olmasa da konu bağlamında gündeme geldiği kadarıyla bu noktaya işaret eden çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışma, Aristoteles'in klasik erdem anlayışına dayanan yeni bir yorum olan çağdaş erdem etiğinin Anscombe'un çağrısıyla başladığını savunanların tarafında durarak, bir yandan müstakil bir çalışma özelliğine sahipken, diğer yandan Anscombe'un bu belirgin vasfını Türkçe felsefe literatürüne kazandırma ya da en azından bu konuda yapılacak çalışmalar için bir kaynak sunma amacı gütmektedir. Bu çerçevede çalışmada, çağdaş erdem etiğinin normatif etiğin diğer iki teorisi olan "sonuççuluk" ve "deontoloji" teorilerine karşıt bir tutum sergileyen üçüncü ve alternatif bir normatif teori olarak sunulduğuna işaret edilmektedir. Çağdaş erdem etiğinin eylemlerin fayda ilkesine göre değerlendirilmesine karşı çıkarak "sonuççuluğa", eylemlerin ilahi yasa gibi dışsal bir otorite tarafından sağlanan "yükümlülük", "zorunluluk" ve "ödev" gibi kavramlara dayanmasına karşı çıkarak da "deontoloji"ye bir alternatif olarak kendi argümanlarını ortaya koyduğu açık kılınmaktadır. Çalışmada bu

⁸ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, enesdag@aybu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3339-2242.

tarz bir normatif etik teorisinin her şeyden önce failin karakterine vurgu yapan, onun doğasında taşıdığı iyiyi gerçekleştirme gücüne odaklanan ve erdemlerin ne tür bir özellik olduğunu gösteren alternatif doğası işlenmekte ve Anscombe'un niçin bu yaklaşım için bir başlangıç noktası olarak görülmesi gerektiğine dair gerekçeler sunulmaktadır. Çağdaş erdem etiğinin temel tezleri, farklı argümanları ve bu doğrultuda farklı duruşlar sergileyen temsilcilerin görüşleri bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ancak Anscombe'un yaptığı eleştiriyi haklı gören, onun çağrısına eşlik eden veya bu çağrıda söylenenleri yerine getiren ve Anscombe'un erdem etiğinin çağdaş yorumunun başlangıç noktası olduğunu gören ya da bu hakkı teslim eden öne çıkmış çağdaş erdem etikçilerinin görüşleri de son olarak çalışmada sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Anscombe, çağdaş erdem etiği, karakter, fail, eylem, niyet.

TANINMA PATOLOJİSİNİN SOSYO-TEKNİK BOYUTU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Elif DÜZGÜN^{9*}

Tanınma, son yıllarda sosyal ve politik felsefe araştırmalarında sistematik bir felsefi araştırma konusu olarak merkezi bir rol oynar. Bu araştırmalar, büyük ölçüde çok kültürlülük ve çeşitli “kimlik politikaları” konularına yoğunlaşarak dilsel, etnik, cinsel ve diğer özel kimlik tanımlayıcı özelliklerin sadece yasal destek değil aynı zamanda olumlu tanınma gerektirdiğini iddia eder. Genel olarak tanınma fikrinin en iddialı gündemini Axel Honneth'in sunduğu kabul edilir. Amacı iyi bir yaşam teorisinin ana hatlarını çizmek olan Honneth'e göre tanınma, tüm etkileşimlerin en küçük ortak paydasıdır ve kişilerarası ilişkiler temelde tanınmanın verilmesiyle oluşur. Diğer bir ifadeyle öznel, kendilerini sosyal bağlamda bireyler olarak kabul ettirmek için karşılıklı tanınmaya ihtiyaç duyarlar. Başarılı bir tanınma deneyimi ile bireyler kendini toplum içerisinde gerçekleştirme imkânı bulur ve başarılı bir kimlik oluşturur. Kısacası başkaları tarafından başarılı bir şekilde tanınmak, bireyin “iyi bir yaşam” gerçekleştirmesi için gerekli koşuldur ve insanların psikolojik ve sosyal gerçekliği için kurucu bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda bir toplum farklı tanınma biçimlerine izin verdiği, bunları kolaylaştırdığı veya somutlaştırdığı ölçüde sağlıklıdır. Eğer bir toplumda tanınmanın reddinden, eksik veya yanlış tanınmadan dolayı tanınma sorunları yaşanıyorsa ve bireyin kendini gerçekleştirmesinin koşulları sağlanamıyorsa tanınma patolojiktir. Tanınma başarısızlıklarının psikolojik ve sosyal açıdan ciddi patolojik veya yıkıcı sonuçları olduğu düşünüldüğünde, tanınmanın eksikliğine, hatalı oluşuna veya reddine yol açabilecek psikolojik ve sosyal faktörlerin incelenmesi elzem olur. Ancak teknik gelişmelerin toplum ve birey üzerindeki etkileri de inkâr edilemez bir gerçektir. Teknik gelişmeler, bireylerin davranışlarını yönlendirir, şekillendirir ve onları yeni bir kültüre entegre eder. Böylece teknik bir sosyalleşme yaratılır. Bu ise, teknik gelişmelerin sosyal gerçekliklerin

^{9*} Öğretim Görevlisi; Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
e-posta: elif.duzgun@erzurum.edu.tr

oluşumunda önemli bir rol oynadığı düşüncesini beraberinde getirir. Dolayısıyla her sosyal gerçekliğin ardında iç içe geçmiş sosyal ve teknik bir düzenleme vardır. Bugüne kadar karşılıklı tanınmanın doğasına ilişkin teoriler, eksik, yanlış tanınmanın veya tanınmamanın özneler arası dinamiklerini açıklığa kavuşturmaya yardımcı olurken yeni bir gerçeklik alanı oluşturan tanınmanın ardında yatan teknik faktörleri göz ardı etmiştir. Oysa teknoloji ile beslenen modern toplumlarda kendini gerçekleştirme şansının askıya alınmış olduğu düşünülürken, tanınma patolojisinin ardındaki teknik faktörler göz ardı edilemez bir gerçek olarak karşımıza çıkar. Teknik gelişmelerin sosyal gerçekliklerin oluşumuna olan katkısı ve tanınmanın insanların sosyal gerçekliği için kurucu bir öneme sahip olduğu iddiası beraber düşünülürken teknik gelişmelerin tanınma patolojisini mümkün kılan veya buna aracılık eden bir faktör olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu ifade, tanınma patolojisinin iç içe geçmiş sosyal ve teknik nedenlerini dikkate alma ihtiyacını vurgular. Bu sebeple bu araştırma, tanınmanın patolojik koşulları üzerine bir tartışma başlatarak sürekli değişen tekniğin patolojik olarak anlaşılabilir tanınma sorunlarına yol açan faktörlerden biri olduğunu iddia eder. Bu iddia ile araştırma, tanınma patolojisinin teşhisinde teknik faktörlerin ihmalinden doğan boşluğu doldurma ve eleştirel sosyal felsefe ile teknoloji felsefesinin kesişme noktasındaki felsefi sorgulamaya katkıda bulunma amacını taşır. Araştırmada tanınma patolojisinin altında yatan sosyal ve teknik faktörleri anlamak için hem tanınma patolojisi hem de sosyo-teknik sistemler üzerine yapılan mevcut çalışmalardan yararlanılmış ve iki alanda yapılan çalışmalar analitik bir yöntemle analiz edilerek aralarındaki bağlantı noktaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında sosyal felsefe araştırmalarının merkezindeki sosyal patoloji kavramının anlamını netleştirebilmek adına literatürdeki farklı anlamları üzerine odaklanılmıştır. İkinci aşamada tanınma teorisi ve sosyal patolojiler arasındaki ilişki incelenerek tanınmanın eksikliği, yanlışlığı veya reddi ile ortaya çıkan şikayetlerin patoloji olarak adlandırılmasının gerekçeleri incelenmiştir. Bir sonraki aşamada, tanınma patolojisinin yol açtığı sorunlar, Honneth'in üç tanınma alanındaki kusurlu tanınma deneyimiyle ortaya çıktığını iddia ettiği öz-ilişki sorunları üzerinden incelenmiştir. Son aşamada ise, tanınma patolojisinin altında yatan birbiriyle ilişkili sosyal ve teknik faktörler araştırılmıştır. Araştırmada teknik gelişmelerin, tanınma patolojisine yol açan nedenler zincirinde bir neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal patoloji, tanınma, tanınma patolojisi, teknik, teknik gelişim.

Yapay Zekada Etik

Nur Yeliz Gülcan

Teknoloji alanındaki en önemli ilerlemelerden biri yapay zeka sistemlerinin oluşturulmasıdır. Bugün ulaşım, eğitim, sağlık, finans gibi bir çok alanda yapay zeka uygulamaları kullanılmaktadır. Yapay zekanın kullanım alanlarının bu kadar genişlemesi kolaylıklarla birlikte bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu problemler etik ve yasal alanda karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da yapay zeka etik açıdan tartışılmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle yapay zekanın tanımı ve tarihçesi hakkında bilgi verilmiş, ardından yapay zeka kullanımının getirdiği etik zorluklara değinilmiş ve yapay zeka için nasıl bir etik çerçeve oluşturulması gerektiği tartışılmıştır. Yapay zekada etik geleneksel etik teorilerden faydacı etik ve Kant'ın ödev ahlakı çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması kullanılmıştır.

Yapay zeka etiği konusu genel olarak iki temel gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, otonom ve akıllı sistemlerin geliştirilmesinde, uygulamada ve kullanımdaki etik yönleriyle ilgilidir. Yani, yapay zekanın bize sunduğu olasılıklar ele alınır. Yapay zekanın nasıl tasarlandığı, ne için kullanıldığı, algoritmik karar verme sonuçlarının etik olmayan amaçlarla suistimal edilip edilmediği ve yapay zekanın herhangi bir zarara yol açmaması için hangi önlemlerin gerekli olduğu gibi konular bu grupta ele alınıp, tartışılır. Bilgileri güvende tutmak, yetkisiz erişimi, bilgilerin değiştirilmesini veya ifşasını önlemek, mahremiyeti, özgürlükleri ve hakları korumak, şeffaflık ilkesi, insan onuruna saygı vb. etik yönler kişilerin kararlarından olumsuz etkilenebilir. Bu nedenle herkes için tanımlanmış genel kurallara sahip olmak gerekir. Örneğin, halka açık sitelerde gerçek zamanlı olarak kişilerin biyometrik kimliklerinin kullanılmasının yasaklanması işe yarayabilir.

Yapay zeka etiği alanında ikinci soru grubu, otonom ve akıllı sistemlerin gelecekteki olası gelişimi ve özerk karar verme dereceleri ile ilgilidir. Yararlı olsun diye tasarlanan yapay zeka sistemlerinin, kötü niyetle programlanmasından değil ancak aşırı potansiyelden yani fazla ileri düzeyde yeterli olmasından, ileri programdan dolayı istenmeyen olumsuz etkileri ortaya çıkabilir. Burada ileri derecede tasarlanmış olan

bağımsız karar verebilen yapay zeka sistemlerinin potansiyel etik kararlar üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Tartışmaların önemli bir parçası otonom ve akıllı sistemlerin etiği ve güvenliği üzerine elektronik gözetleme cihazlarının, dronların kullanımı veya etik ilkelerin tasarımı üzerine yoğunlaşmaktadır.

Yapay zekanın bazı insanlara önyargılı davranması ve bunun sonucunda insan hakları ihlali olarak ayrımcılık, birçok kişisel verinin bu sistemlerde saklanması sonucu gizlilik ve yapay zekanın aldığı kararların şeffaflığına ilişkin olarak hesap verilebilirlik konuları yapay zeka sistemli makinelerde karşılaşılabileceğimiz etik sorunlardır. Bu sorunların üstesinden gelmek için yapay zeka sistemlerinin doğru ve etik kodlu veriler girilerek inşa edilmesi, bu sistemlerin aldığı kararlardan uygulayıcılarının da sorumlu tutulması önem arz etmektedir. Yapay zeka sistemlerini programlayan insandır, bu bağlamda da yapay zeka etik bir unsur olarak ele alınabilir. Yapay zekanın geliştirilmesi ve sorumlu kullanımı için etik ilkelerin oluşturulması önemlidir. Bu ilkeler, yapay zekanın etik ve insan değerlerine saygılı bir şekilde kullanılmasını sağlamada rehberlik eder. Ancak yapay zekanın doğrularını belirleme kriterinin ne olacağı, etik ilkelerin neye göre ve nasıl belirleneceği, bu etik ilkelerin yapay zeka sistemlerine nasıl entegre edileceği vb. bir çok sorun hala çözüm beklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Etik, Etik İlkeler, Etik Problemler.

Biyoetikten Roboetiğe: Yapay Zekânın Etik Çıkmazı

Erman Kar¹⁰

Yapay zekânın öngörülenden daha büyük bir gelişim göstermesi ve teknolojinin insan hayatına fayda sağlama amacını aşarak giderek güç kazanması ahlaki bazı soruların irdelenmesini gerektirmiştir. Robotların, bilgisayarların ve yapay zekânın insan zekâsına eşitlenmesi ve hatta ondan daha üstün konuma gelmesi durumunda ona nasıl bir ahlaki statü verileceği ve hangi hakların tanınacağı, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bununla birlikte bilinç, özerklik, otonomi ve onam gibi ahlaki kavramların yapay zekâyâ uyarlanıp uyarlanamayacağı problemini beraberinde getirmektedir. Bu durumu problemlile hale getiren ve güncel ahlaki problemlere dahil eden temel sebep, bir diğere deyişle robotun ahlaki statüsünü belirleme, ona karşı ahlaki yükümlülüklerimiz olması gerekip gerekmediği kararını verme çabamızın ana nedeni, ona insansı birtakım nitelikler yüklemiş olmamızdır. Yapay zekanın etik gereksinimi olup olmaması bu bağlamlarda belli bazı sorular üzerinden de şekillenmektedir. Örneğin, robotun karar verme ve sorumluluk almada, bağımsız ve özerk olup olmadığı, eğer özerk bir şekilde etik olmayan ahlaki karar aldığı durumlarda ve bu eylemi hayata geçirmesi halinde ona karşı nasıl bir tavır alınacağı meselesi yanıtlanması gereken ilk sorudur. Aynı şekilde robotun ona tanımlanan ön programlamayı aştığı, kendi karar verme yetisi sonucunda ahlaki olmayan bir davranış geliştirdiği durumlarda ceza mekanizmasının nasıl işlemesi gerektiği de yanıtlanmalıdır. Dolayısıyla üzerinde durmaya değer konulardan biri de robotlara verilecek roller, görevler, sorumluluklar ve haklardır. Söz konusu ahlaki problemi netleştirmek öncelikle etik disiplini ele almayı gerektirir. Yapay zekanın etik ile bağlantılı bir şekilde değerlendirilmesi gerekliliği söz konusu ihtimaller ya da gelecek senaryoları üzerinden de değerlendirilir. Yapay zekanın karar verme ve seçim yapma gibi eylemlerde bulunması sorumluluk kavramını ve sorumluluk ise olası zarar veya tahribat sonucunda yeni bir suç-ceza algısının oluşmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda yapay zekanın doğal zekadan farklı olarak kalıcılığı ve sonsuz sayıda kopyalanmaya uygun olması, kolektif bir bilinç yaratma ihtimallerini de ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla bu çalışma roboetik olarak tanımlanan yeni bir etik anlayışının

¹⁰ Öğretim Görevlisi, Doktor. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü, ermankar@karatekin.edu.tr.

biyoetikten hareketle oluşmasının ne derece gerekli ve mümkün olduğunu tartışmayı amaçlamaktadır. Kısacası teknolojik gelişmeler bütün canlılığı ilgilendiren meseleler olduğu gibi her şeyden önce insan yaşamı içindir ve insan yaşamını doğrudan ilgilendirir. Hem olumlu gelişmelerin hem de olası olumsuz sonuçların etkileyeceği şey doğrudan doğruya insan yaşamıdır. Bu çalışmanın amacı yapay zekâların davranış modelleri ve gelişimi hakkında, onların gelişimine maruz kalan bizleri, onları geliştiren şirketleri ve temelde yapay zekânın gelişimi üzerine çalışan teorisyenleri ilgilendiren temel bazı ahlak felsefesi soruları sormamız ve yeni bir ahlak modelinin -roboetiğin- imkân ve sınırlarını tartışmaktır. Yapay zekânın etik ile bir ilişkisi var mıdır? Eğer varsa bu hangi oranda bir ilişkidir? Yapay zekânın etik ilkelere bağlılığı gerekli midir? Eğer değilse, bizleri ne gibi sorunlar beklemektedir. Dolayısıyla, yapay zekânın insan hayatı için önemini ve olası tehlikesini, onun etik ilkeleri ile olan ilişkisi, özellikle biyoetik ilkelerini esas alarak, değerlendirmeyi amaç edinmektedir. Bu çalışmada öncelikle biyoetik kavramı ve problemleri dahilinde robot etiğinin ilkeleri ve tanımlanması analiz edilecektir. Yapay zekâyı etik açıdan tartışmaya değer bir konu haline getiren söz konusu teknolojinin giderek güç kazanması ve aynı zamanda yıkıcı olma, tahribat yaratma ihtimalidir. Yapay zekalar ya da robotlar doğal çevrenin yani doğanın parçası olmayan dolayısıyla eylemlerini doğal zekanın eylem ve ahlaki ilkelerini taklit eden ya da ona göre programlanan şeylerdir. Dolayısıyla onların eylemleri ilk olarak insan yaşamını etkileyecektir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Teknoloji Felsefesi, Biyoetik, Roboetik

İki Kültür Arasında: Hasan Tahsin Toplumsal Olarak Damgalanmış Bireyin Bilimsel Pratikleri

Selin Kara, Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Bilim Tarihi karas@ankara.edu.tr

Bu bildirinin Paris (Fransa)'de yürütülen araştırma süreci finansal olarak 2214 Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Programı kapsamında TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) tarafından desteklenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, eski bir Osmanlı âlimi olan Hasan Tahsin (1811-1881)'in (Hoca Tahsin Efendi olarak da bilinir) Paris'te geçirdiği yıllar sonrası edindiği çoklu kimlik ve bunun toplumsal izdüşümlerinin benliğinde yarattığı sancıların bilimsel eserlerindeki yansımalara dair bir tartışma başlatmaktır. Bu bağlamda, çalışmanın teorik çerçevesi için Goffman'ın damga (stigma) kavramı ödünç alınmış, belirlediği kimlik tanımlama mekanizmaları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

Bilimsel üretim sürecini merkez-çevre hipotezi bağlamında ele aldığımızda, Batı kaynaklı “modern bilim”in çevre tarafından öğrenilmesi için öncelikle dil bariyerinin aşılması ve söz konusu paradigmanın değiştirilmeden benimsenmesi gerektiği varsayılır. Böyle bir tabloda periferideki bilim insanına çoğu zaman pasif bir aktarıcı rolü biçilmiş olur. Bu çalışmada ise araştırmanın odağı toplumsal ve kültürel bağlama alınarak birey, yapının edilgen bir uzantısı olmaktan kurtarılmış olacaktır. Kültürlerarası karşılaşma ve etkileşimlerin birey üzerinde yarattığı etki, bireyin halihazırda içinde bulunduğu toplumun yapısal unsurlarını da içerdiğinden melez bireyin kimlik oluşumu ancak kendisini çevreleyen bağlam içerisinde anlaşılabilir. Çünkü toplumsal yapı ve benlik, özellikle karma temaslar esnasında eş zamanlı oluşmaktadır.

19. Yüzyılda Osmanlı, yeni bilginin öğrenilmesi ve Türkçeye aktarılması için başta Paris olmak üzere Batı ülkelerine öğrenci göndermeye başlamış; 1857'de ise Türk öğrencilerin tek bir çatı altında öğrenim görmesi için Paris'te Mekteb-i Osmanî ya da École impériale ottomane à Paris adıyla bir okul kurmuştur. İlk öğretimini medresede tamamlayan Hasan Tahsin bu okulda öğrencilerin din eğitimiyle ilgilenmek ve açılması planlanan ilk yüksek öğretim kurumu Dârü'l-fünûn'da müdür olmak üzere Paris'e

görevlendirilmiştir. Toplamda on iki yıl kaldığı Paris'te Collège de France'da bilim seminerlerini takip etmiştir. Bilimsel ve felsefi düşünüyü, bu yıllarda şekillenmiş olmasına karşın bazı eserlerinde geleneksel ilim algısıyla uyum içinde ifadelere yer vermiştir. Bu durum, bir tür “arada kalmışlık” olarak yorumlansa da aslında bilimsel pratiğin gözden kaçırılan bir yönüne dikkat çekmektedir: Bilim insanın belirli bir zaman ve mekânda, belirli kültürel ve toplumsal değerler çerçevesinde, bilimsel güvenilirlik ve toplumsal onay için mücadele eden, verdiği kimlik ve aidiyet mücadelesinin zaman zaman yazınsal bilim pratiğinde kendini göstermesi.

Fransız kaynaklarında “ruhunun yüceliğinden” bahsedilen Hasan Tahsin, dönemin tartışmalı konuları üzerine yazdıkları ve edindiği yeni alışkanlıklar sebebiyle dönemin gelenekselleri tarafından “Mösyö Tahsin” veya “Gavur Tahsin” olarak damgalanmış; toplumsal olarak itibarsızlaştırılmıştır. Değişime direnenler için modernleşme, “ötekileşme/öteki damgası taşımak” olarak algılandığından, her değişim toplumsal olarak itibarsızlaşmanın simgesi haline gelmiştir. Amin Maalouf'un “ölümcül kimlik” dediği bu taraf tutucu, katı ve hoşgörüsüz kimlik algısı özellikle periferideki bilim insanının yazın pratiğini doğrudan etkilemiştir. Ontolojik ve epistemolojik algısı farklı gelenekler arasındaki karşılıklı etkileşim ve yakınlaşma ile şekillenen Hasan Tahsin'in eserlerinde de bu etki fazlasıyla göze çarpmaktadır.

Ortaya konulan tarihsel örnek üzerinden günümüz bilim yapma pratiğinde rol oynayan toplumsal ya da epistemik onay mekanizmalarının bireylerin kimlik algısı ve bilimsel yazını üzerindeki etkilerine dair güncel bir tartışmaya da zemin hazırlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Tahsin, kimlik, ötekileşme, damga, bilim ve toplum ilişkisi

Etik Bakışla Black Mirror Distopyası

Berfin Kart Tepe

Kimi zaman Teknoloji Çağı, kimi zaman da Bilim Çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz yüzyılda, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, insanın doğasını ve yaşamını doğrudan ya da dolaylı etkilediğini görmekteyiz. Bilimsel ve teknolojik çalışmaların beraberinde getirdiği ya da getirebileceği etik ikilemlerle, ihlallerle yaşamda daha sık karşılaşmaktayız. Gelişen bilim ve teknolojinin ortaya çıkardığı ürünler ve beraberinde farklılaşan sosyo-kültürel yaşam, insanın karar verme ve yapıp etme süreçlerini etkilemektedir. Biyoteknolojik ve genetik gelişmeler, daha şimdiden, insanın hem bedensel hem de zihinsel yaşamında köklü değişimlere de yol açmaktadır. Bu gelişmeler, insan ve doğasını da değiştirmekte, dönüştürmektedirler. Teknolojiyi ve bilimi üreten insanın, bu ürünler sayesinde kendi ve başkasının yaşamına önemli katkı sağlarken aynı zamanda bu ürettikleriyle kendine ve insan türünün diğer üyelerine zarar verebildiği kişi düzeyinde sorumluluk ve devletler düzeyinde ve hatta ülkeler ya da küresel düzeyinde “sorumluluk”tan uzak olduğuna tanıklık edilmektedir. Bununla birlikte, insanın, bir kişi olarak etik kişi ya da ilişki değerlerinden de yoksun kaldığı, bu değerleri yaşamında yok sayarak kararlar aldığı, eylemde bulunabildiğini görmekteyiz. Dürüst, saygılı, adil, güvenilir, özgür bir kişi olunamadığı gibi, sevgi, saygı, minnet gibi değerlilik yaşantılarıyla da daha az karşılaşıldığına, bu değerlerin kimi zaman başka amaçlar için harcandığını izlemekteyiz. Teknolojinin ve kazanma hırsının insanın kendini ve başkalarını araçsallaştırabildiği ve dünyanın birlikte mücadele etmesini gerektiren doğal sonuçlarla karşı karşıya kalmaktayız.

İçinde bulunduğumuz çağ ve yaşadığımız sorunlar bizi etik sorunların farkına varmaya ve yeniden üzerinde düşünmeye çağırmaktadır. “İnsan doğasının geleceği ne olacak?” sorusu üzerinde yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Her ne kadar geleneksel etiğe duyulan güven azalmış, yaygın ve egemen etik bakış, etik sorunların çözümünde yetersiz kalmış gibi görünse de, yine de etik sığınılacak liman olmaktan henüz tam anlamıyla çıkmamıştır. Çağın sorunları etik sorunlar üzerinde düşünmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Etiğin yaşama, olan bitene, olgulara dayandığını görebilmek, etiğe duyarlılığı artırabilmek günümüzde karşılaştığımız hem etik sorunların hem de insan hakları ihlallerinin önüne geçebilmeyi sağlayabilecek alan olarak karşımızda durmaktadır.

Bu bildiride, pratikte karşılaşılan etik sorunların ya da ikilemlerin neler olduklarını daha iyi görebilmek ve sorunlara etik kuramları referans alarak çözüm sunabilmek için son

dönemde oldukça popüler olan ve biyoetik, nanoteknoloji ya da çevre etiği gibi uygulamalı etikle ilgili alanlarda ne gibi sorunlarla karşılaşıldığını gözler önüne seren Black Mirror distopyasının kimi bölümleri ele alınacaktır. Söz konusu dizi, insanın, günümüz koşullarında içinde bulunduğu bilimsel ve teknolojik gelişmeler karşısında nasıl tavır aldığı, özellikle biyo-teknolojik ve genetik gelişmelerin insanın doğasına, etik ve politik bakışına nasıl etki ettiği üzerinde durmaktadır. Black Mirror, insanın günümüz koşullarında aşılamayan mevcut ve yeni etik sorunlarının varlığına ve bu sorunlara bilimsel ve teknolojik gelişmelerin etkisine, kişilerin ya da kurumların sorunların çözümünde nasıl tavır aldığına ilişkin yaşamdan örnekleri göz önüne sermektedir. Mevcut dünya düzeninin yanı sıra “yeni dünya” karşısında yaşamın nasıl olabileceği ya da olması gerektiği, insanın olanaklarının kendini nasıl açığa çıkarabildiği ya da insan olmanın nasıl unutulabildiğini sorgulamayı sağlamaktadır. Bu bağlamda, bu bildiri, “Black Mirror gibi çok izlenen ve etik sorunlara dikkat çeken distopik bir dizi üzerine düşünmekle -düşündürmekle-, yaşamımızdaki etik sorunları görebilmek, farkındalık kazanmak ve/veya etik sorumluluğa sahip, etik bakışla sorunlara bakabilen kişiler olabilmek mümkün müdür?” sorusuna yanıt vermeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Teorik Etik, Etik Sorumluluk, Black Mirror, Distopya

YENİ TIP ALANINA DAİR ETİK TARTIŞMALAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Şafak Kılıçtepe, Emine Öncüler Yayalar

Modern tıbbın bedene makine olarak yaklaşımı birçok düşünür tarafından eleştirildi (Rapp 2001; Lock 1993; Kleinman 1995). Bedeni akıl, ruh ve kültürden ayrı düşünen modern tıp geleneğinin hem hastalıkların tedavisinde hem de önleyici tedavilerde yetersiz kaldığı tartışıldı (Scheper-Hughes and Lock 1987). Bu tartışmalar, Dünya Sağlık Örgütü'nün de desteklediği, modern tıptan önce hali hazırda uygulanan ve sonrasında da uygulanmaya devam eden alternatif ve geleneksel tıbbi içine alan yeni bir tıp yaklaşımının ortaya çıkışını tetikledi. Fakat, yeni tıp alanı, yaklaşım ilkelerinin içerisine kültür, inanç ve pratikleri alındığını iddia etse de bireylerin yeni alanla ilgili deneyimleri aksini söylemekte ve yeni etik tartışmaları ortaya çıkarmaktadır (Guerra-Reyes 2019; Roberts 2012). Aynı zamanda, etik tartışmalar, geleneksel ve alternatif tıbbı karşı olan tıp doktorlarının gündemini meşgul etmektedir. Yeni tıp alanının içerisine spiritüel inanç ve pratikler de girmeye başlamıştır. Böylesi kapsamlı, kültür, inanç, ruh ve bedeni bir araya getiren yeni yaklaşım bütüncül yaklaşım olarak isimlendirilmektedir. Bedeni bütün olarak ele aldığını iddia eden ve yeni tıp alanının içerisine giren spiritüel pratiklerden bazıları yoga ve meditasyondur. Bu pratikler Türkiye'de yeni şifa/wellness alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, söylemini şifa ve bütüncül yaklaşıma dayandıran yeni şifa/wellness alanının katılımcıları da artarak büyümekte (Strohecker 2015). Bu çalışma, Türkiye'de şifa/wellness alanındaki uzmanlar, geleneksel ve alternatif tıp uygulamalarını pratik eden tıp doktorları ve bu uygulamalara karşı tutum sergileyen tıp doktorlarıyla yapılan nitel görüşmelere dayanmaktadır. Çalışma süresince geleneksel ve alternatif tıp kongrelerine katılmış, doktorlar ve yoga/meditasyon uzmanları ile yapısal ve informal görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın temel hedefi, şifa/wellness alanındaki uzmanların, bu alan ile modern tıp ve geleneksel ve alternatif tıp arasındaki sınırlarda kendilerini nasıl konumlandıklarını incelemek, uzmanların modern tıbbı nasıl bir alternatif sunduklarını anlamak, teknoşöyale etik tartışmaları sorgulamak ve bu süreç içerisinde gelişen hibrid teknoşöyale öbekleşmelerin (assemblage) analizini sunmaktır (Latour, 1987). Böylece, çalışma bu yeni alanın çeperlerinde konumlanan bireylerin beden ve şifa ile nasıl ilişkilendiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: beden, şifa ve bütüncül yaklaşım, yeni tıp ve teknoşöyale etik tartışmalar

Kuralına Göre Oynamak: Çevrimiçi Etkinliklerde Algoritmalara Yönelik Farkındalık ve Faillik Olanakları

Ayşe Mermutlu

Günümüzün veri-güdümlü toplumlarında gündelik yaşamın bireysel, sosyal ve kurumsal boyutlarını önemli ölçüde kuşatan çevrimiçi platformların neredeyse bütünü büyük veri analitiğine dayalı olarak algoritmalar tarafından düzenlenmektedir. Sosyal medya platformlarından arama motorlarına, alışveriş ve haber sitelerinden video-müzik uygulamalarına çeşitli çevrimiçi ortamlarda hangi içeriklerle karşı karşıya kalınacağı özgül amaçlara yönelik filtreleme süreçlerini işleten algoritmalarca belirlenmekte; çevrimiçi deneyim, bu yönüyle, algoritmalar tarafından dolayımın hale gelmektedir. Algoritmik dolayım, esasen tam olarak amaçlandığı şekliyle, sıradan internet kullanıcılarının algılama, tutum geliştirme ve karar-alma süreçleri üzerinde değişen ölçülerde ve şekillerde etkide bulunma potansiyeli taşımaktadır. Bu araştırma, söz konusu potansiyelin koşulları ile ilişkili olarak, çevrimiçi deneyimde algoritmik işleyişe yönelik farkındalığın boyutlarını ve kullanıcı özerkliğinin, bir başka deyişle faillik olanaklarını anlamaya çalışmaktadır.

Algoritmalar, bu çalışmada, Sağlık Teorisi (Affordance Theory)'nde önerilen kavrayışa uygun olarak, kendileriyle etkileşime girilmesi durumunda belli eylem ve olanakları mümkün kılan sosyo-tekniik nesnelere olarak ele alınmaktadır. Teknolojik sağlıklar olarak algoritmalar, algoritma-kullanıcı ilişkisinin tek yönlü olmayan, sosyomateriyalist ve ilişkisel bir kavranışına yaslanmakta ve söz konusu ilişkide içerimlenen faillik kapasitelerinin teşhisine de imkan tanımaktadır. Buna göre, çevrimiçi deneyimde algoritma-kullanıcı ilişkisinin ne türden faillik olanaklarını barındırdığı araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Söz konusu doğrultuda gerçekleştirilen saha çalışmasında, sıradan internet kullanıcısı 25 kişiye uygulanan yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu ile çevrimiçi deneyimin belli mecraları özelinde (sosyal medya, online alışveriş, video ve müzik platformları ve arama motorları) algoritmik düzenlemelere ilişkin farkındalık ve tutumlar anlaşılmaya çalışılmıştır. "Algoritmalara yönelik farkındalık", "algoritmalara ilişkin bilgi düzeyi" ve "algoritmalara karşı geliştirilen tutumlar", görüşme formunun kurgusuna da kaynaklık eden ana izlekler olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın temel bulgusu, çevrimiçi deneyimin, algoritmik işleyişe yönelik farkındalık geliştirilmesine paralel olarak, belli faillik biçimlerini de ortaya çıkartabilmekte olduğudur. Daha spesifik olarak, kullanıcıların, "algoritma" kelimesini duyup duymadıkları veya bu terimi tanımlayıp tanımlayamadıklarından bağımsız olarak, çevrimiçi deneyimlerinde algoritmik işleyişe ya da "oyunun kurallarına" yönelik değişen ölçülerde farkındalık geliştirebildikleri tespit edilmiştir. Bu farkındalığın, özellikle kişiselleştirilmiş içeriklerle

karşılaştığı durumlarda ortaya çıktığı anlaşılmakta ve “kişiselleştirme”, söz konusu bağlamda, çevrimiçi ortamlarda algoritmik işleyişe yönelik farkındalığın ana teması olarak öne çıkmaktadır. Kullanıcıların, kritik bir bulgu olarak, kişiselleştirilmiş öneriler sunan algoritmaların bunu kendi bıraktıkları izlerin (kişisel ve davranışsal veriler) işlenmesi yoluyla gerçekleştirdiğine, bir başka ifadeyle algoritmik işleyişte kendi işlev ya da rollerine ilişkin olarak da genel bir farkındalığa sahip oldukları gözlenmiştir. Kullanıcı perspektifinden algoritmalar, söz konusu çerçevede, çevrimiçi etkinlikleri içeriklerin kişiselleştirilmesi doğrultusunda navige etmeye yarayan sağlıklar olarak değerlendirilmektedir. Algoritmik sağlıklar, aynı bağlamda, muhtelif faillik olanaklarını da bünyesinde barındırmaktadır. Çalışmada elde edilen veriler, algoritmalarla girilen ilişkilerde tezahür eden belli faillik kiplerini ayırt etmeye imkan veren bulgular sunmaktadır: Kişiselleştirmenin mahiyeti üzerine inisiyatifi elde tutma doğrultusundaki pratikleri ifade eden “kişisel olan’ın tekeli kurma”, kişiselleştirilmiş içeriğe kayıtsız kalmayı ifade eden “beklenti dışına çıkma”, istenmeyen içerikler karşısında geliştirilen stratejileri ifade eden “başta-çıkma” ve algoritmik işleyişin manipülasyonunu ifade eden “oyun oynama”. Belirlenen bu faillik kipleri, daha genel olarak, çevrimiçi ortamlarda algoritma-kullanıcı ilişkisinin tek yönlü ve belirlenimci olmaktan ziyade, taşıdığı faillik kapasitelerinin hesaba katılarak değerlendirilmesinin gerekliliğine ilişkin bir görüş sağlamaktadır. Araştırma, algoritma farkındalığının dijital ayırımın yeni bir parametresi olarak değerlendirilmeye başlandığı bir bağlamda, çevrimiçi deneyimde faillik olanaklarını sorgulamaya açması ve Türkiye özelinde alana yönelik veri sağlması bakımlarından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Algoritmik Dolayım, Algoritma Farkındalığı, Faillik, Sağlıklar, Algoritmik Sağlıklar, Faillik Kapasiteleri, Çevrimiçi Deneyim

Bilim Kurgu ve Etik: Yabancılaşma ve Ahlaki Değerlerin İncelenmesi

Sibel Oktar Thomas
Özyeğin Üniversitesi

Son 30 yılda, bilim kurgu ve felsefe arasındaki ilişki belirgin bir şekilde artmıştır. Bilim kurgu, felsefenin düşünce deneylerini hikayelerle anlatma yeteneği sayesinde, felsefi konuları örneklerle açıklamak veya belirli felsefi kuramları görselleştirmek için bir araç olarak kabul edilmektedir. Örneğin, *Azınlık Raporu* filminde bazı teknolojik aygıtlarla gelecekte işlenecek suçları bilen kahinler aracılığıyla henüz suçu işlemeyen suçluyu yakalayıp cezalandıran deterministik bir toplum üzerinden özgür irade kavramını tartışmak felsefe eğitimine katkıda bulunabilmektedir. Ancak, az sayıda çalışma felsefe ve bilim kurgu arasındaki farklılıkları incelemekte ve felsefe ve bilim kurgunun ortak sorulara farklı yaklaşımlarından kaynaklanan yeni bakış açıları oluşturabileceklerini ima etmektedir.

Bu çalışma, Darko Suvin'in bilim kurguyu tanımlarken kullandığı "yabancı yenilik (novum)" ve "etkili yabancılaşma (estrangement) alanı" kavramlarından yola çıkarak, bilim kurgu eserlerinin okuyucunun ahlaki değer yargılarını nasıl etkileyebileceğini incelemektedir. Bu eserlerdeki, mevcut toplumsal düzen ve normlardan farklı yeni ve yabancı bir gelecekte geçen olaylar ve bazen farklı rasyonel varlıklardan oluşan karakterler, okuyucunun, hikayeye ilişkin değer yargısı oluştururken kendi ahlaki değerleriyle yüzleşmesini sağlar.

Bilim kurgu eserler, gelecekteki toplumları tasarlarken gelişmiş teknolojinin kullanımı ve ahlaki değerler arasındaki ilişkiyi sorgular, o toplumun gerçekleri çerçevesinde rasyonel sayılabilecek davranış kurallarını belirler, çoğu zaman yaşadığımız toplumun etik bakış açısına eleştiri getirir. Örneğin, Ursula K. Le Guin'in "Omelas'ı Terk Edip Gidenler" veya Aldous Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" gibi eserleri, açıkça faydacı etik eleştirisidir. Bilim kurgu, bilim insanlarının etik sorumluluğunu ve teknolojik gelişmenin sonuçlarını sorgular. Bilim kurgunun anlatıyı rahatlıkla fiziksel değil de mantıksal olasılıklar üzerine ahlaki bir hayal gücü ile kurgulama yetisi, teknolojinin gelişimi, teknolojiyi kontrol edenlerin gücü ve teknolojik gelişim için çalışan bilim insanlarının bilim tutkusu/aşkı gibi

konuları farklı bir bakış açısı inceleme şansı sağlamaktadır. Örneğin, *Frankenstein* (Mary Shelley), *Görünmez Adam* (H.G. Wells) ve *Dr. Garipaşk veya: Nasıl Kaygılanmayı Bırakıp Bombayı Sevmeyi Öğrendim* (Stanley Kubrick) gibi birçok bilim kurgu eseri, bilim insanlarının, çalışmalarının insanlara olumsuz etkisi, topluma ya da bireylere zarar vermesi gibi olumsuz sonuçları göz ardı ederek, bilimsel tutkuyla çalışmalarına devam etmesinin meşruluğunu ve çoğunluğun mutluluğu için ne kadar fedakarlık yapılabileceğini incelemektedir. Bu doğrultuda, II. Dünya Savaşı'nı sona erdiren atom bombası veya Alman bilim insanlarının Amerika'ya getirilmesi gibi tarihsel olayların faydacı etikle meşrulaştırılmaya çalışılması bilim kurgu eserlerinin sunduğu yabancılaşma alanı ile yeni bir perspektifle incelenecektir.

Bu çalışma, bilim kurgunun yabancılaşma kavramı ve kendi toplumsal normlarımızla karşılaştırıldığında ahlaki değerlerin nasıl şekillendiğini inceleyerek, daha tarafsız ve nesnel ahlaki değer yargılarının olasılığını araştırmaktadır. Bilim kurgu, etik düşüncüyü zenginleştiren ve toplumsal normlara meydan okuyan bir kaynak olarak etik alanına ciddi bir katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Blackford, R. (2017). *Science Fiction and Moral Imagination*. Springer International Publishing.
- Burton, J. E. (2015). *The Philosophy of Science Fiction: Henri Bergson and the Fabulations of Philip K. Dick* [Book]. Bloomsbury Academic.
- Gunn, J. (2018). *Alternate Worlds: The Illustrated History of Science Fiction, 3d Ed* (Vol. Third edition) [Book]. McFarland.
- Suvin, D. (1979). *Metamorphoses of science fiction: On the poetics and history of a literary genre*. Yale University Press.

MERLEAU-PONTY VE TEKNIĞİN TENİ

Sevi Emek Önder

Giderek yaygınlaşan algoritmik ve hesaplama sistemleri, günümüz dünyasında kendimizi ifade etme ve deneyimleme şeklimizi çerçevelemektedir. Günlük olarak edindiğimiz enformasyonların şekli ve miktarı, sosyal iletişim ve biçimler, oylama sistemleri, çevrimiçi veya "siber" savaşlar, tüketici veri alımı ve diğer çeşitli unsurların tümü, temel olarak algoritmik sistemler aracılığıyla ve onlar tarafından oluşturulmaktadır. O halde araştırılması gereken önemli bir nokta, teknolojinin ve özellikle de teknik sistemlerin günlük kullanımınıdır. Teknoloji felsefesi, geçtiğimiz yüzyıldan itibaren birçok felsefi tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Bu tartışmaların temaları arasında teknolojinin toplumdaki işlevine yönelik çeşitli kültürel ve politik yaklaşımların yanı sıra, sorumluluk, teknoloji ve bilim arasındaki ilişki, teknolojilerin özelliklerine ilişkin metafizik yaklaşımlar, algoritmik sistemlerin etiği ve karar verme süreçleri bulunmaktadır. Ancak bu çalışma, algoritmik sistemlerin fenomenolojik ve nihayetinde ontolojik bir bakış açısıyla ele almakla ilgilenmektedir. Çalışmada, insanlar ve teknik sistemler arasındaki temel ilişkiye dair soruların altı çizilecek ve bu soruların yol açtığı temel fenomenolojik yapılara değinilecektir. Bu yolla teknolojiyi bir araç olarak ele alan kavramsallaştırmalar tartışmaya açılacaktır. Dahası, bu çalışma aynı zamanda Merleau-Ponty'nin Felsefesi'nde, insan-teknik ilişkileri aracılığıyla yeniden şekillendirme ve düşünme projesini barındırabilecek, örtük olarak da deneyim ve Varlık konfigürasyonları bulabileceğimizi ortaya koymak istemektedir.

Teknoloji sorusu, Merleau-Ponty tarafından sıklıkla doğrudan ele alınmaz, nadiren temalaştırılır ve bugün teknoloji felsefesi veya teknik teorisi olarak tanımladıklarımız, onda açıkça detaylandırılmaz. Ancak yine de bu konu sıklıkla onun analizinin arka planında yer alır ve hatta bazen duyu ile duyulur olanın, doğa ile kültürün karşılıklı içerimlerine ilişkin sorgulamasının eksenini oluşturur. Daha 1990'larda, post-fenomenologlar arasında anılan Don Ihde, Merleau-Ponty'nin düşüncesinde ve özellikle onun algılayan bedene ilişkin fenomenolojisinde, örtük bir "araçsallığın gizli fenomenolojisi"nin (Ihde 1990, 40), yani bir beden teorisinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Vücudun hem işlevlerinin teknik olarak dışsallaştırılmasını hem de teknik araçların dahil edilmesinin gerçekleştirdiği süreç, Merleau-Ponty tarafından analiz edilen bazı örneklerle dışsallaştırma kavramına ilişkin çağdaş tartışmalardaki başlıca ve yaygın referanslar arasında bulunmaktadır.

Merleau-Ponty'nin çalışması, bedenlenmiş algı ve deneyimin fenomenolojik açıklamalarını (Algının Fenomenolojisi, 1945) ve aynı zamanda dünyadaki Varlığımızın ("şeylerin teni" olarak adlandırdığı yapı) incelikli ve karmaşık bir açıklamasını Görünür ve Görünmez'de (1969) içerir. Merleau-Ponty'nin algı ve ten kavrayış ve kavramsallaştırmasına dayanarak, teknik sistemlerle olan ontolojik ve deneyimsel ilişkimiz hakkında yeni bir düşünce tarzının haritasını çıkarmak amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın kapsamlı araştırma sorusu şu şekilde formüle edilebilir: İnsanlar ve teknik sistemler arasındaki ilişkiselliğin ontolojik temellerini araştırmak için Merleau-Ponty'nin "bedenlenmiş ten" kavramından nasıl yararlanabiliriz?

Teknik sistemleri Merleau-Ponty'nin kavrayışından ele almak, aynı zamanda onları teleolojik ve tek yönlü "teknolojinin araç olarak kullanılması" düşünce çizgisinin de altını oymaktadır. İnsanların özneler, teknik sistemlerin ise kullanım nesneleri olarak ortaya koyulup koyulamayacağı sorusu aynı zamanda insan merkezli dünya görüşüne dair bir eleştiriyi de içinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: M.Merleau-Ponty, fenomenoloji, beden, teknik, ten

Kişisel Verilerin Korunmasında Sürdürülebilirlik İlkeleri Açısından Bulut Sistemleri

ÖZET

Veri dijitalleşen toplumlarda yaşamsal bir role sahiptir. Bu sebeple kişisel verilere ilişkin güvenliği ve gizliliği sağlama ihtiyacı da artış göstermektedir. Veri güvenliğine duyulan ihtiyaç ile eş zamanlı olarak artan çevresel riskler, veri korumada sürdürülebilirliğin çevresel sürdürülebilirlik ile kesişimini değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Veri güvenliği ve korunmasında sürdürülebilirliğin sağlanması ile tüketilen enerji türü ve miktarı bağlamında bulut sistemleri çevresel sürdürülebilirlik bakımından önem taşır. Bu nedenle, hızlı gelişen teknolojiler ile şekillenen dünyada; teknolojinin çevre ve topluma en az zararla geliştirilmesini sağlayacak sürdürülebilir veri işleme ve depolama faaliyetlerini hukuk ve etik açısından ele almak fayda sağlar.

Kişisel verilerin korunması açısından sürdürülebilirlik, verilerin sorumlu ve etik bir şekilde ele alınmasını ve uzun vadeli kullanılabilirlik ile çevresel etkinin en aza indirilmesini ifade eder. Sürdürülebilir veri koruma için; veri minimizasyonu, amaca uygunluk, veri güvenliği, veri saklamada etik ilkeler, şeffaflık ilkelerine ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin yasal düzenlemelere uygunluk sağlanmalıdır. Bu nedenle; kişisel verinin depolanmasına yönelik politikalar sürdürülebilir veri koruma açısından son derece belirleyicidir. Bulut sistemlerinin sürdürülebilir bir veri koruma politikasındaki etkisi ve sürdürülebilirliğe etkilerinin ele alınması önem taşır.

Veri merkezleri tükettikleri enerji miktarı nedeni ile kayda değer karbon ayak izi bırakmaktadır. Bulut sağlayıcılarında ise; paylaşılan altyapı, sanallaştırma sayesinde enerji tüketiminin optimizasyonu ve böylece çevresel etkilerin azaltılması sağlanabilir. Buna rağmen, veri merkezlerinin coğrafi konumu ve enerji kaynakları gibi konulardaki riskler bulut sistemlerinde de tamamen ortadan kalkmamaktadır.

^{11*}Dr. Öğretim Üyesi, Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Bilişim Hukuku Ana Bilim Dalı, basak.ozparlak@ozyegin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6861-4290>

^{12**}Dr. Öğretim Üyesi, Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Bilişim Hukuku Ana Bilim Dalı, muge.cetin@ozyegin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9825-3262>

Veri depolamanın kolaylığı ve ucuzluğu gibi gerekçeler ile bulut sistemlere talebin sürekli artmasıyla birlikte; veri gizliliği, güvenliği ve çevresel sürdürülebilirlikle ilgili zorlukların aşılmasına ilişkin çözüm önerileri ifade edilmektedir. Bu kapsamda, bulut altyapısının sınırlamalarını ele almak için dağıtık bulut sistemleri potansiyel bir çözüm olarak önerilmektedir. Böylece geleneksel sistemlerin aksine, dağıtık bulut sistemleri veri ihlalleri riskini azaltmaktadır. Aynı zamanda bu sistemler, veri korumada sürdürülebilirliğe katkı sağlarken; aynı zamanda büyük veri merkezlerine ihtiyaç duyulmasını önemli ölçüde azaltabilirler.

Dağıtık bulut sistemleri, hem kişisel verilerin korunmasında sürdürülebilirlik ilkelerine hem de döngüsel ekonomi prensiplerine uyumlu olmaları ile veri depolama kaynaklarının daha sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

Sürdürülebilirlik bakımından dağıtık bulut teknolojileri, daha çevre dostu ve dayanıklı bir dijital gelecek için kullanılabilir. Fakat bu sistemlerin de riskleri göz önüne alınmalı, kişisel verinin depolanmasına yönelik politikaların ve yasal düzenlemelerin tüm bu değerlendirmeler ışığında geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, bulut sistemlerinin sürdürülebilir bir veri koruma politikasında etkisi ve çevresel korumayı ne şekilde etkileyebileceğine yönelik çalışmalar yapılarak hukuk politikasının oluşturulması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: kişisel veri, sürdürülebilirlik, bulut sistem, veri güvenliği, veri gizliliği

TEKNOLOJİK GELİŞMELER İŞİĞINDA ADALETE ERİŞİM: OLANAKLAR VE ETİK SORUNLAR

Nadire Özdemir

Adalet, insan haklarının gereklerinin karşılanması anlamında insan onuru, eşitlik ve hakkaniyet gibi etik değerleri de ilgilendiren temel kavramlarla yakından ilişkilidir (Uygur; Özdemir, s. 27). Adalet erişimi ise, geniş anlamıyla düşünüldüğünde, adli kurumlarla temas öncesinden başlayarak bireyin hak arama deneyimi ve yargılama süresi boyunca kendi sesini duyurabilmesiyle ilgilidir (Uygur; Özdemir, s. 29). Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, pek çok temel hak ve özgürlüğe etki ettiği gibi adalet erişimi hakkında da şekillendirmektedir. Örneğin adalet erişiminin önemli bir bileşeni olan hukuki bilgiye erişim, teknolojik araçların ve uygulamaların yardımıyla daha hızlı ve kolay gerçekleştirilmektedir. Yine, hızla gelişen yapay zekâ teknolojileri robot avukatlar veya yapay zekâ destekli yargıçlar gibi hukuk aktörlerini de gündeme getirmiştir. Hukuki danışmanlığın niteliğini ve avukat ve müvekkil arasındaki ilişkiyi doğrudan etkileyen robot avukatlar, meslek etiğine ilişkin tartışmalı pek çok hususa dikkat çekmiştir (Özdemir; Polat Akgün, s. 223 vd.). Yapay zekâ destekli programların hakimlerce kullanılması da benzer etik ve meslek etiği sorunlarını tartışmaya açmıştır.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler adalet erişiminin önündeki engelleri azaltmak adına önemli araçlar sunmakla birlikte eşitlik, hakkaniyet ve güven gibi etik ilkelere yönelik çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle teknolojik araçlara erişim ve bu araçları etkin kullanabilme başlı başına bir eşitlik ve yapısal adaletsizlik sorunudur. Söz konusu araçların farklı gruplarca kullanıcı dostu olup olmadığı da bu sorunlarla ilgilidir. Ayrıca her bir teknolojik yeniliğin uygulamada, kullanılmadan önce öngörülemeyen sorunlara yol açması da olasıdır. Bu anlamda yargının etkinliğini destekleyen söz konusu siber adalet araçlarının ve yargıdaki dijital dönüşümün temel hak ve özgürlükleri ve etik ilkeleri ihlal etmemesi adına çeşitli önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Bu önlemlerin önemine dikkat çeken The European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), siber adalet ve yapay zekâ teknolojilerinin yargıda kullanılmasına yönelik iyi örnekleri paylaşmakta, bilgi alışverişinde bulunmakta ve eğitim olanaklarını da içeren iş birlikleri kurmaya çalışmaktadır. Gündemdeki gelişmeleri de içerecek olan bu sunumda bilimsel ve teknolojik araçların adalet erişimi için ne tür olanaklar sunduğuna ve bu olanaklarla ilgili etik sorunlara dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Söz konusu etik sorunlar adalet erişiminin farklı süreçleri ve bileşenleri kapsamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adalet erişimi, teknoloji ve adalet erişimi, hukuk ve etik

BİLİŞİM ÇAĞINDA BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİ VE DEMOKRATİK SEÇİMLERE ETKİSİ

Deniz POLAT^{13*}

Toplumsal işleyişi dönüştüren her uygulama hukukla doğrudan ilişki içindedir. Blokzincir ve blokzincir üzerinde çalışan uygulamalar da 2008 yılında ilk ortaya çıkışından¹⁴ bugüne kadar yerleşik teknoloji algısını değiştirmiş ve geleneksel hukuk anlayışında bir dönüşüme neden olmuştur. Söz konusu teknoloji, yalnızca kripto paralar ve ekonomi hukuku alanında değil; vergi sistemi, vatandaşlık bilgilerinin yönetimi ve elektronik oylama gibi kamu hukukuna ilişkin konularda da uygulama alanına sahiptir. Seçim mekanizmasının dijitalleşmesi, demokratik sistemin işleyişine doğrudan etki edebilme ihtimali nedeniyle bunlar arasında öncelikli olarak önem taşır.

Demokratik bir devlette seçimler, demokrasinin sert çekirdeğini oluşturur¹⁵. Siyasal iktidar seçimler aracılığıyla barışçıl bir biçimde belirlenir ve gerektiğinde aynı şekilde el değiştirir¹⁶. Her ne kadar demokrasinin varlığı için seçimler yeterli olmasa da olmazsa olmazdır. Bununla birlikte çoğulcu demokratik bir rejimde, seçimlerin yalnızca varlığı da yeterli olmayıp seçim mekanizmasının birtakım özellikleri taşıması beklenir. Serbest ve adil seçimler, genel, eşit ve gizli oy ilkeleri, oyların açık sayımı ve dökümü, tüm seçim sürecinin yargısal denetim altında tutulması bunlar arasındadır. Ne var ki seçimlere insan müdahalesinin yaratabileceği; seçim manipülasyonu, oy pusulalarının çalınması, oy sayımına müdahale veya seçim sahtekarlığı gibi birtakım olumsuz sonuçlar anayasal sistemin gerçeğidir. Dolayısıyla, “bilgi çağında, teknolojik araçların hukuka ve siyasal sisteme bu derece eklenmesiyle birlikte blokzincir teknolojisi demokratik ilkelere sadık kalarak seçim sürecine ilişkin sorunların önüne geçebilir mi?” sorusunun sorulması gerekir. İlk kez 2018’de West Virginia’da gerçekleştirilen önseçimde ve bir ilk olarak Sierra Leone’da genel seçimde blokzincir teknolojisinin kullanılması, söz konusu sorunlar için bu aracın bir çözüm sunabileceği anlayışını yansıtır niteliktedir.

Aslında bir tür akıllı sözleşme olan blokzincir teknolojisi; taraflar arasında güven ögesine ve bir alıcıya ihtiyaç duyulmadan otomatik olarak gerçekleşen, koda dayalı bir programdır. Sürecin otomasyona dayalı biçimde işlemesi, ‘kural olarak’ değişikliklere kapalı olması ve kriptografi sayesinde tüm işlemlerin anonim olması gibi özellikleri

^{13*} Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Elemanı,
E-mail: deniz06286@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-8085-2032

¹⁴ Satoshi Nakamoto, *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*, 2008, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, e.t. 29.09.2022.

¹⁵ Raisa Ali, *Representative Democracy and Concept of Free and Fair Elections*, Deep and Deep Publications, New Delhi, 1996, s. 20.

¹⁶ David Owen, “Democracy”, *Political Concepts* içinde (der. Richard Bellamy/Andrew Mason), Manchester University Press, Manchester, 2003, s. 105-107.

nedeniyle, merkeziyetsiz, güvenilir ve şeffaf olarak kabul edilir. Bu bakış açısıyla, günümüz geleneksel seçim sistemleri için en tartışmalı başlıklar arasında yer alan denetlenebilirlik, açıklık ve şeffaflık konularındaki eksiklikleri bertaraf edebilecek en kullanışlı dijital araç olabilir. Bu teknoloji, seçim sürecinde kullanıldığında insan müdahalesinin yaratabileceği birtakım olumsuz sonuçları bertaraf edebilmekte, seçimlere erişim kolaylığı sağlayabilmekte ve siyasal katılımı arttırabilmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar insan yapımı gözetim, denetim ve uygulamalardan daha güvenli gibi görülse de tam ve yüzde yüz eksiksiz bir teknoloji olmaktan çok uzaktır. Gerçekten de blokzincir teknolojisi güvenlik, şeffaflık, gizlilik, doğrulanabilirlik ve denetlenebilirlik gibi genellikle birbiriyle çelişen gereksinimleri yerine getirmekte zorlanmakta ve pek çok riski içermektedir¹⁷. Bu riskler arasında olası kodlama hataları, istisnai koşullarda sürece müdahalenin mümkün olması veya sistemin, akıllı sözleşmeye kodlanması mümkün olmayan koşullara cevap verememesi gibi eksiklikler yer alır. Oysaki teknolojik araçların hukuki ve siyasal süreçlerde kullanımı etik ilke ve esaslara her koşulda uygun olması, söz konusu teknolojik araçların kullanımı sırasında iyi niyetle de olsa birtakım zararların ortaya çıkması olası olduğundan, sistemin teknik açıdan da sağlam (*robust*) olması gerekir¹⁸. Dolayısıyla, bu teknolojinin kullanıldığı bir seçim sürecinin adil, şeffaf, doğrulanabilir ve denetlenebilir olabilmesi için sistemin bütün açıklarının kapatılması bir ön koşuldur.

Bu çerçevede, ilk olarak blokzincir teknolojisi ve özellikleri ile bu teknolojinin demokratik seçim sürecine olası etkileri ele alınacaktır. Ardından, karşılaştırmalı bir yöntemle, e-oylama ve blokzincir kullanılan oylama örneklerine değinilecek; söz konusu teknolojinin, hukuk-teknoloji ilişkisinde aranan etik ilkeleri ne ölçüde karşıladığı ve demokratik bir seçim sürecini, seçim güvenliği ve seçimde adaleti ideal düzeyde gerçekleştirecek biçimde dönüştürüp dönüştüremeyeceği tartışılacaktır. Son olarak, blokzincir teknolojisine dayalı oy kullanımında karşılanması gereken şartlar, buna ilişkin öneriler ve analizler ön plana çıkarılarak tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Seçimler, Seçim Hukuku, Blokzincir, Akıllı Sözleşmeler

Posthüman engellilik çalışmaları bağlamında risk durumları ve dijital eşitsizlikler

¹⁷ Nathaniel Patrick Hernandez, *Blockchain Elections: Smart Contract Electoral System Design and Implementation*, 2021, s. iv, <https://libres.uncg.edu/ir/listing.aspx?id=35832>, e.t. 29.09.2022.

¹⁸ Bkz. *European Commission, Ethics Guidelines for Trustworthy AI: High-Level Expert Group on Artificial Intelligence*, 2019, s. 12-13. Ayrıca bkz. *White Paper on Artificial Intelligence-a European Approach to Excellence and Trust*, Brussels, 19.2.2020, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf, e.t. 09.10.2021.

Emre Taşgın, Bağımsız Araştırmacı, Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Kültürel Çalışmalar Tezli Yüksek Lisans Programı Mezunlu

E-posta: emre.tasginn@gmail.com

Özet

Bu çalışma, “Türkiye’de COVID-19 salgını ve 6 Şubat depremleri sonrasında engellilerin karşılaştığı dezavantajlı durumlar dikkate alındığında, olağanüstü risk hallerinde posthüman engellilik çalışmaları bağlamında teknoloji bu durumları nasıl iyileştirebilir?” sorusuna yanıt aramaktadır. Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen hak temelli engellilik hareketinin bağımsızlık mücadelesi, 21. yüzyıla gelindiğinde Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin imzalanmasını başarabilmiştir. Bu sözleşme’de bir ürünün geliştirme aşamasından itibaren tüm kesimlere hitap edecek şekilde tasarlanmasını ilke edinen “evrensel tasarım”, anlık durumlarda erişilebilirliği sağlamak üzere ölçülü ve uygulanabilir çözümlere vurgu yapan “makul düzenleme” ile mekansal ve bilgiye herkesin ulaşabilmesini savunan “erişilebilirlik” gibi kavramlar tanımlanmıştır. BM Sözleşmesi ile engellilik insan çeşitliliğinin bir parçası olarak kabul edilmiş; engellilerin temel hak ve özgürlüklerden eşit biçimde yararlanabilmesine ve topluma etkin biçimde katılabilmesine vurgu yapılmıştır. Engellilerin toplumla bütünleşik halde yaşayabilmesi ve üretken hale gelebilmesi için teknoloji vazgeçilmez bir unsurdur. Sanayi Devriminin engelliler için olumlu sayılabilecek yanı, bilim ve teknolojik ilerlemelerin yeti yitimlerinin yarattığı dezavantajları ortadan kaldıracak çözümler geliştirmesidir. Özellikle 20. yüzyılda gelişen destek teknolojileri sayesinde bedensel engellilerin hareket kısıtlılığını asgariye indirebilecek protezler, sağır bireylerin duymasını sağlayabilecek implantlar ve görme engellilerin bilgiye erişimini sağlayabilecek dijital çözümler üretilmiştir. Günümüzde her geçen gün daha fazla engelli birey vücuduna yapay parçalar dahil ederek Haraway’ın deyişiyle siborg haline dönüşmektedir. Engellilerin teknolojiyle melezlenmiş hayatları, bir başka deyişle teknolojinin engelli insanların deneyimlerini nasıl şekillendirdiği, günümüz engellilik araştırmalarının ilgilendiği konular arasındadır. Bu ise bizi geçtiğimiz yüzyılın son döneminde yaygınlaşmaya başlayan ve farklı bağlamlarda gelişme gösteren eleştirel posthümanizm düşüncesine yaklaştırır. Eleştirel posthümanizm, Rosi Braidotti, Francesca Ferrando ve Başak Ağın gibi kişilerin ifadelerinden de yola çıkılarak; insanın doğadaki tüm varlıklarla yatay bir düzlemde ele alınmasını savunan ve insanı üstün bir varlık olarak gören hiyerarşik düzenin tersine, her varlığın kendi formuyla yarattığı eyleyciliğe vurgu yapan bir anlayış olarak tanımlanabilir. Posthümanist engellilik çalışmalarına göre; engellilik yalnızca fiziksel özelliklerin yarattığı yeti yitimiyle değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel faktörlerle de şekillenmektedir. BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 11. maddesi “**Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar**” başlığına ayrılmış; “silahlı çatışma halleri, acil insani durumlar ve doğal afetler de dahil olmak üzere risk durumlarında engellilerin korunması ve güvenliğinin

sağlanması” konusuna vurgu yapılmıştır. Ancak gerek dünyada ve gerekse Türkiye’de son zamanlarda yaşanan olağanüstü durumlar Sözleşme hükümlerinin uygulamada yeterli karşılığı bulamadığını göstermiştir. Bu çalışmada Türkiye’de COVID-19 salgını ve 6 Şubat depremleri sonrasında engellilerin karşılaştığı dezavantajlı durumlar incelenmiş; posthüman engellilik çalışmaları bağlamında teknolojinin engellilerin hayatını olumlu hale nasıl getirebileceğine ilişkin bir perspektif ortaya konarak çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Araştırmada literatür taramasına dayanarak akademik çalışmaların yanı sıra kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarına dair belgelerden yararlanılmıştır. Salgın sürecinde Türkiye’de engelliliğe ilişkin ayrıştırılmış verilerin tutulmaması, alınması gereken anlık tedbirlerin belirlenmesini güçleştirmiştir. Uzaktan eğitim ve evden çalışma dönemlerinde birçok engelli birey erişilebilirlik şartlarının sağlanmaması nedeniyle dezavantajlı konuma gelmiş, eğitim ortamlarına dahil olamamış ve değişen çalışma koşullarına uyum sağlayamamıştır. Pandemi ile ilgili yayınlanan bilgilendirme dokümanlarına erişemeyen engelliler korunma önlemleri konusunda daha savunmasız hale gelmiştir. Sağlık hizmetlerine ulaşamayan engellilerin bir bölümü dijital çözümlere yönelmiş ancak bu olanakların sınırlılığı nedeniyle verim alamamıştır. Ekonomik yoksunluklardan dolayı geliştirilen dijital çözümlere erişemeyen birçok engelli birey de mevcuttur. Türkiye’de yaşanan 6 Şubat depremlerinde bazı engelliler seslerini duyuramadığı için hayatını kaybetmiş; kurtulabilen engellilerin içinde bulunduğu koşullara adapte olmasını sağlayacak çözümler yetersiz kalmıştır. Kullandığı dijital araç gereçleri kaybolan engelliler çevresiyle etkileşim kurmakta güçlük yaşamış, ihtiyaçlarının giderilmesini mümkün kılacak imkanlara ulaşamamış ve doğru bilgilere erişimini sağlayacak olanaklardan yoksun kalmıştır. Bu ise onların eğitim, istihdam ve sosyal yaşama yeniden adapte olmalarını zorlaştırmıştır. Teknolojiyle dolanık bir hayat süren engelliler olağanüstü risk durumlarından daha fazla etkilenmekte, teknolojik olanaklara erişememek veya sahip olduklarını yitirmek adeta uzuvlarını kaybetme etkisi yaratmaktadır. Bundan hareketle Türkiye’de kamu ve özel sektör ürünlerinin kimseyi dışarıda bırakmayan posthümanist bir anlayışla erişilebilir biçimde tasarlanması ve güncellenmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler

Posthümanizm, engellilik çalışmaları, COVID-19, deprem, erişilebilirlik

Ölçmenin Ötesinde: Atıfların Sorumlu Araştırma Değerlendirmesindeki Önemi ve Açık Atıflara Yönelik Temel Girişimler

Zehra Taşkın

Bilimsel araştırmaların sürdürülebilirliğini sağlamak için hayati bir rol oynayan atıflar; bilimsel alanlardaki gelişmelerin takip edilmesine yardımcı olur, yeni araştırmalar için ipuçları sağlar ve başkalarının çalışmalarıyla bağlantı kurmaya olanak tanır. Bu bağlantılar deneylerin ve çalışmaların tekrarlanmasını mümkün kılarken, bilginin ve yeniliğin ilerlemesini teşvik eder. Ayrıca bibliyometrik araştırmalar için veri sağlar ve araştırma alanlarının etkisini değerlendirmek için de kullanılır. Ancak, günümüzde atıfların misyonu bu görevlerle sınırlı değildir. Sayılara dayalı performans değerlendirmelerinin en temel araçlarından biri olan atıf sayıları araştırmacıların bilimsel seviyelerini ölçmek için kullanılan en temel verilerden biridir. ‘Yayınla ya da yok ol’ yaklaşımıyla her geçen yıl sayıları artan makalelerle paralel olarak bu yayınların sahip olduğu atıfların etkili bir şekilde yönetilmesi, düzenlenmesi, standartlaştırılması ve sunulması da en önemli gündem maddelerinden biridir. Çünkü atıfların hızla artan hacmi yönetim açısından önemli zorluklar doğurmaktadır. Bu zorluğa yanıt olarak, ‘açık atıflar’ için çeşitli girişimler ortaya çıkmıştır. Bu girişimler, tüm atıf verilerini erişilebilir hale getirmeyi ve açık erişim platformları aracılığıyla herkese sunmayı amaçlar. I4OC, COCI ve Open Citations gibi dünya çapında araştırma grupları, atıf verilerinin açık erişimli hale getirilmesi konusunu aktif olarak teşvik etmektedir. Ancak, yalnızca atıf verilerini açık hale getirmek yeterli değildir. Verinin doğru, tutarlı ve kapsamlı olmasını sağlamak, farklı sistemlerin birbirleriyle iletişim kurabilmesini mümkün kılmak ve standart bir yapı oluşturmak da aynı derecede önemlidir.

Mevcut akademik manzaranın içinde, bilgi bilimi araştırmacıları atıf verilerinin açık erişimini savunmaktadırlar. Örneğin, Elsevier’ın atıf verilerini açıkça paylaşmayı reddetmesi önemli protestolara yol açmış, sonuç olarak Elsevier’ın 2021’in başlarında atıfları açıkça paylaşma taahhüdünde bulunmasına yol açmıştır. Artık fon verenlerin finansmanın bir koşulu olarak açık atıf veri paylaşımını talep etmeleri beklenmektedir. Ulusal atıf dizinlerini geliştiren birçok ülke, bu dizinler içindeki tüm atıf verilerinin açıkça paylaşılmasını desteklemektedir.

Bu sunumda, TÜBİTAK ULAKBİM tarafından finanse edilen "Türkçe Bilimsel Literatür için Sürdürülebilir Açık Atıf Verisi" başlıklı projenin ilk bulguları paylaşılacaktır. Bu bulgular, Türkçe bilimsel atıfların uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi, küresel açık atıf sistemleri ile uyumluluğunun artırılması ve araştırmacılar için erişilebilirliği artırma konusunda bir tartışmayı teşvik edecektir.

Anahtar Sözcükler: Açık atıflar, sorumlu araştırma değerlendirmesi, bilimsel iletişim

Dünya’nın Uzaydan Kartografik İnşası ve Dünya Ekonomisinin Sınırları: *National Geographic Society* Dergisinin “Gece Yerküre” Görselleştirmesi

şeyma Tok

Haritalar dünya küresinin veya belli bir bölgenin kolektif bilinçte kavranışının şekillenmesinde önemli bilgi türleridir. Diğer bilgi türlerinde olduğu gibi, coğrafi bilginin somut çıktıları olarak haritalar, toplumsal değerler ve güç ilişkileri tarafından hem şekillenir hem de bu değerlerin üretilmesi ve iktidarın kurulmasında rol oynarlar. Gelişen haritalama teknolojileri ve uydu görüntüleri ile dünyanın daha net ve gerçekçi temsillerinin üretilmesi, haritaların gerçekliğin kendisi olarak ele alınması eğilimini arttırmaktadır. Bu bildiri *National Geographic Society* (NGS) dergisinin, uydu verilerine dayanan “Gece Yerküre” (*Earth at Night*, 2004) isimli dünya haritası içerisinde var olan uluslararası politik ekonomi söylemlerini ortaya koyarak ampirik bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. “Gece Yerküre” görüntüsünün analiz edilmesinin nedeni, siyasi ve sembolik yönleri daha görünür olan propaganda haritalarından farklı olarak, bu görüntünün gerçekliğin kendisi olarak algılanma eğiliminin daha yüksek olduğunun savunulmasıdır. Bir başka deyişle, “Gece Yerküre” haritası, yaygın bir dünya haritasından daha fazla bilimsel gerçeklik çizmesi nedeniyle önemlidir. Bir yıllık sürede, farklı uyduların verilerinin toplanmasıyla oluşturulan ve bu verileri bütüncül bir an içerisinde gösteren “Gece Yerküre” haritası, NGS kartograflarının seçimlerinden bağımsız düşünülemez olmasına rağmen ilk bakışta uzaydan dünyanın gerçek bir görüntüsü izlenimi çizmektedir. Analizi gerçekleştirebilmek için çalışma, Eleştirel Kartografya Çalışmalarının bütün haritaların güçle dolu ve politik olduğu argümanını Bilim ve Teknoloji Çalışmalarının dil, bilgi üretimi ve iktidar üzerine duyarlılıklarıyla birleştiren teorik bir çerçeve oluşturmayı hedeflemektedir. Haritalama, basit tanımıyla, özel ve teknik eğitime sahip profesyonel kartograflar tarafından coğrafi verinin toplanması ve görsel bir form içerisinde gösterilmesine dayanan bilimsel bir eylemdir. Bu eylem bilimsel ve teknik boyutlarının yanında sanatsal boyutu da barındırır. Bu nedenle haritalar, kartografinin yaratıcı ve tasarımsal katkısı göz önüne alınmadan düşünülemez. Bu bağlamda haritalar, eylemsellik kavramı içerisinde eylemsel dilin görsel bilgiyi üretmedeki rolü kapsamında düşünülmektedir. Kartografinin pratikleri dünyayı betimsel bir biçimde tanımlamanın ötesinde, onu şekillendirme gücüne de sahiptir. Bilim insanlarının, bilimsel bulgularının nesnelliğini inşa etmek ve otoritelerini kurmak için retoriğe başvurması gibi, kartograflar da bilimsel bulguları görsel bir formda sunarken retoriğin görsel ve metinsel formlarına başvururlar. Bu anlamda, Bilim Çalışmalarının da önem verdiği, metinler, materyaller ve metotlar içinde gömülü olan anlatılar, eleştirel harita analizi için de önem kazanmaktadır. Haritanın retoriği, dünyayı bir boyutuyla tasvir ederken aynı zamanda siyasi ve toplumsal ajandalar da taşır. Güç sessizliği yarattığı için eleştirel harita analizi, haritaların sessiz kaldığı noktaları bulmaya odaklanarak görünmeyeni görünür kılmayı amaçlar. Bu amaçla, harita üzerindeki semboller ve metinsel işaretler, kullanılan projeksiyon, renkler, dünyanın hangi bölge merkezde olacak şekilde açıldığı gibi kartografinin seçimleri ve haritanın alıcı kitlesi analizin merkezindedir. Bu teorik çerçeve içerisinde yapılan analizle, çalışma temelde, “Gece Yerküre” görüntüsünün yapay aydınlanma kullanma oranı yüksek devletler ve refah arasında ilişki kuran harita söylemiyle Küresel Güney/Kuzey politik ekonomi ayrımlarını kartografik olarak yeniden inşa ettiğini savunmaktadır. Harita, gece gündüz

zaman farkını göz ardı ederek yekpare bir dünya mekânı inşa ederken yapay ışıklandırmalar ise dünya coğrafyasının farklı sınırlarına işaret etmektedir. Dünya ekonomisinin oluşumunda düğüm noktaları olarak küresel kontrol merkezlerinin, gece uzaydan görülebilen parlaklıklarıyla vurgulanmaları “Dünya Şehirleri” kavramsallaştırmasıyla ele alınmaktadır. Çalışma, “Gece Yerküre” dünya haritasının söylemine farklı bir perspektiften bakmayı önermekte ve aydınlık dünya şehirlerini ekolojik küreselleşme tartışmaları bağlamına yerleştirerek gelişmiş devletler ve daha fazla yapay ışık kullanmak arasında kurulan pozitif bağın sorunsallaştırılmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Kartografya, Bilgi Üretimi, Eylemsellik, Dünya Şehirleri, Ekolojik Küreselleşme.

AHLAKİ FAİLLER OLARAK TEKNOLOJİLER: EYLEM TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Tuba Nur Umut

21. yüzyılda eylemlerimizi, deneyimlerimizi belirgin tarzda şekillendiren birçok teknolojinin yaşamımıza dahil olması, felsefenin çeşitli alt disiplinlerinin, teknolojileri gözeterek gündemlerini şekillendirmesini gerektirmiştir. Bu bildiri, sonuçları ahlak alanında ve eylem teorisinde gündem oluşturan “teknolojilerin ahlaki failliği”ne ilişkin tartışmaya odaklanmaktadır.

İnsan ve insan dışı varlıklardan oluşan dünyaya doğan bizler, bu dünyada çeşitli kademelerdeki varlıklarla etkileşimde bulunarak yaşıyoruz. Böyle bir vasatta eylemlerimizin boşlukta oluştuğunu iddia edemesek de bir çoğumuz iradî eylemleri ile değişimlere yön veren varlığın, evrendeki yegâne failin insan olduğu konusunda kuşku duymayız. Felsefî düşüncenin serencamında da genel itibariyle insan, aktif ve amaçlı bir varlık iken geliştirdiği teknolojileri de içerecek şekilde maddi nesnelere pasif, insanın amaçlarını gerçekleştirmede araçsal varlıklar olarak kabul edilmiştir. Diğer varlıklardan farklı olarak insanın eylemleri, bilincin bir tezahürü olması itibariyle ayrıcalıklı sayılmıştır. Asrımıza gelinceye kadar bilinç, niyet, irade gibi hususlar da meseleye dahil edildiği için “eylemek” insana özgü görülmüş, “ahlaki fail” doğrudan homo sapiense referansta bulunmuştur. Modern düşünce de öznenin bu konumunu sağlamlaştırmıştır. Günümüz literatüründe ise teknolojilere faillik, daha özelden onları ahlaki bağlama dahil ederek ahlaki faillik atfeden, bu manayı gösteren “yapay ahlaki faillik”, “teknolojileri ahlaki kılmak”, “ahlaki sorumlulukların teknolojilere devri” gibi kavramsallaştırmalara ve ifadelere başvuran, teknolojilerin bir yandan eylemdeki etkisine bir yandan da ahlaki boyutuna dikkat çeken yaklaşımlarla karşılaşılıyor.

İnsan ürünü nesnelere, teknolojilerin insan eylemini kolaylaştıran nötr araçlar olmanın ötesine geçtiğini seslendiren, insanlar ve teknolojiler arasındaki sınırların bulanıklaştığına dikkat çeken bu yaklaşımların, neyi iddia ettiklerini ve niçin böyle bir kavramsallaştırmaya gittiğini anlamak, hem çağımızda dönüşmekte olan ontolojiyi hem çağdaş ahlak tartışmalarını hem de teknolojik kültürü hesaba katmayı gerektirecektir. Nitekim ahlak ve teknolojinin iç içe geçmiş karakterinin ancak ahlak teorisinin sınırları genişletildiğinde, insan ve insan olmayanlar arasındaki ayrımlar aşıldığında ele alınabileceğini savunanlar; özerk failer olan insanlar ile nesnelere (özelden teknolojilerin) radikal biçimde kopuk olduğu modern tasavvurun ötesine geçen hümanist olmayan bir ontolojide, antroposentrik olmayan bir ahlakta bu imkânın gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Bu yaklaşımların yer bulmasına paralel olarak teknolojilerin ahlaki failliği kavramsallaştırmasının literatüründe izi, 20. Yüzyıl sonlarına uzanır. Gerek kıta felsefesinde gerekse analitik felsefede farklı açılardan mesele ele alınmıştır. Bu meseleye değinen isimlerden Bruno Latour, ahlak ve faillik tartışmasına katmadığımız teknolojileri “kayıp kitleler” olarak niteler, teknolojilere ahlakilik atfeder. Tartışmayı öne çıkaran bir diğer isim, cihazların ahlaki kılınmasını ve ahlaki sorumlulukların teknolojilere devredilmesini savunduğu çalışması ile Hans Achterhuis’dir. O, birbirimize ahlaki telkinlerde bulunmayı bırakıp teknolojileri, maddi ortamı ahlakî kılmamız gerektiğini ifade eder. Peter-Paul Verbeek, teknolojilerin ahlaki kararlarımıza dahil olduğu yeni bir etik

çerçevenin oluştuğuna dikkat çeker, eylemlerin yalnızca insanların ahlaki değerlendirmelerinin değil teknolojik aracılıkların da neticesi olarak ortaya çıktığını vurgular. Verbeek ahlaki failliğin yalnızca insanlara ait bir özellik olarak görülmemesi gerektiğini, failliğin insanlar ve insan-olmayanlar (teknolojiler) arasında dağıtılması gerektiğini savunur. Floridi ve J.W. Sanders ise ahlaki faillik kavramı için gerekli kriterleri revize ederek teknolojilerin ahlaki failer sayılabileceğini öne sürerek tartışmaya dahil olur.

Günümüzde nano-biyo-info-teknolojiler sayesinde eylemlerde teknolojilerin artan aracılığı ve birçok alanda ahlaki sonuçlar ortaya çıkaran kararların teknolojilere devredilmesi, çeyrek yüzyıl önce başlayan bu tartışmayı yeni boyutlara taşımıştır. Nesnelerin interneti ve yapay zekanın gelişimi; kendi aralarında iletişime geçen, eyleyen, öğrenen teknolojilerin git gide arttığı, insan müdahalesinin ise azaldığı yeni bağlamlar ortaya çıkarmaktadır. “Siborg failer” olarak değerlendirilen ve eylemin ne kadarının insana ne kadarının teknolojiye atfedileceğinin net olarak belirlenemediği durumlar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durumlar, “ahlaki fail” kavramsallaştırmasını yeni bir bağlamda değerlendirmeyi gerekli kılmıştır. Eylem teorisinin klasik çerçevesi açısından teknolojilerin gerçekleştirdiği görevleri “eylem” olarak nitelemek ya da onlara yapay da olsa ahlaki faillik atfetmek problemlili görülecektir. Bu sebeple çalışmada felsefî eylem teorisinde eylemin ve failliğin ne’liğine ilişkin tanımlamaların, sınırların gözden geçirilmesinin gereğine dikkat çekilecek, ahlaki faillğe ilişkin görüşler değerlendirilerek teorik bir tartışma geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: teknoloji felsefesi (the philosophy of technology), eylem teorisi (action theory), ahlaki fail (moral agent), yapay ahlaki fail (artificial moral agent), teknolojileri ahlaki kılmak (moralizing technology)

KÜLTÜR-ETİ ÜRETİMİNİN ONTO-ETİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşe Uslu

İklim krizinin etkileriyle mücadele etmek ve büyümeye devam eden dünya nüfusunun ihtiyacını karşılamak üzere, sürdürülebilir ve etik gıda üretme çalışmaları kapsamına alınan konulardan biri laboratuvarında et yetiştirilmedi. Kültür-eti yetiştirme projesi, Dünya

nüfusunun %90'ının hala et temelli beslenmeyi talep etmesine bağlı olarak arazi, su kullanımı ve neden olunan sera gazı emisyonu miktarının yol açtığı ekolojik dengesizliği ve sonuç olarak endüstriyel hayvancılığın yol açtığı kirlenmeyi azaltmayı vadetmektedir. Kültür-eti, hayvanlardan biyopsi yoluyla alınan hücrelerin, laboratuvar ortamında doku mühendisliği teknikleri aracılığıyla yetiştirilmesi yoluyla üretilir. Et üretimini çiftlikler yerine laboratuvar ortamında üretmenin maliyetini azaltmak ve piyasada tüketici kabulünü sağlama konusundaki sorunları çözmek amaçlı çalışmalar devam etmektedir. Gelecekte kültür-etinin pazarlanabilir hale gelmesi, fiyatının düşmesi ve daha güvenli hale gelmesiyle mümkün olacaktır. Piyasa araştırma sonuçlarının büyük çoğunluğu kültür-etine talebin yaygınlaşması problemini, etik nedenlere değil, ete dair duyumsanan niteliğin kalitesi ve çiftlik etine benzerliği yönünde geliştirilmesine bağlamaktadır.

Hayvanları kesmeye ve katletmeye gerek duyulmaması kültür-eti üretimini etik tartışmalarda ön plana çıkartan diğer bir konudur. Etik vejetaryenler hayvanlara uygulanan şiddet ve maruz bırakıldıkları vahşi koşullar nedeniyle et tüketimine karşıdır. Kültür-eti bu sorunu ortadan kaldırıyor görünmektedir. Şimdiye kadar et tüketimi, endüstriyel hayvancılığın neden olduğu büyük acılar nedeniyle eleştirilmekteydi ve ahlaki olarak yanlış kabul edilmekteydi. Kültür-eti kavramı bu anlamda tartışmanın yönünü değiştirecektir, çünkü eti laboratuvarında üretmek bu bağlamda "etik" görünmektedir. Ancak kültür-etine dair güncel tartışmalar, kültür-etinin hayvan dünyası ve genel olarak insan-doğa ilişkisine etkisi bağlamında "etik" bulunmayan başka boyutlarını gündeme getirmiştir. Kültür-eti doğaya ya da hayvanlara, insanlar ve et tüketen hayvanlar arasındaki "doğal" ilişkiyi olumsuz yönde değiştirdiği için saygısızlık olarak görülmektedir. Doğal yollardan et tüketimi, insanların geniş bir doğal dünyaya bağlılığı ve bağımlılığının ifadesi olarak gerçekleşir. Bu bağ, teknolojik manipülasyon ve müdahalelerin doğal dünyayla dengesini içermektedir ve kültür-eti bu dengeyi bozar. Dolayısıyla, endüstriyel hayvan tahakkümüyle kültür-eti arasında bu anlamda bir fark yoktur. Kültür-eti, hayvancılığın da ötesinde doğal düzenden kopuşu ve hayatta kalma konusunda bağımsızlığı önererek daha büyük bir güç dengesizliğinin kapısını aralar. Diğer taraftan, kültür-eti üretimi sonuç olarak hayvanlardan biyopsi yoluyla doku örneği alınmasına dayalı bir yöntemdir ve bu yöntemin kendisi hayvanları araçsallaştıran bir yaklaşım sunar. İnsan-dışı hayvanların onamı alınamayacağına göre kültür-eti üretimi hayvanlara karşı saygısızlığın bu anlamda da bir ifadesidir. Son olarak, kültür-eti üretim yöntemi insan hücreleriyle de yapılabilir. Bu durumda felsefenin çok da konusu olmayan yamyamlığın etik boyutu gündeme gelecektir. Bu konu özelinde, cevaplanması gereken en çarpıcı soru, insan eti için ahlaki olarak yanlış bulduğumuz her ayrıntının insan-dışı hayvanlar için de uygulanabilir olup olmadığıdır. Bu konu, kültür-etini insan-dışı hayvanlarla özdeşleştirerek ona sıcak bakanların değerlendirmelerinin insan merkezliliğini ortaya koyar. Eğer insan eti yemek insanın içsel değerine saygısızlıksa aynı kural insan-dışı hayvanlar için de geçerli olmalıdır.

Bu sunum, yukarıda kültür-eti etiği özelinde ifade edilen etik sorunların yanında bunlara ek olarak, doku mühendisliğinin izin verdiği bu türden bir üretimin onto-etik boyutuna dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Kültür-eti, "yarı-yaşar doku" gibi yeni bir ontolojik kategorinin varlığa gelişini örneklemektedir. Kültür-eti, hayvan hücrelerinin ya da dokusunun yaşayan hayvanlardan alınarak, sentetik yapı iskelesi içinde yetiştirilerek yapay destekle hayatta tutulmasına bağlı olarak gelişir. Yapay olarak tasarlanmış yaşayan biyolojik sistemlerdir ve inşa süreçleri, yetişmesi ve devamlılığı teknolojik

müdahaleye bağılıdır. Bu bağlamda, yaşamın soyutlanarak teknolojik dolayımına ile ele alınması anlamına gelir. Kültür-eti, sömürünün yeni bir sınıfı olarak görülebilir. Bu defa hayvanlar, tam olmayan parçalara bölünerek soyutlanmış ve teknolojik aygıtlarla da dolayımlanmış. İlk bakışta kurbanlı bir tüketim gibi görünse de, bu defa kurbanlar daha az görünür kılınmıştır. Yaşamlılığın soyutlandığı bu gibi bir durumda, etik olarak nasıl bir pozisyon alınacağı muğlaktır. Çünkü elimizdeki ahlaki ölçütlerin, yaşayan sistemlerin bütünlüğü üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Yarı-yaşar varlıklar ya da yarı-varlıklara karşı ahlaki sorumluluğumuz var mıdır? Ya da soruyu şöyle sormak daha anlamlı olabilir: yaşayan ve yaşamayan arasındaki sınırların muğlaklaştığı durumlarda etik tutumumuzu belirleyecek ölçütleri nasıl kurmalıyız? Bu sunum, yarı-yaşar bir varlık olarak kültür etinin, yaşamın “doğal” bağlamından koparılarak imal edilmesi bakımından etik sorgulamaya açacaktır.

Türkiye'de kök hücre çalışmaları: Etik, Regülasyonlar ve Patentlenebilirlik.

Ceren Yavuz

Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Bilim ve Teknoloji Politikası Çalışmaları Bölümü
yavuzceren35@gmail.com

Kök hücre çalışmaları 20. yüzyılın son yarısında yavaş yavaş hayatımıza girdi ve 2010'lu yıllarda büyük bir ivme kazandı. Çeşitli özel hücrelere farklılaşabilen kök hücrelerin kullanımı tıpta devrim yaratma ve çok çeşitli hastalıklara yeni tedaviler sunma potansiyeline sahiptir. Kök hücre çalışmaları şüphesiz bilim dünyasının en heyecan verici, gizemli ve inanılmaz çalışma alanlarından biridir. Bu çalışmada Türkiye'deki kök hücre çalışmalarının etik kaygıları, regülasyonları ve patentlenebilirliği tartışılmıştır. Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kök hücrelerin tanımı, uygulama alanları ve başlıca etik kaygılar ele alınmakta; ikinci bölümde Türkiye'de kök hücre çalışmalarını düzenleyen yasalar ve patentlenebilirlik konuları değerlendirilmektedir. Bu çalışma literatür taraması olarak tasarlanmıştır. Kök hücrelerin kullanımı, özellikle hücrelerin kaynağı ve kötüye kullanım potansiyeli söz konusu olduğunda önemli etik kaygıları da beraberinde getiriyor. Kök hücre araştırmalarıyla ilgili temel etik kaygılardan biri, hücrelerin kaynağıdır. Kök hücreler, embriyonik hücreler, fetal hücreler ve yetişkin hücreler dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan elde edilebilir. Embriyonik ve fetal hücrelerin kullanımı, insan yaşamının yok edilmesiyle ilgili endişeleri artırdığı için özellikle tartışılan bir konudur. Bir diğer etik kaygı ise kötüye kullanım potansiyelidir. Kök hücreler çok çeşitli uzmanlaşmış hücrelere farklılaşma yeteneğine sahiptir ve bu teknolojinin "tasarımcı bebekler" yaratmak gibi amaçlarla veya diğer etik olmayan amaçlarla kötüye kullanılabilmesine dair endişeler vardır. Türkiye'de kök hücre çalışmalarının odak noktası embriyonik kök hücrelerdir. İnsan embriyosunun hukuki statüsü ve insan olmanın başladığı aşama konusunda fikir birliğinin olmayışı bu konudaki gelişmeleri engellemektedir. Türkiye'de kök hücrelerin hukuki niteliğine ilişkin ayrı bir düzenleme bulunmamaktadır. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı 19.09.2005 tarih ve 2005/141 sayılı "Embriyonik Kök Hücre Araştırmaları" Genelgesi ve 01.05.2006 tarih ve 2006/51 sayılı "Klinik Embriyonik Olmayan Kök Hücre Çalışmaları Rehberi" mevcuttur. Bu yönergeler, embriyonik olmayan kökenli kök hücrelerin kullanımını ve uygulamalarını anlatmaktadır. Öte yandan Avrupa Gümrük Birliği uyarınca Türkiye'deki kök hücre çalışmalarının hem AB'nin Doku ve Hücreler Direktifi hem de AB'nin Klinik Araştırmalar Direktifi'ne uygun olması beklenmektedir. Kök hücre çalışmalarının ilerleyebilmesi için mevcut devlet politikalarının bu aşamada kesin bir iyileştirmeye ihtiyaç duyduğu açıktır. Türkiye'de kök hücre araştırma ve uygulamalarının patentlenebilirliği de tartışılan bir konudur. Kök hücre araştırmaları ve uygulamaları, hücrelerin insan dışı bir kaynaktan elde edilmesi veya doğal olarak oluşan insan hücreleri olmaması koşuluyla, genellikle patentlenebilir kabul edilir.

Türkiye'de kök hücrelerin patentlenebilirliğini ele aldığımızda, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 551 sayılı sınai mülkiyet kanunu ile karşılaşırız. 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'na göre kök hücreye ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye'de kök hücre ile ilgili çalışmalara ilişkin "insan embriyolarının ticari ve endüstriyel faaliyetler kapsamında

kullanılması" dışında yerleşik bir düzenleme bulunmamaktadır. Sonuç olarak, kök hücre araştırmaları ve uygulamaları tıpta devrim yaratma potansiyeline sahiptir ancak önemli etik ve düzenleyici sorunları da beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kök Hücre, Biyoetik, Kök hücre regülasyonları, patentlenebilirlik, kök hücre etiği.

Yapay Zekâ, Bilimsel İlerleme ve Akademik Dürüstlük

Necdet Yıldız

Akademi, doğası gereği bilginin birikip ilerlemesini hedefleyen bir kurumdur. Tam da bu yüzden, yani yeni araştırmaların eski bilgileri aşan gelişmelere ve bilimsel

ilerlemelere önayak olması açısından, kendi içinden akademik dürüstlük ile ilgili olarak belirli kurallar çıkartmış ve bunları önemli ölçüde uygulatmıştır. Bunun altında yatan prensibin şu olduğu söylenebilir: “Ancak her yayın özgün olursa bilimsel bilgi artabilir veya ilerleyebilir.” Bu prensip akademinin haklı bir savunmasıdır çünkü bilimsel ilerleme gerçekten de eski araştırmaların kopya ve tekrarıyla mümkün olamaz. Özgünlük bu anlamda oldukça önemli bir değerdir: Bir kişi kendisinin olmayan bir fikri kendisininmiş gibi gösteremez. Çünkü böyle bir anlayış yerleşirse bilimsel ve akademik bilgi ilerleyemez.

Akademik veya bilimsel gelişimler aynı zamanda elimizdeki bütün olanakların kullanımıyla artacaktır. Akademi dünyası yine bu nedenle eski araştırmaları kullanmamıza, onlara atıf yapmamıza olanak sağlamıştır. Buradaki ön kabul ise şudur: “Bir araştırma, eldeki akademik bilgi de dahil olmak üzere elindeki tüm olanakları belirli kurallar dahilinde kullanabilir ki daha etkili olsun.” Tabii ki akademinin burada da atıf formatları ve benzerlik oranı kısıtlamaları gibi farklı savunma mekanizmalarıyla bu serbestinin akademik ilerleme ruhuna zarar vermeyen bir biçimde kullanılmasına yönelik bir tavır geliştirdiği de söylenebilir.

Akademik birikim sürekli büyüyen veya ilerleyen bir şey olmakla birlikte, bilim insanları insan ömrüyle sınırlı oldukları için yeni bilim insanları yetiştirmek yine akademinin en önemli amaçlarından biri haline gelir. Akademik bilgiyi üretecek insanları, o bilim alanının etik kodlarını da benimsemiş bir biçimde yetiştirmek akademinin sürekliliği ve bilimsel bilginin ilerlemesi açısından esastır. Tam da bugünün teknolojik bağlamında, elimizde aralarında potansiyel çelişkiler barındıran üç ana ilke görüyoruz: 1) Özgünlük, 2) Olanakları kullanma, 3) Yeni bilim insanları yetiştirme. Potansiyel çelişkiden ise şunu kastediyoruz: günümüz yapay zekâ teknolojisini kullanmayı ilke edinen bir yeni akademisyen adayını engellersek ikinci ilkeden, engellemezsek ilk ilkeden, onlara tutarlı bir ilke sunamazsak ise üçüncü ilkeden vazgeçmiş oluyoruz gibi görünüyor. Tabii ki, yapay zekanın bize sağlayacağı malumat atıf yapmak suretiyle kullanılabilmesi için bu bir problem teşkil etmiyor gibi görünebilir. Ancak yeni akademisyenleri ancak mevcut akademik dürüstlük ruhunu mevcut şartlara adapte ederek daha iyi yetiştirebileceğimizi unutmamız gerekir. Çünkü yeni şartlar eski katı kurallar ile çarpıştığında ortaya

çıkacak olan şey ya anlamsız derecede katı bir kuralcılık ya da etik nihilizm olabilir. Bu iki durumun da akademiye ilerletmeyeceği fikrindeyiz.

“Bir şey bir kez yapıldıysa artık geri alınamaz” (What is done cannot be undone) özlü sözünün geçerliliğini gösterdiği bir yapay zekâ çağındayız. Tarih tekerleğinin ilerlediği yerden geriye çevrilemeyeceğini de biliyoruz. Bu durumda yapay zekanın etik kullanımını için akademinin yeni bir reaksiyon vermesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu sunumda akademik gelişim ruhunun özü ve mevcut teknolojik imkân ve koşullar arasında bir ilgi kurulacak ve bu ilgi tartışmaya açılacaktır. Bunu yaparken Damien Okaibedi Eke'nin “ChatGPT and the rise of generative AI: Threat to academic integrity?” ve Mike Perkins'in “Academic Integrity considerations of AI Large Language Models in the post-pandemic era: ChatGPT and beyond” adlı makaleleriyle diyaloga girilerek, bu makalelerin akademik dürüstlüğe yönelik tehditlere sundukları çözümlerden bahsedilecektir. Bununla birlikte, bahsedilen çalışmalardan ve literatürün genelinden farklı olarak özellikle yüksek lisans ve sonrasında usta-çırak ilişkisinin önemi üzerinde durulacaktır. Usta-çırak ilişkisi tarzında bir eğitimin söylemsel üstünlüğü modernleşmeyle birlikte büyük ölçüde rafa kalkmış olsa da buna dayanan bir yetiştirme yönteminin son gelişmelerle birlikte tekrar bir alternatif olarak düşünülebileceği fikri üzerinde durulacaktır. Son olarak her akademik alanın kendine özgü etik kodlar üreterek yapay zekanın doğru kullanımının önünü açması ve yine bu konunun her bölümde ya mevcut araştırma yöntemleri derslerinde ya da yeni açılacak “araştırmada yapay zekâ kullanımı” dersleri ile işlenmesinin hem akademisyenlerin hem de yeni akademisyen adayları olan öğrencilerin yeni olguları tartışarak ve deneyimleyerek gelişimi açısından önemi vurgulanacaktır.

Pozitif Enerji Bölgeleri (PED) Programı'nın Sistemik Literatür Taraması

Berk YILDIZ

yildizbe21@itu.edu.tr

Bilim, Teknoloji ve Toplum (STS), İstanbul Teknik Üniversitesi, Türkiye

*31 Ekim – 2 Kasım 2023 tarihlerinde düzenlenecek olan STS TURKEY ODTÜ UEAM:
STS – Etik Temaları Konferansı'na başvuru amacıyla hazırlanıp teslim edilmiştir.*

Özet

Yeni teknolojiler ilk ortaya çıktığı zamandan sonra belli bir süreçten geçip kamuoyu ve yetkililer tarafından benimsenir ve özümser. Bu süreçte yeni ortaya çıkan teknolojiden daha fazla yararlanmak için gelecekte gelişmesinin mümkün olduğu kamuoyu tarafından kabul edilir. Bilim ve teknoloji çalışmaları (STS) araştırmacıları, enerji dönüşüm sistemlerindeki teknolojilerin toplumsal kabul süreçleri ile bu teknolojilerin toplumsal ilişkilere etkisini sorgulayarak bulguları ve sonuçları ortaya koymaya çabalamaktadır. Son yıllarda dikkati çeken enerji sistemi dönüşüm çalışmaları ile gelecek yıllara dair artan enerji krizi tartışmalarına şahit oluyoruz. Tüm bu tartışmalar temiz ve yeşil enerji, net-sıfır karbon emisyonu hedefleri gibi uluslararası sosyoekonomik dinamikleri ve konjonktürü etkileyecek kavramlarla birlikte devam ediyor. Bazı ülkelerde uygulanmaya başlanan ve geliştirilmeye çalışılan politikalarla ulaşılmak istenen bu hedeflerin uluslararası kurumlar tarafından ülkelerin ölçeğine göre önlem paketi halinde yaygınlaştırılması gerekliliği vurgulanıyor. Tüm bunlar ışığında Avrupa ülkelerinde başlayan Pozitif Enerji Bölgeleri (PED) Programı, Avrupa Stratejik Enerji Teknolojisi Planı'nın on temel eylem alanı kapsamında yer alan Akıllı Şehirler ve Toplulukları ile ilgili 3.2. sayılı eylemi kapsamında 2018 yılında hazırlanmıştır. PED yıllık bazda en az tükettiği kadar enerji üreten kentsel alan olarak tanımlanıyor. PED Programı'nın amacı, 2025 yılına kadar Avrupa'da yaklaşık 100 kentsel bölgeyi sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve sıfır karbon taahhütleri ile enerji pozitif hale getirmektir. Teknolojik olarak bir PED'in amacı ise sistemden bağımsız ve izole olarak varlığını sürdüren bir bölge olmak değil, daha büyük bir bütünün işlevsel ve esnek bir parçası olmaktır. PED Programı; kentler, AR-GE organizasyonları, sanayi ve vatandaşlar gibi birçok paydaşın program uygulamasına aktif katılımını amaçlamaktadır. Bu şekilde birçok farklı paydaşın dahil edilmesinin amaçlandığı bir program üzerine bugüne kadar farklı ölçeklerdeki bölgeler için akademik çalışmalar, fizibilite çalışmaları, pilot projeler yürütülmekte ve bunlarla ilgili analizler yapılmaktadır. PED ile ilgili çalışmaların ve uygulama deneyimlerinin çoğu, yenilikçi çözümlerin planlanmasının ve entegrasyonunun daha az karmaşık olduğu ve hedeflerin genellikle daha yüksek olduğu yeni inşa edilen bölgelerdeki projelere dayanmaktadır. Dolayısıyla, PED enerji ve kent bağlamında yeni teknolojilerin birbiriyle entegre edilebildiği akıllı şehir altyapılarında daha uyumlu olarak uygulanabilse de Avrupa'nın 2050 karbondan arındırma hedefine ulaşabilmesi için, halihazırda yerleşik olan bölgeler de dahil olmak üzere kentsel ve toplumsal sistemlerin dönüştürülmesi gerekmektedir. PED oluşturma sürecinde teknik boyut ağırlık kazanırken bu tekniğin uygulanmasını kolaylaştıracak ve yaygınlaşmasını sağlayacak çalışmaların aynı yoğunlukta olmadığı gözlemlenmektedir. Fosil yakıt temelli endüstriyel toplumların yenilenebilir enerji temelli toplumlara dönüşmesini hedefleyen enerji sistem dönüşümü, PED gibi dönüşümü sağlayacak araç ve programlara dayanmakla birlikte söz konusu dönüşümün öznesini teknolojik gelişmelerden çok sosyoekonomik ve politik boyutlar oluşturmaktadır. Belirtilen bağlam içinde bu çalışmada, bugüne kadar yürütülen farklı ölçeklerdeki ve coğrafyalardaki uygulama bölgelerini ve genel olarak PED Programı'nı araştırma konusu veya nesnesi olarak seçmiş çalışmalara odaklanılmıştır. Söz konusu

çalışmaların sistematik literatür taraması vasıtasıyla ele aldıkları konular ve tartışma içeriklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Sistematik literatür taraması Scopus ve Web of Science (WoS) veri tabanları ile “positive energy district” anahtar kelimesi kullanılarak İngilizce olarak yapılmıştır. Tarama sonucunda bulunan çalışmalar veri tabanlarındaki filtrelemeler yardımıyla konu alanlarına göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar hem görsel hem de sayısal olarak gösterilmiştir. Çalışma bu genel analizden sonra ikinci adımda sosyal bilimler konu alanında olan ve STS ile ilişkilendirilebilecek çalışmaları mercek altına alarak PED program ve uygulamalarının enerji sistem dönüşümü çerçevesinde nasıl bir toplumsal dönüşüme ihtiyaç duyduğuna dair boyutların saptanmasını amaçlamıştır. Bu sonuçlardan yola çıkarak PED uygulamaları için gerekli sosyal dönüşümlerin gerçekleşmesini kolaylaştıran (enabler) ve engelleyen (barrier) etmenlerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Anahtar

pozitif enerji
karbon,
literatür
STS, enerji
dönüşümü

ATÖLYELER WORKSHOPS

Kelimeler:

bölgesi, sıfır
sistematik
taraması,
sistemi

VIRT2UE Araştırma Etiği Eğitim Modülü - Erdemler ve Normlar Egzersizi

Düzenleyen: M. Volkan Kavas

Dil: Türkęe

Kontenjan: 8-12

Zaman - Mekan: 1 Kasım 2023, 13:30–15:00, KKM - H Salonu

Neyle ilgili?

VIRT2UE Eğitim Programı, Araştırma Etiği ve Doğruluğu konusuna ilgi duyan, farklı disiplinlerden araştırmacı ve eğitimcilere yöneliktir. Eğitim, erdem etiği temelli söyleşimsel (Ing. Dialogic) bir yaklaşım benimsemekte, katılımcıların araştırma etiği ve doğruluğu konusundaki anlayışları ve tutumları üzerine düşünmelerini desteklemektedir. Bu doğrultuda, kuram ve uygulama arasında güçlü bağlantılar kurmak amacıyla kişisel vakalar ve deneyimler üzerinde düşünmeyi teşvik etmektedir.

VIRT2UE, AB Horizon Projesi kapsamında geliştirilen eğitim programı iç içe geçmiş öğrenme modeline dayanan 5 ayrı egzersizden oluşmaktadır. Atölyede bu programdan seçilmiş Erdemler ve Normlar Egzersizi uygulanacaktır.

Egzersizde erdemler tanımlanır, üzerinde düşünülür ve eylem normlarına dönüştürülür. Katılımcılardan “Bu tekil durumda dürüstlüğü onurlandırmak için ne yapmalıyım?” “Nasıl güvenilir olabilirim?” gibi sorular üzerine akıl yürütmesi istenir. Alıştırma, ne tür bir araştırmacı olmak istediğimiz ve neleri ‘mükemmel’ davranışlar olarak gördüğümüz üzerine düşünmemize yardımcı olurken, aynı zamanda olası zorlukları ve kısıtlamaları da göz önünde bulundurur.

Neden önemli?

Araştırmacılar sıklıkla birer ahlaki özne olarak bütünlüklerini tehdit eden ikilemler ve zorluklarla karşılaşır. Bu durumlarda bir yandan araştırma etiği ve doğruluğunu koruyup mesleki davranış kurallarına saygı gösterirken, diğer yandan kendileri için neyin önemli olduğuna ve nasıl kendi değerlerine uygun davranacaklarına karar vermelidirler.

Araştırmacılar için hangi ahlaki karakterlerin önemli olduğuna ve bunların eylemlerine nasıl rehberlik edebileceği üzerine düşünmek, onların iyi bilimsel uygulamalar bağlamında kişisel güdülerine ilişkin farkındalık kazanmalarına destek olabilir.

Ne amaçlanmaktadır?

Egzersiz, katılımcıların ahlaki erdemleri davranış normlarıyla ilişkilendirerek gerçek hayatta karşılaştıkları ikilemlerde uygulamaya yönelik tutum geliştirmelerine yardımcı olur.

Nasıl uygulanacak?

Katılımcılar diyalog yoluyla gerçek bir araştırma etiği ikilemi üzerine farklı perspektiflerden dşnrlr. Burada ‘gerçek bir ikilem’den kasıt, katılımcıların halihazırda aktif olarak yaşadıkları ya da geçmişte yaşamış oldukları ancak kendilerinde ahlaki bir tortu bırakan etik açıdan zorlayıcı olaylardır.

Egzersiz, katılımcıların birbirleriyle etkin dinlemeye dayalı bir diyalog sürecine girmelerini kolaylaştıracak biçimde yapılandırılmıştır.

Nasıl hazırlanılır?

Atölye, eğitimi bir kolaylaştırıcının eşliğinde gerçekleştirilir. Katılımcılardan atölye öncesinde kısa bir hazırlık yapmaları gerekmektedir. Bu çerçevede katılımcıların kısa bilgilendirme metinlerini okumaları, ilgili videoları izlemeleri önerilmektedir. Ek olarak, her bir katılımcıdan dahil olduğu araştırma süreçlerinde yaşadığı bir etik ikilemi çalışmadan önce kolaylaştırıcıya iletmesi beklenmektedir. Kolaylaştırıcı katılımcılarla atölye öncesinde e-posta yoluyla iletişim kurarak hazırlık konusunda gerekli bilgilendirmeyi yapacaktır.

Uygulama hakkında izlenim edinmek için aşağıdaki video izlenebilir.

<https://www.youtube.com/watch?v=IZMDWGT LXWo>

Atlas.ti'nin Kullanımına Giriş: Nitel Araştırmada Temel Beceriler

Eğitmen: Melike Şahinol

Dil: Türkçe

Kontenjan: 12

Zaman - Mekan: 1 Kasım 2023, 17:15–18:45, KKM - H Salonu

Atölye Tanımı:

Bu atölye, nitel verileri analiz etme temel becerilerini kazanmak ve araştırma yeteneklerini

geliştirmek isteyen başlangıç seviyesindeki araştırmacılara yöneliktir. Amaç, katılımcılara röportajlar, metin kaynakları, videolar ve etnografik veriler gibi nitel verileri QDA programları kullanarak analiz etme temel becerilerini kazandırmaktır.

Katılım Koşulları:

- Katılımcıların atölye başlamadan önce kendi bilgisayarlarına Atlas.ti'yi yüklemiş ve çalışır durumda olması gerekmektedir. Bunun için Deneme Sürümü veya diğer lisans seçeneklerini kullanabilirsiniz.
- Lütfen kendi veri materyalinizi getiriniz.

Atölye İçeriği:

1. Nitel Araştırmanın Dünyası: Atölye, özellikle Bilim ve Teknoloji Çalışmaları (STS) bağlamında nitel araştırmanın temelleri ve önemi hakkında kısa bir girişle başlar.
2. Atlas.ti'yi Tanıma: Atlas.ti'yi daha önce kullanmamış katılımcılar için programın araştırma amacına göre nasıl yapılandırılacağını gösterir.
3. Veri Yönetimi ve Düzenleme: Katılımcılar, kendi röportajları, metin kaynakları ve daha fazlasını Atlas.ti'ye nasıl aktaracaklarını ve verileri nasıl etkili bir şekilde düzenleyeceklerini öğrenirler.
4. Kodlamanın Temelleri: Kodlar ve kategorilerin nasıl oluşturulacağı gibi kodlamanın temel prensiplerine giriş yapılır.
5. Sonuçları Yorumlama: Bu bölüm, araştırma sonuçlarının nasıl yorumlanacağına ve

kendi araştırmanızın bağlamına nasıl yerleştirileceğine odaklanır.

Not: Bu atölye, daha önce Atlas.ti veya benzeri QDA programlarını kullanma deneyimine sahip olmayan başlangıç seviyesindeki katılımcılar içindir. Katılımcı sayısı etkileşimli ve kişisel rehberlik sağlamak için sınırlıdır. Erken kayıt önerilir (melike.sahinol AT gmail.com).

Case Analysis in Ethics Education

Organizer: Barış Parkan

Language: English

Capacity: 10

Time - Venue: 2 November 2023, 17:30–19:00, KKM - Hall F

Workshop Introduction:

Case-studies, a rightful tool and method of moral reasoning, have been employed at least since Aristotle and throughout the Middle Ages. Though they gained a bad reputation as casuistry following Pascal's critique, today, analyses and discussion of particular cases is again taking centre stage in ethics education as a well-established and even preferred method of teaching ethics.

The aim of this workshop is to contribute to the development of the case study method through an exploration of various strategies employed both in the collection and writing of case studies and in using them as pedagogical tools in ethics education.

To this end, the workshop will consist of two parts. The first part will focus on an inventory, examination and evaluation of various strategies resorted to in employing case studies in teaching ethics. In particular, more structured and cyclical approaches, such as the ADDIE model, will be compared with less structured approaches, such as successive approximation.

During this comparative analysis, we will bring to the table the results of a focus group study conducted by UEAM among METU students. The focus group study aims to compare the outcomes of the use of both methodologies with a group of volunteering students.

The second part of the workshop will focus on the writing of case studies. The possibilities of field research and the difficulties and challenges involved in gathering data will be discussed. We will also, again, take an inventory of, classify, compare and evaluate various templates for turning the data gathered into teaching material.

In the course of discussing the challenges involved, we hope to develop collaborations with participants from different fields to foster interdisciplinary approaches to case studies in the hope of developing a database that sufficiently mirrors and addresses the social, ethical and technological dimensions of the cases.

